ส/สี 11 (ล2) 1 – 12

ปีการศึกษา 2477

ส่งบัญชีครบถ้วน

ไม่ปรากฏ

ห้ามยืมออกนอกบริเวณหอสมุดกลางโดยเด็ดขาด

STAATSBIBLIOTHEK BERLIN

รัก

พฤษภาคม ๒๔๗๗

หมายเหตุ

สำนักงาน

๑๒๒๑ หน้าวัดราชบพิธ

ถนนเฟื่องนคร พระนคร โทรศัพท์ ๙๔๙

หลวงสรรสารกิจ บรรณาธิการ

ห้างหุ้นส่วนไทยเขษม เป็นเจ้าของ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทยเขษม หน้าวัดราชบพิธ ถนนเฟื่องนคร พระนคร

กำหนดเวลาออก ในวันที่ ๑๕ ของเดือน หากจะคลาดเคลื่อน คณะพยายามจะไม่ให้เกินกว่ากำหนด ๑๕ วัน (คือ ไม่เกินกว่าเดือนที่ออก)

อัตราค่าบำรุง ในพระราชอาณาจักรสยาม ครึ่งปี ๓ บาท, ส่งทางไปรษณีย์อากาศ ครึ่งปี ๓.๒๕ บาท, นอกพระราชอาณาจักรสยาม ครึ่งปี ๓.๕๐ บาท. ถ้ารับไทยเขษมรวมข่าว รายสัปดาห์ด้วย คิดรวมกัน ครึ่งปี ๔.๕๐ บาท, ส่งทางไปรษณีย์อากาศ ครึ่งปี ๕.๒๕ บาท, นอกพระราชอาณาจักรสยาม ครึ่งปี ๖ บาท.

การบอกรับ ไม่กำเย็นจะต้อง รอ บอกรับตั้งแต่ฉะบับต้นปี จะบอกรับตั้งแต่ฉะบับไรก็ได้ โปรดแจ้งความจำนงยังสำนักงานข้างบนนี้ โดยทางใดทางหนึ่งแล้วแต่ความสะดวก พร้อมกับเงินค่าบำรุง สำหรับผู้ที่อยู่ต่างจังหวัดโปรดส่งเงินทางธนาณัติ สำหรับผู้ที่อยู่ในจังหวัดพระนคร จะให้ไปรับเงินที่บ้าน พร้อมด้วยนำหนังสือส่งยังท่านที่เคียวก็ได้.

ราคาเย็บเล่ม— หนังสือไทยเขษม ปกหนังทั้งตัวเล่มละ ๖ บาท. สันหนังหุ้มผ้าเดิรทองสันปีหนึ่งแบ่งเย็น ๒ เล่ม เงิน ๔ บาท, ปีหนึ่งแบ่งเย็น ๓ เล่ม เงิน ๕ บาท. หุ้มผ้าทั้งตัวเดิรทองสันปีหนึ่งเย็น ๒ เล่ม เงิน ๒ บาท ๕๐ สตางค์. ปีหนึ่งแบ่งเย็น ๓ เล่ม เงิน ๓ บาท.

อัตราค่าลงแจ้งความ ในแผ่นกระดาษหลังปกหน้า และ ปกหลัง พิมพ์ด้วยหมึกสี เต็มหน้าปีละ ๖๐ บาท. ในแผ่นกระดาษสีต่าง ๆ สอดอยู่ภายในปกหน้าและหลัง เต็มหน้าปีละ ๕๐ บาท, ครึ่งปีหรือครึ่งหน้า ๓๐ บาท.

พิมพ์วันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ. ศ. ๒๔๗๗

บัญชีเรื่อง

(ปีที่ ๑๑ เล่ม ๑ วันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ. ศ. ๒๔๗๗)

วิสาขานุสสรณ์		หน้าพิเศษ
อัปปมัญญากถา	สมเด็จพระสังฆราชเจ้า	,, ๑
บามี ๑๐ ทัศ	อุลบวรรณ	,, ๕
พวงมาลัยกายสิทธิ์	ดินสอ	,, ๑๒
พระอังคุลิมาล	อักขร	,, ๒๐
กามนีตชาดก	พระมหาทองสืบ	,, ๒๖
เรื่องพระยาเอระกะบัตนาค	พระราชเดชภักดี	,, ๓๐
ธรรมเท่านั้นย่อมรักษาธรรมิกชน	พระสุมน อรุโณ	,, ๖๗
ปฐมสมโพธิฝ่ายมหายาน	ส. สาลิตุล, ป. ส. ศาสตรี	,, ๖๘
พจนานุกรม บาลี–ไทย (ต่อ)	หลวงเทพดรุณานุศิษฎ์	หน้าพิเศษ ๖๕–๗๒

วิสาขานุสสรณ์

“สุโข พุทฺธานำ อุปฺปาโท”

(ธรรมบท, ขุททกนิกาย.)

(โคลง มหาวิชชุมาลี)

◎ “กำเนิดแห่งพระผู้ รู้จริง นั่นแล
“ย่อมเป็นสิ่งให้เกิด สุขได้”
นี้ผิวะเรายิ่ง ตริไตร่ เสมอนา
ดำริแล้วนบไหว้ จักยิ่งเจริญศรี

◎ ดิถีไพศาขไซร้ เป็นวัน
สาธุชนควรจะ รำลึก
ถึงองค์พระสัพพัญ ญูศาส ดาแล
อีกตริจนรู้สึก จิตต์หมั้นต่อไป

◎ องค์ใดให้โลกนี้ อยู่สุข
สอนสัตว์ดัดสันดาน อันบาป
สอนระงับดับทุกข์ ถอนเกลส
สอนว่าสันติภาพ เลิศล้ำเลอสรร

◎ องค์นั้นเป็นยอดแห่ง บุพพะกา รีแฮ
ควรจะกะตัญญู กราบไหว้
เคารพนบบูชา เนืองนิตย์ แน่นอ
พระมหาสัตว์ไซร้ ยากแท้จักหา

◎ วาระพระประสูติ ศุภกาล
อีกตรัสะรู้สัม โพธิ
อีกปรินิพพาน วันเอก อุดมแฮ
เราก็ควรน้อมศิ โรตม์ก้มวันทา

◎ กายามะนัสน้อม นมัสการ
รำลึกพระคุณพระ โลกนาถ
ในเมื่อวิศาขวาร เพ็ญเพียบ
เทียนธูปอีกมาลาศ พรั่งพร้อมทูลถวาย

◎ ด้วยกายและจิตต์พร้อม วาจา
เคารพพระมุนินทร์ ศากยะ
ขอเดชพระมหา ไตรรัตน์
คุ้มขจัดพิบัติผละ โทษร้ายภัยพาล ฯ

จากโคลงสุภาษิต

พระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

อัปปมัญญากถา

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

ทรงนิพนธ์

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อตฺถิ โข เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จตสฺโส อปฺปมญฺญาโย สมฺมทกฺขาตาติ ฯ

กาลนี้เย็นคิมหฤดูอากาศร้อนจัด ท่านทั้งหลายผู้เย็นพุทธศาสนิกบริษัท เมื่อมาถึงฤดูเช่นนี้เข้า ก็ไม่ปล่อยให้ฤดูเช่นนี้ล่วงไปหาโอกาสที่จะได้บำเพ็ญกุศลให้สมกับฤดูอันมาถึงเข้าตามโคจรของดวงอาทิตย์ ตั้งจิตต์จำนงสรงน้ำพระ และถวายผ้ากับวัตถุยางประการ ข้อนี้พุทธศาสนิกชนมองหาเหตุบริจาควัตถุทาน ให้ต้องตามสมัยด้วยจิตต์ศรัทธาใช่จะมีแต่ในกาลบำเพ็ญบุญนี้ ย่อมมีมาแต่ครั้งพุทธกาล สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์พร้อมด้วยพุทธสาวกได้เคยรับไทยธรรมที่เย็นไปตามกาลซึ่งเรียกว่ากาลทาน จนได้มีพุทธานุโมทนาด้วยกาลทานคาถาว่า กาเล ททนฺติ สปญฺญา วทญฺญู วีตมจฺฉรา บุทคลผู้มีปัญญารู้ซึ่งถ้อยคำอันปฏิคาหกกล่าวมีมัจฉริยะความตระหนี่ไปปราศ ย่อมให้ย่อมบริจาคซึ่งไทยธรรมที่ควรให้ในกาล ดังนี้เป็นต้น เป็นตัวอย่าง อนึ่ง การที่จะบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ มีบริจาคทานเป็นต้นได้ ก็เพราะอาศัยมีพรหมวิหารธรรม หรือที่เรียกตามพระบาลีว่าอัปปมัญญาทั้ง ๔ หรือแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นปุเรจาริกในสันดาน เพราะพรหมวิหารธรรมเป็นกุศลพิเศษ เมื่อมีในสันดานผู้ใดแล้ว ก็ยังผู้นั้นให้ตั้งอยู่ในกุศลธรรมที่อย่างต่ำและอย่างสูงตามควรแก่ที่ได้เจริญยิ่งและหย่อน

ก็พรหมวิหาร ๔ นั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้ คือ เมตตา ๑ กรุณา ๑ มุทิตา ๑ อุเบกขา ๑

เมตตานั้นได้แก่ความรักในมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉานทั่วไปไม่เลือกหน้า คือทั้งในตัวเอง ทั้งคนที่รักที่นับถือ ที่ไม่รักไม่ชัง ที่มิเวร ท่านสำแดงตัวอย่างอาการของเมตตาว่า เหมือนอย่างว่า นั่งอยู่ด้วยกัน คือตัวเรา ๑ คนที่รัก ๑ คนไม่คุ้นเคยไม่รู้จักกัน ๑ คนมิเวร ๑ มีผู้มีอำนาจมาบังคับเราว่า ให้เราส่งใครมาคนหนึ่ง จะนำไปประหารชีวิต เราไม่เห็นจะควรส่งใครให้สักคนหนึ่งดังนี้

กรุณานั้นได้แก่ความเอ็นดูในสรรพสัตว์ทั่วไป คุณเมตตา

มุทิตาได้แก่ความยินดีในจิตต์ ความยินดีต่อลาภยศ ความสรรเสริญ ความสุขที่เกิดขึ้นแก่สัตว์ทั้งปวงทั่วไปมีนัยดังเมตตา

อุเบกขาได้แก่ความวางอารมณ์เป็นกลาง ความเพิกเฉย ไม่รักไม่ชังในสรรพสัตว์ทั่วหน้า เหมือนเมตตา

พรหมวิหารทั้ง ๔ ย่อมมีธรรมเป็นข้าศึกแก่ตนโดยตรง เมตตามีความพยาบาท ความปองร้ายเป็นข้าศึกแก่ตน พยาบาท ความปองร้ายเมื่อเกิดครอบงำจิตต์แล้ว ก็เผาผลาญจิตต์ให้เร่าร้อนทุรนทุราย ไม่เป็นอันกินอันนอน และกระทำแต่สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์กิจอันใดกระทำด้วยพยาบาทถึงจะเสร็จไปได้ กิจนั้นชื่อว่าสำเร็จเต็มไปด้วยความเดือดร้อนเย็นลำดับมา พยาบาทควรเปรียบด้วยถ่านเพลิงที่ไม่มีเปลวอันร้อนเหลือเกิน ถ้าจะดับก็ต้องดับด้วยน้ำ กล่าวคือเมตตาพรหมวิหาร

กรุณานั้นมีวิเหสาความเบียดเบียนเป็นข้าศึกแก่ตน วิเหสาความเบียดเบียนเมื่อเกิดในจิตต์แล้ว ก็ทำจิตต์ระส่ำระสายพุ่งซ่านเอะอะ ยางทีก็ถึงและเห็นอย่างน่ากลัว มักกระทำแต่กรรมที่ชั่วมิได้ย่อท้อ ถ้าจะเปรียบวิเหสาก็เหมือนไฟที่ลุกรุ่งโรจน์ทั้งเชื้อทั้งแสง ถ้าจะให้ซาหรือจนดับสนิท ก็ต้องคิดหาอุบายดับด้วยกรุณาพรหมวิหาร อันเย็นคุณอุทกวารินั้นและถึงจะได้

มุทิตามีอรติความไม่ยินดีในลาภยศความสรรเสริญความสุขของผู้อื่นเป็นข้าศึกแก่ตน อรติความไม่ยินดีหรือความริษยา ถ้าเกิดขึ้นในสันดานแล้ว แม้มิใช่กิจใช่การก็นำมาคิดเป็นกิจเป็นการ จะหาอิริยาบถอันใดให้สำราญด้วยยาก ให้วุ่นวายในจิตต์ไปต่าง ๆ นานา ถ้าจะอุปมาอรติก็ไม่ผิดกับอัคคีอันลนจิตต์สันดานให้ไม่ยินดีให้ริษยาในคุณความดีของท่านไม่รู้หาย ถ้าจะหาอุบายดับก็ต้องดับด้วยชโลทก กล่าวคือมุทิตา ถึงจะให้สงบหรือดับ

สนิฮ

อุเบกขา มีราคะความกำหนัด ความรัก และปฏิฆะความกะทบจิตต์ ความโกรธ เป็นข้าศึกแก่ตน บุทคลใดลุอำนาจแก่ราคะและปฏิฆะทั้ง ๒ นี้แล้ว บุทคลผู้นั้นจะนั่งนอน ยืนเดิน หาความผาสุกได้ยาก มีแต่อึดอัดหงุดหงิดไปเสียทั้งหมด แต่บางที เพราะความรักบ้าง ความชังบ้าง ผลัดเปลี่ยนกันดับ ผลัดเปลี่ยนกันเกิด ก็เพลิดเพลินไปไม่เห็นเป็นความเดือดร้อนอันใด ราคะหรือปฏิฆะนั้น เป็นประหนึ่งว่าเถ้ารึง คือเถ้าที่ร้อนสุขุม อันมีถ่านเพลิงยังคุร้อนอยู่ข้างล่างฉะนั้น ถ้าจะดับก็ต้องดับด้วยอุเบกขาพรหมวิหารซึ่งเป็นเหมือนวารีที่เย็นใส

อนึ่ง เมตตา และ กรุณา ทั้ง ๒ นี้ มีวิธีสำหรับใช้เจริญแปลกกันอย่างใด ท่านอธิบายวิธีที่เจริญแปลกกันอย่างนั้นไว้ดังนี้ คือ ตัวเราหรือสัตว์อื่นที่ตั้งอยู่ในความสุข ยังไม่ปรากฏว่าเสวยทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่ง ใช้เจริญเมตตาแก่ผู้เช่นนี้ เป็นการช่วยให้คงอยู่ในความสุข อย่าให้ประสพทุกข์ ก็ถ้าได้เห็นหรือได้ทราบว่าคนใดหรือดิรัจฉานใด โดยที่สุดจนตัวเราเองได้เสวยความทุกข์เช่นเจ็บไข้ หรือต้องกรรมกรณ์ หรือเพราะเหตุใดเหตุหนึ่งซึ่งน่าสงสารมากหรือน้อยก็ตาม ใช้เจริญกรุณาแก่ผู้จำพวกนี้ เป็นการช่วยให้ทุกข์ที่ถึงอยู่แล้วให้อันตรธานสูญหรือให้เบาบางลง และพรหมวิหารทั้ง ๔ นี้ เป็นตัวเจตสิกธรรมฝ่ายกุศล เป็นกิจที่ต้องกระทำด้วยใจ แต่อาจส่อให้ปรากฏออกมาทางกายทางวาจาก็ได้ ในกาลที่ควร เช่นช่วยกิจการงานแห่งผู้หนึ่งเพื่อมิให้ผู้นั้นได้รับความลำบาก อันนี้เป็นเมตตาปรากฏทางกาย ซึ่งตรงกับที่ตั้งชื่อว่า เมตตากายกรรม ช่วยชี้แจงทางทำมาหากินเพื่อมิให้ขัดสน หรือตักเตือนให้ประพฤติดีชอบ เพื่อมิให้ได้ความทุกข์ยาก อันนี้เป็นเมตตาแสดงออกมาทางวาจา ตรงกับที่เรียกว่า เมตตาวจีกรรม ช่วยพยาบาลคนที่เจ็บไข้ อันนี้เป็นกรุณาที่ปรากฏออกทางกาย ช่วยแนะนำคนที่ประพฤติชั่ว หรือที่เศร้าโศกเสียใจด้วยเหตุไม่ควร ให้ประพฤติดีชอบให้เหือดหายโสกาดูรโทมนัส อันนี้จัดเป็นกรุณาปรากฏออกทางวาจา ฯ ช่วยขน ช่วยตกแต่งสรรพลาภศฤงคารของท่าน อันนี้เป็นมุทิตาทางกาย พูดแสดงความชื่นชมสรรเสริญเกียรติคุณ ยกย่องอำนวยพรให้ท่านเจริญด้วยเกียรติยศทรัพยสมบัติยิ่ง ๆ อันนี้มุทิตาทางวาจา ฯ เมื่อทางกายก็เฉย ทาง

วาจาก็เงียบ ก็ชื่อว่าอุเบกขาสำแดงออกทางกายและวาจา ฯ

พรหมวิหารธรรมนี้ ไม่นิยมว่าคนจะนึกไรที่ควรเจริญ เจริญได้ทั้งบรรพชิตคฤหัสถ์ ทั้งผู้ใหญ่และเด็ก เมื่อผู้ใดเจริญกระทำให้มาก ผู้นั้นก็ชื่อว่าเย็นเหมือนพรหม เพราะคำว่าพรหมวิหาร ได้ความว่าธรรมเย็นที่อยู่ของพรหม พรหมย่อมมีธรรม ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา อยู่ในสันดานเย็นนิจนิรันดร์ หรือที่เรียกว่าอัปปมัญญาเล่าก็ได้ความว่าภาวนามีความที่สัตว์ไม่มีประมาณเย็นอารมณ์ เพราะธรรมทั้ง ๔ นี้ ผู้เจริญต้องเพ่งเอาสัตว์ทั่วไปเย็นอารมณ์ ก็ผู้ปรารถนาจะเจริญก็เจริญได้ครบทั้ง ๔ พร้อมกัน อันจะเจริญแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง เย็นอารมณ์นั้นไม่ต้องกล่าว ซึ่งว่าเจริญได้พร้อมกันทั้ง ๔ นั้น โดยอัตตโนมตยาธิบายดังนี้ เมตตาสำหรับเจริญเพื่อเอาใจช่วยสัตว์ให้ถึงความสุขอันเย็นผลมาแต่เหตุ คือ กรุณาหวังให้สัตว์พ้นทุกข์ ฯ กรุณาสำหรับเจริญเพื่อเอาใจช่วยให้สัตว์พ้นจากทุกข์ที่ถึงแล้ว อันเย็นเหตุให้ถึงผล คือเมตตามุ่งให้เย็นสุข เพราะว่าสัตว์ผู้จะถึงความสุขก็เพราะพ้นจากทุกข์แล้ว สัตว์ที่พ้นจากทุกข์แล้วก็จะถึงความสุข ฯ มุทิตาสำหรับเจริญเพื่ออุดหนุนสัตว์ผู้มีลาภยศเย็นต้นด้วยน้ำใจที่พลอยยินดีอนุโมทนาตาม ไม่ริษยาหึงหวง ฯ อุเบกขาสำหรับเจริญเพื่อวางอารมณ์เย็นกลาง ไม่รักใคร่ไม่เกลียดชังสัตว์ทั้งสิ้น เย็นอันเจริญเย็นอาจิณได้พร้อมกันไม่ขัดขวาง จะสาธกตัวอย่างยกองค์สมเด็จพระบรมโลกนาถ ซึ่งพระองค์ทรงสมบูรณ์ด้วยอัปปมัญญา ๔ มา เพื่อเย็นนิทัศนอุทาหรณ์และเพื่อเย็นพุทธานุสสร ระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้าเย็นอารมณ์ด้วย แท้จริง พระอรรถกถาจารย์เจ้าทั้งหลาย ใช้ยกย่องพระคุณของสมเด็จพระศาสดา ซึ่งมีพระกรุณาแก่ประชุมชนที่เย็นไปด้วยอำนาจปรหิตปฏิปทา นั้นมักยกกรุณาศัพท์ขึ้นกล่าวโดยมาก เช่นคำว่า ตถาคโต โย กรุณา กโร กโร ปยาตโมสฺสชฺช สุขปฺปทำ ปทำ ความว่าพระตถาคตพระองค์ใดเล่าผู้เย็นย่อเกิดแห่งพระกรุณา ทรงสละ (โปรดประทาน) ซึ่งบท (คือ พระนิพพาน) เย็นที่ถึงแห่งสุขสำราญอันถึงเงื้อมพระหัตถ์ (เพื่อชนอื่น) แลว่า มหาการุณิโก นาโถ สมเด็จพระมุนินาถผู้ประกอบด้วยพระมหากรุณา แลว่า พุทฺโธ สุสุทฺโธ กรุณามหณฺณโว พระพุทธเจ้าผู้มีพระสันดานอันบริสุทธิ์ดีแล้วมีพระกรุณาดัง

ห้วงชลาธารใหญ่ ดังนี้เป็นต้น ตามความสันนิษฐานว่าสมเด็จพระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นประจักษ์ว่า สัตว์ที่เกิดมาในโลกทั้งหมดแต่ล้วนเป็นทุกข์ หาสุขมิได้เลย ท่านจึงใช้กรุณาศัพท์เป็นคุณบทเนมิตกนาม โปราณาจารย์จึงออกพระนามว่า สมเด็จพระมหากรุณา ฉะนี้ ฯ

ก็ที่แสดงมาแล้วแต่ต้นว่า เมตตาสำหรับแผ่ไปแก่สัตว์ที่ตั้งอยู่ในความสุข ก็ขอให้ตั้งอยู่ในความสุขร่ำไป อย่าได้ถึงทุกข์เลยนั้น ท่านกล่าวเพียงภูมิกามาวจร หรือ รูปาวจร เพราะฉะนั้น ความสุขก็ชื่อว่ามิไม่คัดค้านกับความสันนิษฐานในที่นี้ แต่ความสันนิษฐานในที่นี้ ก็นับว่าเป็นทัฬหิกรรมของข้อที่แสดงโดยอัตตโนมัติว่า เมตตาเป็นผล คือตั้งใจขอให้ถึงสุข กรุณาเป็นเหตุ คือ ตั้งใจขอให้พ้นทุกข์ ดังกล่าวมาแต่หลัง เหตุดังนั้นสมเด็จพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์บริบูรณ์ด้วยพรหมวิหารครบทั้ง ๔ คือเมื่อพระองค์มีพระกรุณาในหมู่สัตว์ทั่วไปไม่เลือกว่าคนมีเวร เช่น พระเทวทัตต์ คนที่ควรจะแลเห็นว่าเป็นที่รัก เช่น พระราหุลพุทธชิโนรส ฉะนั้นแล้ว ก็ชื่อว่ามีพระเมตตาด้วย เพราะการที่ทรงสั่งสอนประชุมชนให้ตรัสรู้ตาม จนบางพวกได้บรรลุมัคค์ผล ก็ชื่อว่ายังผู้นั้น ๆ ให้พ้นจากทุกข์ ซึ่งเป็นหน้าที่ของกรุณา และเมื่อพ้นจากทุกข์แล้ว ก็บรรลุบรมสุข คือถึงพระนิพพาน ซึ่งเป็นหน้าที่ของเมตตา และชื่อว่าพระองค์มีพระมุทิตาด้วย เพราะพระองค์ไม่มีพยาบาทไม่มีวิเหสา ความไม่ยินดีหรือความริษยาในทรัพยสมบัติเกียรติยศของสัตว์อื่น จะมีมาแต่ไหน เพราะถ้าว่าอรติหรือริษยาจะเกิดขึ้น ก็ต้องเกิดขึ้นเพื่อด้วยพยาบาทหรือวิเหสา และชื่อว่าพระองค์มีพระอุเบกขาในพระสันดานด้วย เพราะอาการหรือลักษณะของเมตตา กรุณา มุทิตา ว่าต้องเจริญหรือแผ่ทั่วไปหมด ไม่นิยมว่าใครหรือสัตว์ชะนิดไร เมื่อเป็นเช่นนี้ความเลือกที่รักมักที่ชัง จะมีมาแต่ไหนความที่ไม่เลือกที่รักมักที่ชังนั้นเองเป็นอุเบกขา สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์บริบูรณ์ด้วย คุณธรรมคือพระอัปปมัญญาทั้ง ๔ เป็นนิจนิรันดร ควรที่พุทธศาสนิกชนจะประณมกรและตั้งจิตน้อมถึงพระคุณส่วนนี้แห่งพระองค์ด้วยความเลื่อมใส และควรที่จะดำเนินกันน้อมนำอัปปมัญญา ๔ นั้นมาปฏิบัติบ้างให้ได้ตามแต่กำลัง ฯ

ข้อซึ่งว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคมีพระสันดานประกอบด้วยพระกรุณาเยือกเย็นใน

สรรพสัตว์ทั่วหน้านั้น เหตุไรในระหว่างที่ยังมิพระชนม์เยื่องหน้าแต่ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้วถึง ๔๕ พรรษา ไม่ทรงแสดงธรรมสั่งสอนประชุมชนสัตวโลกให้บรรลุมัคค์ผลโดยเสด็จเข้าสู่พระนิพพานจนหมดโลก นี่พระองค์มาทรงสั่งสอนแต่สัตว์บางเหล่า ไม่ทรงสั่งสอนสัตว์บางเหล่า เมื่อเป็นเช่นนี้จะว่าพระองค์มีพระกรุณาทั่วไปอย่างไร ข้อนี้ผู้มีปัญญาพึงรู้ดังนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคผู้บรมศาสดา พระองค์มีพระกรุณาในสัตวโลกทั่วไปไม่เลือกหน้าโดยแท้จริง แต่ที่ทรงสั่งสอนแต่สัตว์บางพวก เพราะสัตว์พวกนั้นเป็นสัตว์มีอุปนิสสัย ควรสั่งสอนอาจรู้ตามได้ ที่เรียกว่าเป็นพุทธเวนัย ไม่ทรงสั่งสอนสัตว์บางพวก เพราะสัตว์พวกนั้นไม่มีอุปนิสสัยที่จะรู้ตาม ที่เรียกว่าเป็นอภัพพสัตว์ แต่ถ้าทรงสั่งสอนสัตว์จำพวกนี้ก็ไม่มีประโยชน์แก่พระองค์และสัตว์จำพวกนี้ และพระองค์ยิ่งทรงพระอุตสาหะพร่ำสอนไป ก็จะชื่อว่ามีพระญาณปริชาเต็มที่อย่างไรได้ และพรหมวิหารธรรมเป็นกิจการของจิตต์ เมื่อไม่แสดงออกมาให้เห็นทางกายวาจา ซึ่งเป็นการจำเป็นเช่นนี้ จะว่าไม่มีพรหมวิหารธรรมอย่างไรได้ผู้มีปัญญาควรรู้ดังอธิบายมา ข้อนี้ก็เป็นตัวอย่างของสามัญชน จะพึงปฏิบัติตามคือว่า เมื่อผู้มีปัญญามีกรุณาจิตต์อยู่เป็นนิจแล้ว เมื่อเห็นว่าจำเป็นต้องช่วยเหลือทางกายหรือวาจาด้วยความกรุณา แล้วก็ต้องช่วยให้ปรากฏ จะเฉยอยู่ไม่ควรถ้าเห็นว่าไม่มีทางจะช่วยทางกายหรือวาจาด้วยเหตุขัดข้องอย่างหนึ่งอย่างใด ก็ต้องงด เพราะฝืนทำไปก็คงไม่เป็นประโยชน์ และบางทีจะกลับให้โทษแต่ก็คงให้น้ำจิตต์เต็มไปด้วยความกรุณาต่อผู้นั้น ๆ สัตว์นั้น ๆ ทั่วถึง ฯ

นี่และพรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ผู้ใดเจริญให้เป็นไปตามนัยที่แสดงมา ก็อาจสามารถจะชักพาให้กุศลธรรมที่อย่างต่ำและอย่างสูงเจริญยิ่ง เพราะเหตุว่าสมถกัมมัฏฐานทั้ง ๔๐ พรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ก็จัดเป็นสมถกัมมัฏฐานหมวดหนึ่ง เมื่อบุทคลเจริญให้เป็นไปด้วยดีแล้ว กุศลอย่างต่ำเช่นให้ทาน ก็จะให้โดยอาการที่ดี อันจะมีผลไพศาลวิเศษ และให้แล้วก็จะไม่วิปปฏิสาระ เดือดร้อนด้วยเหตุไม่ควรณภายหลัง และรักษาศีล ก็จะรักษาให้บริสุทธิ์ ไม่ด่างพร้อย ให้มีผลไพบูลย์ กุศลอย่างสูงก็คือจะเป็นเหตุแรงกล้าอุดหนุนให้ได้วิปัสสนาปัญญา

และพรหมวิหารธรรมย่อมมีผลแก่ผู้บำเพ็ญ

เป็นอเนกัปปการ เหลือจะรำพัน เมื่อย่นลง ก็คือจะเป็นสุขสำราญกายใจในทิฏฐธรรมชาตินี้ และสัมปรายภพชาติหน้า โดยไม่สงสัย ฯ

อนึ่ง อัปปมัญญาพรหมวิหาร ๔ นี้ ก็เป็นรูปฌานนั่นเอง มีวิธีที่จะพึงเจริญต่างกัน เมตตากรุณา มุทิตา ซึ่งเจริญทั้งหมดหรือแต่อย่างหนึ่งได้ตั้งแต่ ปฐมฌานตลอด จนจตุตถฌานซึ่งเป็นจตุกกนัย หรือปัญจมฌานซึ่งเป็นปัญจกนัย แต่อุเบกขานั้น ถ้าฌานเป็นจตุกกนัย ก็ต้องได้ฌานตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงตติยฌาน แล้วออกจากตติยฌานก่อน จึงเข้าสู่จตุตถฌานซึ่งมีแต่เอกัคคตาและอุเบกขานี้ ถ้าฌานเป็นปัญจกนัย ก็ต้องได้ฌานตั้งแต่ปฐมฌาน จนถึงจตุตถฌานแล้วออกจากจตุตถฌานก่อน จึงเข้าสู่ปัญจมฌานซึ่งมีแต่เอกัคคตาและอุเบกขานี้ เจริญพรหมวิหารโดยฌานดังสำแดงมานี้

สมเด็จพระผู้มีพระภาคตรัส อานิสงส์แห่งเมตตาเจโตวิมุตติ (คือ เมตตาฌาน) ว่ามี ๑๑ ประการ พระอรรถกถาจารย์ผู้รู้พุทธาธิบายกล่าวว่า แม้กรุณา มุทิตา อุเบกขา ๓ อัปปมัญญาพรหมวิหาร ก็มี อานิสงส์ ๑๑ ประการ อย่างเดียวกันกับเมตตาเจโตวิมุตติ นั้น ก็อานิสงส์ ๑๑ ประการนั้น คือ สุขัง สุปติ นอนหลับเป็นสุข ๑ สุขัง ปฏิพุชฌติ ตื่นเป็นสุข ๑ น ปาปกัง สุปินัง ปัสสติ ไม่เห็นสุบินที่ชั่วร้าย ๑ มนุสสานัง ปิโย โหติ ย่อมเป็นที่รักแห่งมนุษย์ทั้งหลาย ๑ อมนุสสานัง ปิโย โหติ ย่อมเป็นที่รักแห่งอมนุษย์ทั้งหลาย ๑ เทวตา รกฺขนฺติ เทวดาทั้งหลายย่อมรักษาคุ้มครอง ๑ นาสฺส อคฺคิ วาวิสัง วา สตฺถัง วา กมติ เพลิง ยาพิษ ศัสตราล่วงผู้นั้นเสีย คือจะไม่เป็นอันตรายด้วยเพลิงเป็นต้น ๑ ตุวฏัง จิตฺตัง สมาธิยติ จิตต์ย่อมตั้งมั่นเร็วพลัน ๑ มุขวณฺโณ วิปฺปสีทติ ผิวหน้าแห่งผู้นั้นผ่องใส ๑ อสมฺมุโฬฺห กาลัง กโรติ ไม่หลงทำกาลกิริยา ๑ อุตฺตริ อปฺปฏิวิชฌนฺโต พฺรหฺมโลกูปโค โหติ เมื่อยังไม่แทงตลอดซึ่งธรรมอันยิ่ง คือบรรลุโลกุตตรธรรม ก็จะไปเกิดในพรหมโลก ๑ รวมเป็น อานิสงส์แห่ง เมตตา เจโตวิมุตติ ๑๑ ประการด้วยประการฉะนี้ ฯ

ก็การที่เรา ทั้งหลาย บำเพ็ญ กุศล ครั้งนี้ บุญราศีที่บำเพ็ญ ซึ่งควรจะยกขึ้นกล่าว เป็น

ประธาน ก็คือการสรงน้ำ ท่านผู้สรงและท่านผู้รับสรง ชื่อว่าได้สรงได้รดน้ำต่อกัน ด้วยอำนาจท่านผู้สรง ก็หมายเอาวารีที่เย็นใส สำหรับสรง เย็นไทยธรรมวัตถุทาน อันตนบริจาคกล่าวคือสรง ท่านผู้รับสรงก็ถือเอาการตั้งใจเจตนารับ ด้วย อนุโมทนาจิตต์ตอบ จึงเย็นเหมือน ต่างคน ต่าง สรงน้ำรดน้ำ ต่อกัน ทั้งนี้ก็ด้วยอำนาจต่างคนต่างมีพรหมวิหารในจิตต์ครบทั้ง ๔ หรือแต่อันใดอันหนึ่งต่อกัน จึงเย็นเล่ห์ประหนึ่งว่า เอาน้ำหอม กล่าวคือเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา รดสาดกัน และกันในฤดูขึ้นปีใหม่สมัยสงกรานต์ ต่างก็เย็นสำราญด้วยกันทั่วไป ด้วยอานุภาพการที่เราทั้งหลายบำเพ็ญบุญกิริยา สำเร็จด้วยเมตตากรุณาเย็นต้นนี้ เราทั้งหลายก็จะประสพอานิสงส์คุณ ๑๑ ประการ ดังพุทธบริหารที่ยกมาแสดงแล้ว อานิสงส์ ๑๑ นั้นเอง เย็นหนทางมาแห่ง อายุ วรรณ สุข พล อันเย็นอิฏฐารมณ์แก่เราทั้งหลาย ขอจงเย็นไปดังพรรณนามา ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กรมหลวงชินวรสิริวัฒน

บารมี ๑๐ ทัศ

สมเด็จพระพุทธเจ้า
ทรงข่มบารมีญาณ
ครบสิบทัศสิ้นสาร
เย็นนิทัศนะแท้

จอมอารย์
ยิ่งแล้
เสร็จสิบ ชาติแฮ
เทอดเชื้อชินศรี

๑. เนกขัมมบารมี

เต— มียะพระผู้
ในเนกขัมม์กำหนด
คือบารมีบท
ออกบวชยวดยิ่งใช้

เพ็ญพรต
หนึ่งได้
ระบุแยบ ระบอบแฮ
เช่นเชื้อพุทธวงศ์

๒. วิริยบารมี

ช— นกทรงสงเคราะห์เกื้อ
วิริยบารมีเกียรติ์
ขวนขวายว่ายวนเวียน
นางเมขลาก่อกู้

การเพียร
เกริกรู้
ตลอดเด็ด วันแล
กลับได้ราชัน

๓. เมตตาบารมี

สุ— วรรณสามนามนิ่ง
แสดงเดชเมตตาผล
เนตรยอดตลอดชน—
กลับแง่มใสสุขห้อม

ยุบล
เพียบพร้อม
นิชนก ท่านนา
เหตุด้วยไมตรี

หอสมุดแห่งชาติ
ห้องสมุดหนังสือพิมพ์ไทยเชษม

๔. อธิฏฐานบารมี

เน— มิราชประกาศอ้าง　　เอกองค์ ธรรมฤๅ
มุ่งอธิฏฐานทรง　　สืบสร้าง
ทำริงสิ่งเกาะหง　　จิตต์มั้น
สมเหตุดลผลสล้าง　　สฤษฎ์ได้ดังประสงค์

๕. ปัญญาบารมี

ม— โหสถยงยิ่งด้วย　　ปัญญา
เบื็นเอกอุตตมหา　　ห่อนได้
ในนครมิถิลา　　เลอเกียรติ ท่านนา
ปวงปราชญ์สรรเสริญไซร้　　เศรษฐ์ด้วยวิญญู

๖. ศีลบารมี

ภู— ริทัตต์ขัดสร้าง　　ศีลดู เถิดท่าน
แม้พระชาติเบื็นงู　　เงื็อกน้ำ
ยอมสละชีพไม่สู—　　สิแก่ ชีพเลย
ม่งรักษาศีลล้ำ　　เลิศด้วยคุณธรรม์

๗. ขันตีบารมี

จ. จันทกุมารเจอดด้วย　　ขันติ
ทรงข่มขารมิ　　มั้นแท้
มิย่นย่อต่อกลิ　　ลามก โทษเลย
ระงับดับโกรธแก้　　กลับได้ไอศูรย์

๘. อุเบกขาบารมี

นา— รทะพูนเพิ่ยพร้อม อุเบกขา
มิเมตตากรุณา นัยล้น
หวังเกษมสุขแสวงหา เหตุช่วย เหลือนา
เปลื้องปลดปวงทุกข์พ้น ผ่องแผ้วสุขสันติ์

๙. สัจจบารมี

วิ— ธูรบัณฑิตผู้ โพธิสัตว์
เธริญมั่นในสัจวัตร ว่างเว้น—
อสัตย์อธรรม, นำอรรถ ธรรมเที่ยง ตรงแฮ
ไม่ละสัตย์เลือกเฟ้น ฝ่ายข้างทางธรรม์

๑๐. ทานบารมี

เว— สสันดระท้าว ทำทาน ถ้วนแฮ
ทรงบริจาคทรัพย์สาร สิทธิ์พร้อม
ทั้งบุตรภริยาปาน ปูนชีพ สละนา
ทานบารมีน้อม หน่อเนื้อศาสดา

ขอสมาชิกถ้วน ไทยเขษม
เริงฤดีปรีดิ์เปรม ปราศเศร้า
ลุวิสาขมาสเอม อวยสุข เกษมแล
ระลึกพุทธคุณเผ้า ใฝ่เบื้องบารมี โสดเทอญ.

เบ็ดเตล็ดพงศาวดารจีน

ฉะบับอาจารย์ฮก

เรื่องที่ ๑๒

เรื่องพวงมาลัยกายสิทธินี้มีตำนานว่า ในเบื้องบรรพกาลอันเย็นกัลปที่โลกซึ่งเราอาศัยอยู่นี้ยังว่างเปล่า ปราศจากดินฟ้ามนุษย์ พืชพันธุ์สัตว์ต้นไม้ และสิ่งต่าง ๆ ดังเย็นอยู่ในบัดนี้ มีลักษณะเย็นก้อนกลมขนาดมหึมาลอยอยู่ และมีอาการหมุนไปรอบ ๆ ตัว ปกคลุมด้วยหมอกควันมืดครึ้มเย็นนิจนิรันดร และวันหนึ่งขณะที่พระเซ็กเกียมองนิฮุดโจ๊ (พระศากยมุนิพุทธเจ้า) ประทับบนชั้นดุสิตมีเทพดาสาวกทั้งปวงเฝ้าอยู่พร้อมกันนั้น พระออนันฮุด (พระอานนท์) สาวกผู้เย็นพหูสูตรทูลแก่พระพุทธองค์ขึ้นว่า กลุ่มควันซึ่งลอยเคว้งอยู่ทางเบื้องทิศทักษิณมาหลายร้อยหลายพันศตวรรษแล้วนั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่าภายในกลุ่มควันนั้นคงจะมีวัตถุที่เย็นประโยชน์แก่สัตว์มนุษย์ได้ ขอพระองค์ทรงโปรดพิจารณาว่าสิ่งนั้นจะเย็นวัตถุใด พระเซ็กเกียมองนิฮุดโจ๊ทรงแย้มสรวลแล้วรับสั่งว่า กลุ่มควันนั้นไม่ใช่วัตถุอื่นใด คือโลก ๆ หนึ่งซึ่งอาตมาได้พิจารณาอยู่แล้วว่า บัดนี้ถึงกาล

ที่จะต้องเบียดโลกนี้เพื่อประโยชน์แก่พืชพันธุ์สัตว์มนุษย์ต่อไป แต่ในเรื่องนี้มีข้อสำคัญ ๒ ข้อที่ข้องใจอยู่ คือ ข้อแรกการเบียดโลกเป็นการใหญ่หลวงมาก และลำยากกินเวลาตั้งสองหมื่นปี ต้องหาผู้ที่ประกอบทั้งกำลังฤทธิ์และกำลังความเพียรจึงจะทำการสำเร็จ และข้อหลัง ซึ่งเป็นข้อที่หนักใจมากที่สุด คือเมื่อได้เบียดโลกขึ้นแล้ว ก็จะต้องมีมนุษย์และสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นประดับโลกด้วย ในชั้นต้นมนุษย์จะเกิดขึ้น ด้วยไอที่ใสสะอาด และไอที่ขุ่นข้นกะทบกัน อันมนุษย์ที่อุบัติขึ้นด้วยความกะทบกันแห่งไอทั้งสองประเภทนี้นั้น ถ้าผู้ใดได้รับไอที่ใสสะอาดเป็นปริมาณมาก ผู้นั้นก็จะเป็นผู้ที่มีใจน้อมไปในทางอันเป็นกุศลตั้งอยู่ในสัมมาทิฏฐิ ผู้ที่ได้รับไอเสมอภาคก็จะมีความเป็นอยู่เป็นมัชฌิมา แต่ผู้ที่ได้รับไอที่ขุ่นข้นไม่บริสุทธิ์เป็นส่วนมาก ก็จะเป็นผู้มีนิสสัยโหดร้ายมีสภาพเป็นมฤจฉาทิฏฐิ และมนุษย์ทั้งสามประเภทนี้ จะต้องมีกำเนิดเกิดขึ้นแล้วจะแบ่งแยกออกเป็นสองฝ่าย คือ ที่ศรัทธาในธรรมตั้งตนอยู่ในทางอันเป็นสัมมาทิฏฐิฝ่ายหนึ่ง และที่ไม่นิยมในทางธรรมอบรมตนไปในทางอันเป็นมฤจฉาทิฏฐิฝ่ายหนึ่ง แล้วแต่ธรรมชาติฝ่ายดีหรือฝ่ายชั่วที่ให้กำเนิด ดังอาตมาภาพได้อธิบายข้างต้นนั้น ส่วนที่เป็นมัชฌิมาอาจเป็นฝ่ายสูงหรือฝ่ายต่ำก็ได้ แล้วแต่การอบรมศึกษาภายหลัง และฝ่ายที่เป็นมฤจฉาทิฏฐิ หรือเป็นอธรรมจะตั้งตนเป็นปฏิปักข์ต่อทางธรรม และพยายามจะทำลายล้างธรรมของโลกให้พินาศ ถ้าแม้ฝ่ายที่รักษาธรรมพ่ายแพ้ลง ฝ่ายอธรรมก็จะกำเริบใช้อำนาจเป็นธรรมแทนที่จะถือว่าธรรมเป็นอำนาจสูงสุด โลกก็จะได้รับความยุ่นยุ่วน เพราะฉะนั้นอาตมาภาพจึงได้กล่าวว่าข้อนี้เป็นข้อที่หนักใจที่สุด ท่านทั้งหลายใครเห็นอุบายอย่างใดที่จะดำเนินการทั้งสองข้อนี้ไปได้ด้วยดี ก็ขอให้ชี้แจง

ขณะนั้น คุนต่อเปงซาน้า ซึ่งเฝ้าอยู่ณที่นั้นก็ทูลอาสาในการไปเบียดโลก พระเซ็กเกียมองนิฮุดโซ๊ ได้ทรงพิจารณาทรงทราบด้วยญาณว่า คุนต่อเปงซาน้าจะทำการได้สำเร็จ จึงทรงอนุญาต และมีพุทธฎีกาสั่งให้ไปทำการเบียดโลกโดยยกส่วนบนเป็นฟ้า และส่วนล่างเป็นดิน ในส่วนดินให้แบ่งเป็นสี่ภาค ๆ เหล่านี้เรียกว่าทวีป คือ ทวีปไซหงอฮอจิว (ทวีปปะจิม) หนึ่ง ทวีปตังเซ็งซินจิว (ทวีปบูรพา) หนึ่ง ทวีปยั่กโคลูจิว (ทวีปอุดร) หนึ่ง ทวีปน่ำเจียงโปจิว (ทวีปทักษิณ) หนึ่ง คุนต่อ-

เปงชาน้าถวายบังคมลาออกมา เหาะไปทางทิศใต้ที่ก้อนกลุ่มควันตั้งอยู่ แล้วทำแลงกายเป็นพนโกสิมีร่างกายใหญ่โตสูงตระหง่านท่วมก้อนกลุ่มควันนั้น มือซ้ายถือสิ่ว มือขวาถือขวานใหญ่เท่า ๆ กันทำการเจาะรอยกึ่งกลางลูกกลมนี้ด้วยกำลังฤทธิ์ เพื่อแบ่งเป็นภาคดินและภาคฟ้า และทำการอยู่สองหมื่นปีจึงสำเร็จตามพุทธบัญชาทุกประการ ในชั้นต้นก็มีมนุษย์เกิดขึ้นตามวิธีดังกล่าวแล้ว ต่อมาก็มีสัตว์พืชพันธุ์ต้นไม้ต่าง ๆ เกิดขึ้นเป็นลำดับไป ดังพิสดารอยู่ในเรื่องไคเก็กแล้ว

เมื่อคุนต่อเปงชาน้าไปทำการเผ็ดโลกแล้ว พระเซ็กเกี่ยมองนิฮุดโจ๊ตรัสว่า บัดนี้ความในข้อแรกก็ได้จัดการไปแล้ว ยังความในข้อหลัง ซึ่งเป็นข้อสำคัญ เพราะเมื่อมีโลกก็ต้องมีพลโลกเป็นธรรมดา และเพื่อบำรุงโลกจำต้องอบรมพลโลกให้มีศีลธรรมที่ดีงาม จะปล่อยไปตามยถากรรมไม่ได้ แต่พลโลกที่ถือกำเนิดจากฝ่ายต่ำ และจะพากันทำตนเป็นปฏิปักข์ต่อทางธรรมนั้นมีจำนวนมาก และมีอิทธิฤทธิ์ร้ายกาจ ยากแก่การปราบปราม ทั้งมีโมหจริตรุนแรง ยากแก่การสั่งสอนไม่น้อย จะต้องหาวิถีทางป้องกันไว้ ให้พร้อมสรรพและรอบคอบ ท่านทั้งหลายเห็นการควรอย่างไร บ้าง ความจริงพระเซ็กเกี่ยมองนิฮุดโจ๊ เป็นพระผู้วิเศษประกอบด้วยพุทธานุภาพสูงส่ง และทรงญาณอาจเห็นเหตุการณ์ภายหน้า และภายหลังได้ ไกลตั้งหลายพันหลายหมื่นปี ไม่มีกำหนด ในการเผ็ดโลกนี้จะมีเหตุการณ์อย่างไร พระองค์ทรงทราบตลอดแล้ว แต่หากเพื่อให้บรรดาสาวกทั้งหลายได้แสดงความคิด ความอ่านตามสมควร จึงได้ทรงถามปัญหาดังข้างบนนั้น

พระซาลิฮุด (ศาริบุตร์) สาวกผู้มีปัญญา ทูลว่า ควรทำการเผยแผ่การสอนให้มนุษย์รู้ทางธรรม ให้มาก จะได้ ต่างคน ต่าง ทำมา หาเลี้ยงตนไปในทางที่เป็นสัมมาอาชีพ การเป็นพาลก็จะได้ค่อย ๆ เสื่อมสูญไป แต่จะควรให้ ใครเป็นผู้ทำการ เผยแผ่ ลัทธิธรรม นั้น ขอพระดำริ

พระมอคคิมลิ้น (โมคคัลลาน) สาวกผู้มีฤทธิ์ ทูลว่า ในการที่จะกำจัดฝ่ายอธรรมอันจะพึงมีมารุกรานฝ่ายธรรมนั้น โดยที่พระองค์รับสั่งว่า พวก เหล่านี้มี ฤทธิ์เดช ร้ายกาจ ข้าพเจ้าเห็นควรจัดสร้างของกายสิทธิ์ที่มีอานุภาพยอดยิ่งไว้สำหรับผู้ที่มีหน้าที่ปราบปรามจะได้ ไว้ป้องกันตัวต่อไป

พระเซ็กเกี่ยมองนิฮุดโจ๊ทรงพระสรวลแล้ว

รับสั่งว่า ความเห็นท่านทั้งสองต้องกับความเห็นของอาตมาภาพทุกประการ และอาตมาภาพได้เตรียมการไว้เสร็จแล้ว คือต่อจากนี้ไปอีกราวสามพันปี โลกที่เปิดใหม่นี้จะถึงซึ่งความบริบูรณ์ มนุษย์ก็จะเจริญด้วยความรู้ทั้งปวง และในทวีปน่าเจียงโปจิวนั้นจะมีประเทศ ๆ หนึ่งตั้งอยู่กลางทวีปเรียกว่าประเทศตงก๊ก มีอาณาเขตต์ไพศาล และมีพลเมืองหลายร้อยล้าน นับว่าเป็นประเทศที่มีพลเมืองมากกว่าประเทศใด ๆ จำเป็นต้องเผยแผ่ลัทธิธรรมให้หมู่ประชาชนเหล่านั้นได้อบรมศึกษา คนจำนวนมากมายเช่นนี้จะปล่อยให้ตกอยู่ในภาวะอันเป็นป่าเถื่อนไม่ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อถึงกำหนดนั้น จะได้ให้พระกิมเสียนโพธิสัตว์ (กิมเซียงจื๊อ) จุติไปเกิดในประเทศตงก๊ก มีนามว่าพระถังซัมจั๋ง แล้วรับอาสาพระเจ้าแผ่นดินไป อาราธนาพระไตรปิฎกยังไซที่ อันเป็นประเทศที่กำเนิดพระพุทธศาสนามาสั่งสอนผู้คนพลเมืองชาวตงก๊ก ให้รู้จักในทางธรรม ระหว่างทางจากประเทศตงก๊กไปไซที่จะลำบากกันดาร ประกอบด้วยยักษ์ปีศาจมารร้ายอันเป็นเหล่าอธรรมมาผจญขัดขวางทางดำเนิน จะต้องทำการปราบปรามให้ราบคาบ เพราะฉะนั้นต้องให้มีสานุศิษย์ติดตามไปด้วย และศิษย์เหล่านี้ก็ได้กำหนดให้มาเกิดสำหรับช่วยป้องกันพระถังซัมจั๋งให้พ้นภัยจนตราบเท่าได้ทำการสำเร็จ ส่วนของกายสิทธิ์นั้นก็ได้สร้างขึ้นด้วยพุทธานุภาพ และด้วยอำนาจพ่าดิน เป็นของสามอย่าง คือ ย่ามเคียนคุนแผ่ แปลว่า ย่ามครอยจักรวาล ย่ามนี้มีฤทธิ์เดชสามารถครอบโลก และดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ให้มืดมิดและของวิเศษใด ๆ ไว้ได้ เมื่อสร้างแล้วพระเซ็กเกียมองนิฮุดโจ๊ได้ประทานให้ไว้ในอารักษาของพระไมโล่ฮุด (พระศรีอารยเมตรัย) ดังได้ปรากฏในเรื่องย่ามของพระศรีอารย์แล้วอย่างหนึ่ง และเจดีย์ทองคำ ซึ่งมีฤทธิ์เดชสามารถปราบปีศาจมารร้ายต่าง ๆ ได้ พระเซ็กเกียมองนิฮุดโจ๊ได้ประทานแก่ถักทะลีทีอ่อง (ท้าวโลกบาล) เจดีย์ทองคำนี้นอกจากถักทะลีทีอ่องจะได้ใช้ปราบปีศาจมารร้ายต่าง ๆ แล้ว ยังได้ใช้ปราบโลเฉียบุตรของถักทะลีทีอ่องเองด้วย ดังพิสดารอยู่ในเรื่องเจดีย์ทองของพระพุทธเจ้าแล้วอย่างหนึ่ง กับพวงมาลัยกายสิทธิ์อีกอย่างหนึ่ง พวงมาลัยกายสิทธิ์นี้มีสามพวง และมีอำนาจสามารถยังคับผู้ที่มีฤทธิ์ยอดยิ่งให้อยู่ในยังคับบัญชาได้ เมื่อได้สวมลงบนศีรษะผู้นั้นแล้ว การที่พระเซ็กเกียมอง

นิฮุดโอ๊ ได้ทรงสร้างพวงมาลัยกายสิทธิขึ้นนั้น โดยทรงทราบด้วยญาณวิถีว่าต่อไปจะต้องเผยแผ่พุทธลัทธิ ไปถึง ตงก๊กประเทศ อันเย็น มหาประเทศกว้างใหญ่ไพศาลมี พลเมืองล้นหลาม เพื่อสั่งสอนมนุษย์เหล่านั้นให้มีดวงใจ ผ่องแผ้ว ประกอบด้วยเมตตาธรรม โดยจัดให้ มีผู้นำพระไตรปิฎกเข้าไปสั่งสอนศึกษา กันในประเทศนั้น และผู้ที่จะไปนำพระไตรปิฎกจากไซทิมาสู่ประเทศตงก๊กนี้จะได้ต่อสู้กับมารร้ายต่าง ๆ ตามทาง ต้องมีผู้ มีฤทธา ศักดานุภาพสำหรับช่วยเหลือและป้องกันไปด้วย และพระองค์ทรงทราบว่า ดินฟ้า จะได้สร้างผู้ มีฤทธิ์ ขึ้นสำหรับการนี้ และผู้มีฤทธิ์เหล่านี้จะต้องยังคับด้วย พวงมาลัยกายสิทธิ จึงจะเรียบร้อยและใช้การสำเร็จได้ดังประสงค์ พวงมาลัยกายสิทธิสามพวงนี้พระเซ็กเกียมองนิฮุดโอ๊ ได้ทรงมอบไว้แก่พระโคสันฮุด คือพระกวนอิม โดยเมื่อ ได้ทรง มี พุทธฎีกา สั่งให้ คุนต่อเปงซานำแปลงเย็นพนโกสิไปเผ็ดโลก แล้วได้สามพันปีก็ได้มีรับสั่งให้พระโพธิสัตว์กิมเสี้ยนจุติไปเกิดในประเทศตงก๊ก มีนามว่าพระถังซัมจั๋ง และอาสาพระเจ้าถังไทจงฮ่องเต้ ผู้ครองประเทศจีนในยุคนั้น ไปรับพระไตรปิฎกณไซทิ และให้พระมอคคินลิ้น ไป ทำการ เผยข่าว ณ ประเทศตงก๊ก ว่าพระไตรปิฎกซึ่งเป็นพระธรรมคำสั่งสอนของพระเซ็กเกียมองนิฮุดโอ๊ ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์ผู้สังวัจยายให้พ้นจากกองทุกข์ต่างๆ ได้ ในปรภพนั้นมีอยู่ ณไซทิ กับให้พระกวนอิมเป็นผู้แสวงหาพาหนะและผู้ มีฤทธิ์ สำหรับ ป้องกัน และคอยช่วยเหลือผู้ ที่จะมารับพระไตรปิฎก พระกวนอิมจึงได้สวมให้อั้งไหหยิ บุตรงูม่ออ่องบีศาจกระบือเผือกพวงหนึ่ง และอั้งไหหยิ นี้ได้เพียรทำ พิธีตบะ กรรม ณ เขาช้วยเอ้ยมซัวเย็นเวลาสามร้อยปี ได้สำเร็จภาคอัคคิฌานมีฤทธิ์มาก ภายหลังพระกวนอิมได้มาปราบปรามทรมาน โดยโยนพวงมาลัยลงมากลายเย็นห่วงทองห้าห่วงสวมคอ ข้อมือข้อเท้าอั้งไหหยิแล้วรัดปวดเจ็บ จะดิ้นฉุดด้วยกำลังฤทธิ์อย่างไรก็ไม่หลุด ยิ่งดิ้นก็ยิ่งรัดเจ็บปวดมากเข้า จนรู้สึกตนว่าฤทธิ์เดชของตนสู้พุทธานุภาพไม่ได้ เลยยอมแพ้คิดตามพระกวนอิมไปศึกษาทางธรรมณสำนักน่ำไฮ้จนสำเร็จ และเปลี่ยนชื่อว่าเสียงไฉทงจือ ได้ช่วยพระถังซัมจั๋ง ในการไปรับ พระไตรปิฎก ที่ไซทิ และช่วย ทำประโยชน์อื่น ๆ แก่ บ้านเมือง อีกความตอนที่ พระกวนอิม ได้จัดหาพาหนะและผู้มีฤทธิ์ให้เป็นสานุศิษย์ช่วยป้องกันพระถังซัมจั๋งในการไปไซทิ ตราบเท่าจนปราบอั้งไหหยิด้วย

พวงมาลัยกายสิทธิ์ ดังกล่าวแล้วข้างบนนี้ได้ เห้งเจียะได้พบผู้วิเศษ แพร่งเผยิญลอยมา
บรรยายไว้ในเรื่องศิษย์พระถวนอิมแล้ว และ เข้าฝั่งชมพูทวีป จึงขึ้นบกเที่ยวสืบไปหาผู้
พวงมาลัยกายสิทธิ์อีกพวงหนึ่ง ซึ่งเป็นพวง วิเศษ สิ้นเวลาแปดปี จึงพบผู้วิเศษทำศิลอยู่ณ
สำคัญที่สุดเรียกว่ารัตนมาลัยนั้น พระถวนอิม ถ้ำซำแซต่อง (ถ้ำตริดารา) ภูเขาฮองซุนซัว
ได้จัดสวมให้แก่เห้งเจีย ซึ่งเป็นศิษย์ใหญ่ของ ท่านผู้วิเศษมีนามว่าโผเถโจ๊ซือ (พระอรหันต์
พระถังซัมจั๋งในคราวไปไซทิ โดยมีเรื่องว่า สุภูติ) ได้เรียนศึกษาวิชาการต่าง ๆ อยู่เจ็ด
เห้งเจียนี้เป็นพญาวานรเผือก เกิดจากแผ่น ปี และพระอาจารย์โผเถโจ๊ซือได้แสดงมูลราก
ศิลา ซึ่ง อยู่บน ยอดเขา ฮวยก๊วยซัว ชายทะเล ของธรรมให้เห้งเจียเห็นแจ่มแจ้ง เห้งเจียตั้ง
เมืองเงาลายก๊ก ตั้งอยู่ทางทิศบูรพา แผ่น ใจ สำรวม จิตต์ อยู่ใน ธรรมได้ อีก สามปี โดย
ศิลานี้ใหญ่โต เรียกว่าแผ่นศิลาเจียเซียน เคร่งครัด ท่านอาจารย์เห็นเห้งเจียมีความ
(ผาเทพ) เมื่อได้ต้องแสงพระจันทร์พระอา- หมั่นเพียรก็สงสาร จึงสอนให้เรียนวิชาเทียน-
ทิตย์ และดินฟ้า อากาศ ธาตุ ก็บันดาล เกิดเป็น กัง (คายฟ้า) และตี่ซัว (คายดิน) จนสำเร็จ
พญาวานรมีกำลังพลัง ผิดกว่า วานร ทั้งหลาย ทุกอย่าง เห้งเจียมีฤทธิ์เป็นผู้สำเร็จทางวิทยา
ดวงตามีประกายวาวสว่างดังดวงอาทิตย์ เมื่อ คม สามารถนิรมิตบิดเบือนแปลงกายได้ถึง
ได้ถือกำเนิดมาแล้ว ก็มิได้ประพฤติ เช่น วานร เจ็ดสิบสองอย่าง และล่องหนหายตัวเหาะเหิน
ธรรมดา แต่มีความคิดว่าสัตว์ใด ๆ เกิดมา ดำดินได้ทุกประการ ตีลังกาทีเดียวก็สามารถ
แล้วต้องแตกดับ จะต้องเที่ยวหาเรียนธรรม ไปถึงขอบจักรวาล เมื่อลาจากอาจารย์แล้วก็
ที่แท้จริงและที่ไม่ตาย แล้วก็เที่ยวไปตาม กลับไปอยู่สำนักเดิม แล้วเที่ยวไปยังเล่งเก็ง
แคว้นต่าง ๆ เพื่อหาอาจารย์ให้สอนธรรมวิเศษ (กรุงยาดาล) ปราบพญาเล่งอ๋องพ่ายแพ้กลัว
ที่จะช่วยให้สำเร็จพ้นอำนาจแห่งมัจจุราช และ อำนาจเห้งเจียเป็นอันมาก แล้วยังไปในนรก
ได้เอาไม้ มา ขัด เป็นแพ ปล่อย ให้ลอยไป ตาม บังคับให้เงี้ยมล่ออ๋อง (พญามัจจุราช) ให้
กะแสคลื่นแห่งมหาสมุทร และเป็นกุศลของ ขีดชื่อของตัว และลิง ทั้งหลาย ออกจาก บัญชี

ตายทั้งหมด และบอกว่าตนได้เรียนสำเร็จ บรรลุธรรมวิเศษไม่อยู่ในอำนาจมัจจุราช ในที่สุดได้ขึ้นไป ทำการจลาจลบนสวรรค์ จะแย่งตำแหน่งเจ็กเชียงฮ่องเต้ (พระอิศวร) จนพระเจ็กเกียมองนิฮุดโจ๊ต้องมาปราบ โดยสลัดเห้งเจียตกลงมาจากสวรรค์แล้วบันดาลให้เย็นภูเขา ชื่อเงาเฮ่งซัว ครอบไว้มีกำหนดห้าร้อยปีจึงจะออกได้ เวลานั้นพนโกสิได้ทำการเบ็ดโลกได้สองพันห้าร้อยปี เมื่อพันเวลาที่เห้งเจียติดอยู่ในภูเขาเงาเฮ่งซัวครบห้าร้อยปี โลกก็มีอายุครบสามพันปีถึงเวลาที่พระถังซัมจั๋งไปอาราธนาพระไตรปิฎกที่ไซที่ และผ่านมาทางภูเขานี้ ได้ช่วยให้เห้งเจียออกจากภูเขาได้เดินทางไปด้วยกัน ดังมีความพิสดารอยู่ในเรื่องพัดปาเจียสี่แล้ว ในระหว่างที่เห้งเจีย เดินทางไปกับพระถังซัมจั๋ง นั้นเมื่อพบมนุษย์หรือสัตว์ใดซึ่ง เห้งเจีย เข้าใจว่าจะเป็นศัตรูก็ประหารเสียทันที โดยมิสอบถามให้ได้ความอย่างไรก่อน อันเป็นอาการที่พระถังซัมจั๋งไม่พอใจ เพราะพระถังซัมจั๋งเป็นพระโพธิสัตว์ย่อมมีเมตตากรุณาทั่วไป ส่วนเห้งเจียเป็นนักรบนิยมในการรบพุ่งฆ่าฟัน ดังนั้นพระถังซัมจั๋งจึงติเตียนเห้งเจียและบ่นว่า เห้งเจียรู้สึกไม่พอใจในคำติเตียน ก็หายตัวหลบไปเสีย ทิ้งพระถังซัมจั๋งให้เปล่าเปลี่ยวอยู่ผู้เดียวในป่าเนือง ๆ เมื่อเห้งเจียหายโกรธก็กลับมาหาพระถังซัมจั๋งอีก พระถังซัมจั๋งจะบังคับขู่เข็ญก็ไม่ได้ โดยเหตุนี้วันหนึ่งระหว่างที่เห้งเจีย โกรธ พระถังซัมจั๋งและหลบหนีไปนั้น พระกวนอิมจึงเอารัตนมาลัยมาให้พระถังซัมจั๋งและว่าให้ เห้งเจีย สวมศีรษะลง แล้วก็ว่าคาถาตามที่พระกวนอิมสอนให้ พวงมาลัยก็จะรัดศีรษะเห้งเจียปวดเจ็บทนไม่ไหว และจะแกะออกก็ไม่หลุด ต่อไปก็จะกลัวเกรงไม่กล้าขัดขืนคำสั่งของพระถังซัมจั๋งต่อไป

พระถังซัมจั๋ง เก็บพวงมาลัยนี้ไว้ ในย่ามพอเห้งเจียหายโกรธกลับมา ก็เข้ามาพูดจา กับพระถังซัมจั๋งด้วยดี แล้วฉวยย่ามและของอื่น ๆ ขึ้นสะพายข่าเดินทางต่อไป เห้งเจียเย็นนิสสัยลิงก็ชอบรื้อค้นของในย่ามเล่น พอเห็นพวงมาลัยแก้ว มีรัศมีเย็นแสงรุ้งดูงดงามก็ชอบใจ จึงขอต่อพระถังซัมจั๋ง ๆ ก็อนุญาตให้ เห้งเจียจึงสวมลงบนศีรษะรู้สึกกะหยิ่มอิ่มใจที่มีของสวยแต่งกาย ต่อมาเห้งเจีย

รู้สึกโกรธพระถังซัมจั๋งก็จะหนีไปเช่นเคย พระถังซัมจั๋งรู้ทีคอยโอกาสอยู่แล้ว พอเห็นเหังเจียโกรธทำท่าจะไปก็อ่านคาถาที่พระกวนอิมสอนให้ ทันใดนั้นเหังเจียก็ปวดศีรษะจนตัวหมุนล้มลง จะแก้ด้วยคาถาอาคมอย่างไรก็ไม่หาย จะดึงพวงมาลัยให้หลุดจากศีรษะก็ไม่ออก แม้จะเอากะบองเหล็กกายสิทธิ์อันเย็นอาวุธคู่มือเข้าช่วยงัดก็ไม่ออก ทั้งนี้ก็รู้สึกได้ทันทีว่าเย็นพวงมาลัยกายสิทธิ์ของพระกวนอิมให้มายังคัยตน และรู้สึกว่าฤทธานุภาพของตนสู้พุทธานุภาพไม่ได้แน่ จึงอ้อนวอนพระถังซัมจั๋งให้หยุดว่าคาถา และปฏิญญาว่าจะไม่ประพฤติผ่าฝืนคำสั่งต่อไป ดังนี้พฤติการณ์ระหว่างศิษย์กับอาจารย์คู่นี้จึงเย็นที่เรียบร้อย และเดินทางไปยังไซที่ได้อาราธนาพระไตรปิฎกมาสู่ประเทศจีนได้สมประสงค์ ในที่สุดก็ได้สำเร็จซึ่งมรรคผล ส่วนพวงมาลัยกายสิทธิ์พวงที่สามไม่มีเรื่องราวละเอียดอย่างไร ปรากฏแต่ว่าพระกวนอิมได้ให้ไว้แก่เจ้าเขาไม่มีตำนานพิสดารอะไรอีก เรื่องพวงมาลัยกายสิทธิ์ก็หยุดลงเพียงเท่านี้

พระอังคุลิมาล

(โคลง ๔ สุภาพ)

๏ พระอังคุลิมาละผู้ พิเศษสา วกเอย
ในพระพุทธศาสนา เนื่องข้อง
เป็นบุตรปุโรหิตา จารย์พฤฒิ ชนแล
แห่งพระราชาบ้อง ปกแคว้นโกสล ฯ

๏ ดลคราอุบัตินั้น น่าอัศ จรรย์นอ
สรรพสาตร์ของนรรัฐ อีกทั้ง
พระแสงแห่งกษัตร์ โกสละ ราฐแฮ
ลุกรุ่งเรืองโพ่ลงตั้ง ติดแม้นอัคนี ฯ

๏ โดยเหตุที่เกิดต้อง ตามยาม โจร์แล
แต่ปราศคนดลความ เดือดร้อน
บิดาจึ่งขนานนาม กรว่า
“อหิงสกะ” เกียรติ์ช้อน เชอดก้องกรุงไกร ฯ

๏ ครั้นเจริญวัยได้สู่ สิกขา
ศิลปศาสตร์พิทยา ยิ่งแท้
ในสำนักทิสา ปาโมกข์
ณตักกสิลาแล้ เลอดล้ำแหล่งเรียน ฯ

๏ เพียรศึกษาประพฤติ์พร้อม เพรียงไพ บูลแล
เป็นที่พอหฤทัย ท่านผู้ –
อาจารย์จิตต์เลื่อมใส แสนรัก ยิ่งนา
ศิษย์อื่นต่างคนรู้ เรื่องแล้วอิสสา ฯ

◎ หาเหตุผิดยุให้ อาจารย์
กลับจิตต์คิดประหาร ปหัฏฐ์ซ้ำ
ครูเชื่อจึ่งเริ่มการ กอบเจต นานา
ยืมสาตร์ชนอื่นห้ำ หั่นมล้างชนม์มลาย ฯ

◎ จึ่งอุบายบอกให้ อหิงสกะ
ไปฆ่าทวยนาคระ มอดแล้ว
ตัดเอาแต่คนละ นิ้วหนึ่ง มาแล
คำรบพันอย่าแคล้ว คลาดถ้วนจำนวนจริง ฯ

◎ อหิงสกะมาตรแม้ เป็นชาติ์ พราหมณ์เนอ
ตามขนบไป่ควรฆาฏ ฆ่าให้
มนุษย์สุดชีวาตม์ โดยเหตุ ใดเลย
แต่เพราะความใคร่ได้ สบพ้องพิษณุมนต์ ฯ

◎ ทนฝืนใจฆ่าล้าง ผลาญคน
มาทอดเทรวมระคน เกลื่อนไว้
ยังโคนพฤกษาผล สยองสยด ยิ่งนา
เน่าเปล่าโดยมิได้ นับรู้รวมหลาย ฯ

◎ ภายหลังเริ่มฆ่าแล้ว แลตัด
เอาแต่เพียงนิ้วหัตถ์ ผูกเข้า
ที่คอต่อเป็นขนัด ขนานเนือง กันนอ
สรูปสรัพเก้าร้อยเก้า สิบเก้าองคุลี ฯ

◎ จนมีชื่ออุโฆสก้อง ตามนิมิต นั้นนา
“ อังคุลิมาลโจร ” จิตต์ เจตน์ด้าน
พิฆาตมนุษย์ชีวิต วายวอด หลายแล
ข่าวน่ากลัวลือสท้าน ทั่วแคว้นแดนคาม ฯ

◎ ความทรงทราบใต้ฝ่า ละอองบาท
แห่งพระเจ้าโกสลราช ตรัสให้
เตรียมพลที่สามารถ หมายจับ
อังคุลิมาลได้ เผด็จล้างชีวา ฯ

◎ มารดาอหิงสกะรู้ เรื่องคดี
ว่าเหตุจักเกิดมี แม่นหมั้น
แก่บุตร, จึงรีบหนี ไปก่อน
เพื่อบอกมูลเหตุนั้น แนะให้ดนัยหนี ฯ

◎ พระศรีสรรเพชญ์ผู้ เพ็ญญาณ ยิ่งเอ
ทราบว่าอังคุลิมาล มากด้วย
อุปนิสสัยสันดาน อรหัต ผลนา
ผิวพระองค์ไปฉ้วย ชัดต้องเสียผล ฯ

◎ พระทศพลจึงเย้ือง ยาตร์ไป
สู่แหล่งโจรในไพร แต่เช้า
พออังคุลิมาลใจ ฉกาจ
เห็นพระพุทธองค์เข้า ขับเลี้ยวไล่ตาม ฯ

◎ ความหมายมุ่งมล้างพระ พุทธา จารย์เฮย
เพื่อตัดนิ้วหัตถา ท่านไว้
แต่โดยพุทธฤทธิปา_ ฏิหารย์ยิ่ง ใหญ่แล
อังคุลิมาลจักไหล้ เท่าไหล้ไป่ทัน ฯ

◎ ครั้นเหนื่อยเข้าจึงร้อง เรียกสุด เสียงนอ
ให้พระศาสดาหยุด อยู่รั้ง
พระองค์ก็มีพุทธ ดำรัส ตอบนา
ว่าพระองค์ท่านยั้ง หยุดแล้วไล่เทอญ ฯ

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

◎ พะเอินตั้งหน้าไล่ มิทัน พระเลย
จึ่งเกิดโทสะพลัน พลุ่งเกรี้ยว
เลยหาว่าจอมบัณ_ ฑิตตรัส เท็จแล
ลวงหลอกบอกลดเลี้ยว ล่อให้ใหลหลง ฯ

◎ พระพุทธองค์ตรัสโต้ ตอบสนอง
ว่าพระหยุดจากผอง บาปแล้ว
ส่วนอังคุลิมาลปอง ประกอบ อยู่แล
ยังไม่หยุดให้แคล้ว คลาดพ้นมลกลี ฯ

◎ อังคุลีมาละได้ สดับพจน์ พุทธนอ
มีสติรู้สึกสลด จิตต์เศร้า
ค่อยคลายห่างหายปลด ปลิดโกรธ
เห็นโทสของตนเร้า เร่งเปลี้องศาสตรา ฯ

◎ อีกอาวุธและนิ้ว มีออก
ไว้ที่ริมซอกบรร_ พตแล้ว
เข้าอภิวาทบอก ขอบรรพ ชาแฮ
พระพุทธองค์ทรงแผ้ว ผ่องเกื้อกรุณมัย ฯ

◎ ให้เป็นภิกษุด้วย เอหิภิก ขุแล
แล้วก็นำจาริก ยาตร์เยื้อง
ไปตามอรัญญิก คามใหญ่ น้อยนอ
สู่พระเชตวันเปลื้อง ปลดร้อนรอนกษัย ฯ

◎ เปรมใจภิกษุผู้ นวกะ
วันรุ่งอุ้มบัตตะ ไต่เต้า
เที่ยวบิณฑบาตณะ สาวัต ถิ่แล
ชาวประชาเห็นเข้า ต่างคร้ามขามครัน ฯ

◎ พากันหนีหลบเข้า ในกำ แพงเฮย
แล้วบีดทวารประจำ ใหญ่น้อย
มั่วสุมประชุมนำ แนะช่อง กันนา
เสียงพูดต่าง ๆ ถ้อย แต่ล้วนสงกา ฯ

◎ บ้างว่าภิกษุอ้าง องคุลี มาลแฮ
ปลอมเปลี่ยนตนเป็นชี ยักย้าย
เพื่อหวังจะหลบหนี จากราช ภัยแล
บ้างว่าเพื่อประทุษร้าย พระผู้ในนคร ฯ

◎ ท่านสัญจรลุด้าว แดนใด ใดนอ
เสียงโจษอุโฆสไป ถิ่นนั้น
ทุกแห่งบ่มีใคร ถวายภัตต์ ท่านเลย
แม้หนึ่งทัพพีฉะนั้น แน่ต้องหิวโหย ฯ

◎ โดยเหตุฉะนี้น่า อนาถใจ จริงเอย
มาตรว่าภิกษุใด ดุ่มด้น
ไปกับท่านที่ไร พลอยอด
ตามท่านทุกรูปข้น ขัดแค้นแสนเข็ญ ฯ

◎ เป็นโชคดีทะนุเอ้อ อวยผล ท่านเนอ
วันหนึ่งทำน้ำมนต์ มอบให้
หญิงมีครรภะคน หนึ่งเมื่อ
ขณะคลอดบุตรได้ สะดวกด้วยปวงประการ ฯ

◎ กาลนานนับแต่นั้น เนืองมี
ชนนับถือทวีขึ้น– ติแผ้ว
เมื่อสบช่องเลี้ยงชี วิตสะดวก
ด้วยอุบายฉะนี้แล้ว ค่อยเปลื้องเข็ญสูญ ฯ

หอสมุดหนังสือพิมพ์ไทยเชษม

◎ จึ่งพูนพิริยตั้ง ในสมณะธรรม
มินานก็ได้สำ มลายกิเลสสูญเชื้อ

◎ เป็นมหาศราพกอ้าง คือเยี่ยมยอดในพัคค์
สามีปริโภค, อัคค์ ในพุทธบริสัชกู้

สติบำ เพ็ญเฮย เทอดเกื้อ
เร็จอรหัต ผลแล เร็จอรหัต ผลแล
ชาติสิ้นตัณหา ฯ

เอตะทัค คะแล ภิกษุผู้—
เอกอุต ดมแฮ อาตม์พ้นสงสาร ฯ

“อักขร”

กามนีตชาดก

พระมหาทองสีบ

ในสมัยดึกดำบรรพ์ พระเจ้าพรหมทัตต์ครองกรุงพาราณสี มีพระราชบุตร ๒ พระองค์ ท้าวเธอพระราชทานตำแหน่งอุปราช แก่พระราชบุตรองค์ใหญ่ ตำแหน่งแม่ทัพแก่พระราชบุตรองค์น้อย

ภายหลัง เมื่อพระเจ้าพรหมทัตต์ทิวงคตแล้ว มวลอมาตย์จึงจัดการอภิเษกถวายพระราชบุตรองค์ใหญ่ พระองค์รับสั่งว่า เราไม่ต้องการราชสมบัติ ท่านทั้งหลายจงถวายแก่น้องเถิด ดังนี้ แม้ถูกเขาวิงวอนหลายครั้งหลายหน ก็คงปฏิเสธ เมื่อเขาจัดการอภิเษกแก่น้อง ก็ไม่ทรงปรารถนาแม้ตำแหน่งอุปราช โดยอ้างว่าเราไม่ต้องการความเย็นใหญ่เย็นโต แม้เมื่อถูกเขาขอร้องว่า ถ้ากะนั้น ก็ขอได้โปรดเสวยพระกระยาหารอันมีรสดี ๆ ประทับอยู่ในพระนครนี้เถิด ก็ทรงปฏิเสธอีกว่า เราไม่มีหน้าที่ในนครนี้ดังนี้แล้ว เสด็จออกจากกรุงพาราณสีไปสู่บ้านนอก ทรงอาศัยครอบครัวของเศรษฐีสกุลหนึ่ง ทรงทำการงานด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เอง ประทับอยู่ณที่นั้น

ในกาลต่อมา เขาทราบว่าพระองค์เย็นพระราชกุมาร จึงไม่ยอมให้ทรงทำการงานเกือกูลพระองค์อย่างพระราชกุมาร ภายหลังพวกข้าราชการไปบ้านนอก ได้ไปถึงบ้านนั้นเพื่อต้องการเก็บค่านา เศรษฐีเข้าไปเฝ้าพระราชกุมารทูลว่า สวามิ ข้าพระเจ้าเลี้ยงพระองค์มา ขอได้ทรงโปรดส่งลายพระหัตถ์ถึงพระกนิฏฐภาดา ขอให้ยกเว้นอากรค่านาแก่ข้าพระเจ้าเถิด ดังนี้ พระราชกุมารทรงรับรองว่า “ได้” แล้วส่งลายพระหัตถ์ไปว่า หม่อมฉันอาศัยครอบครัวของเศรษฐีชื่อโน้นอยู่ ขอได้โปรดยกเว้นค่านาให้แก่เศรษฐีนั้น เพราะอาศัยหม่อมฉันเถิด พระราชาตรัสว่าดีแล้ว ทรงกรุณาโปรด ฯ ให้ทำดังนั้น

ต่อมา ชาวบ้านนั้นบ้าง ชาวเมืองบ้าง ชาวบ้านอื่นบ้าง เข้าไปเฝ้าพระราชกุมาร ทูลว่า ข้าพระเจ้าจักถวายค่าภาษีอากรแก่พระองค์เท่านั้น ขอได้ทรงพระกรุณาให้ยก

เว้นแก่ข้าพระเจ้าบ้าง พระราชกุมารก็ส่งลายพระหัตถ์ไปขอให้ยกเว้น ตามความต้องการของชาวบ้านชาวเมืองเหล่านั้น จำเดิมแต่นั้นมา พวกชาวบ้านชาวเมืองเหล่านั้นก็ถวายค่าภาษีอากรแก่พระราชกุมารนั้นเท่านั้น มิช้ามินาน ลาภสักการะใหญ่โตก็เกิดขึ้นแก่พระองค์ เพราะเหตุนั้น ความทะเยอทะยานของพระองค์ก็เกิดมากขึ้น ต่อมาอีก ก็ทรงขอเมืองนั้นทั้งเมือง ขอกึ่งราชอาณาจักร แม้พระกนิฏฐภาดาก็พระราชทานถวายแด่พระราชกุมารนั้น พระราชกุมารมีความทะเยอทะยานยิ่งขึ้น ไม่พึงพอพระทัยด้วยกึ่งราชอาณาจักร ทรงมุ่งหมายว่าจักยึดเอาราชสมบัติ มีชาวเมืองแวดล้อมเสด็จไปสู่พระนครนั้น พักอยู่นอกพระนคร ส่งหนังสือถวายพระกนิฏฐภาดาว่า จะยอมมอบราชสมบัติให้แก่เรา หรือรบ

พระกนิฏฐภาดาทรงดำริว่า พระเชฏฐภาดาองค์นี้เย็นพาลเสียแล้ว เดิมทรงปฏิเสธทั้งราชสมบัติทั้งตำแหน่งอื่น ๆ มีอุปราชเป็นต้น บัดนี้สิรับสั่งว่าจะยึดเอาด้วยการรบ แต่ถ้าเราจักทำให้พระเชฏฐภาดาองค์นี้ตายลงด้วยการรบ ความติเตียนก็จักมีแก่เรา ประโยชน์อะไรแก่เราด้วยราชสมบัติ ดังนี้ จึงส่งคำตอบแก่พระเชฏฐภาดาว่า อย่ารบกันเลย ขอพระเชฏฐภาดาจงรับราชสมบัติเถิด พระเชฏฐภาดาทรงรับราชสมบัติแล้ว พระราชทานตำแหน่งอุปราชแด่พระกนิฏฐภาดา จำเดิมแต่นั้นมา เมื่อเสวยราชสมบัติ ก็เป็นผู้ลุอำนาจแก่ตัณหา ไม่พึงพอพระทัยด้วยราชสมบัติเดียว ทรงมุ่งมาดปรารถนา ๒–๓ ราชสมบัติ มิได้ทรงเห็นโทษแห่งความทะเยอทะยาน

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์ทรงเป็นท้าวสักกเทวราช เมื่อทรงแลดูชมพูทวีป ก็ทรงทราบว่า พระราชาพระองค์นั้น ไม่อิ่มในกามทั้งสอง ทรงดำริว่าจักปราบพระราชานี้ให้ละอายใจ จึงทรงจำแลงเพศเป็นพราหมณ์หนุ่มมาเฝ้าพระราชา

“มาต้องการอะไร มาณพ?” พระราชารับสั่งถาม

“ข้าแต่มหาราช ข้าพระเจ้าเห็นนคร ๓ แห่งราบรื่นสมบูรณ์ มีช้าง ม้า รถ พลเดินมากมาย และเต็มไปด้วยเงินทองเครื่องประดับประดา แต่ก็สามารถจะยึดเอานครเหล่านั้นได้ด้วยกำลังเพียงเล็กน้อย ข้าพระเจ้ามาเพื่อยึดเอานครเหล่านั้นถวายพระองค์” ท้าวสักกะทูลชี้แจง

"เราจะไปเมื่อไร มาณพ?"

"พรุ่งนี้ มหาราช"

"ถ้ากะนั้นก็ไป, ท่านจงรีบมาแต่เช้า ๆ"

"ดีละ มหาราช, โปรดเตรียมพลโดยเร็ว" ท้าวสักกะทูลดังนี้แล้ว ก็เสด็จไปสู่ที่ของตน

รุ่งขึ้น พระราชาให้ตีกลองร้องป่าวให้ทำการเตรียมพล รับสั่งหาพวกอมาตย์บอกว่า "เมื่อวันวาน พราหมณ์หนุ่มคนหนึ่งมากล่าวว่า จักยึดราชสมบัติในนคร ๓ นี้ให้ คือ อุตตรปัญจาละ อินทปัตตะ เกกกะ เราจักพามาณพนั้นไปยึดราชสมบัติใน ๓ นคร พวกท่านจงไปเรียกมาณพนั้นมาโดยเร็ว"

"เทวะ พระราชทานให้เขาพักอยู่ที่ไหน?"

"เปล่า, เราไม่ได้ให้บ้านพักเขา"

"ก็พระราชทานรางวัลสำหรับเช่าที่พักกะมัง?"

"อันนั้น ก็ไม่ได้ให้"

"เช่นนี้ ข้าพระองค์จะไปที่ไหน?"

"เที่ยวดูตามถนนในพระนครซิ"

พวกอมาตย์เที่ยวหาดูไม่เห็น จึงทูลว่า "ข้าแต่มหาราช ข้าพระองค์ไม่พบ" เมื่อพระราชาไม่พบมาณพก็เกิดความเสียพระทัยอย่างใหญ่หลวงว่า "ความเย็นใหญ่โตอย่างนี้ เราเสื่อมเสียแล้ว" ดังนี้ ดวงพระหทัยก็ร้อนรุ่ม พระโลหิตในที่อยู่ก็กำเริบ เกิดโรคอาเจียนโลหิต แพทย์ทั้งหลายไม่สามารถรักษาได้

ล่วงมา ๒—๓ วัน ท้าวสักกะทรงนึกถึงก็ทรงทราบการประชวรของพระราชานั้น ทรงดำริจะช่วยรักษาพระราชา จึงทำแลงเย็นพราหมณ์มายืนอยู่ที่พระทวาร บอกว่า "พราหมณ์แพทย์มาต้องการรักษาพระองค์" พระราชาทรงสดับคำนั้นแล้วตรัสว่า "แพทย์หลวงใหญ่ ๆ ไม่สามารถรักษาเราได้ ให้รางวัลเขาแล้วส่งกลับไปเสีย" ท้าวสักกะได้ฟังคำนั้นแล้ว กล่าวว่า "เราไม่มีความต้องการสินจ้างรางวัลเลย เราจักไม่ถือเอารายได้ค่าหมอ เราจักรักษาพระราชาเท่านั้น ขอให้พระราชาเห็นเราเถิด" พระราชาทรงสดับคำนั้นแล้ว รับสั่งว่า "ถ้ากะนั้นก็มาเถิด" ท้าวสักกะเข้าไปถวายพระพรชัยแล้วยืน ณ ส่วนข้างหนึ่ง พระราชารับสั่งถามว่า "ท่านจักรักษาเราหรือ?"

"พระเจ้าข้า เทวะ"

"ถ้ากะนั้นก็รักษาเถิด"

"ดีละ มหาราช โปรดรับสั่งบอกลักษณะแห่งการประชวรแก่ข้าพระองค์ว่า "การประชวรนั้นเกิดขึ้นเพราะเหตุไร? เพราะอาศัย

การเสวยหรือการดื่ม หรือว่าเห็นหรือฟัง?”

“โอ! พ่อพราหมณ์ มีมาณพคนหนึ่งมายอกว่าจักยึดเอาราชสมบัติใน ๓ นครให้เรา เราไม่ได้ให้ที่พักหรือรางวัลสำหรับเช่าที่พักแก่เขา เขาโกรธเรา คงจักไปสู่ราชสำนักของพระราชาอื่นเสียแล้ว ลำดับนั้น เมื่อเราคิดเสียใจว่า ‘ความเย็นใหญ่โตอย่างนี้ เราเสื่อมเสียแล้ว’ ดังนี้ ความป่วยไข้นี้จึงเกิดขึ้น ถ้าท่านสามารถก็จงรักษาความป่วยไข้อันอาศัยจิตที่ใคร่ของเราเกิดขึ้นเถิด”

เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัสคาถาที่ ๑ ว่า

“เราใคร่ได้ภูเขาอื่น ๓ ลูก คือ ปัณฑาละ อุตตระ และ เกกกะ พราหมณ์ เราใคร่ได้ยิ่งกว่านั้น ท่านจงรักษาเราผู้ถูกความใคร่ครูงไปเถิดนะพราหมณ์”

ลำดับนั้น ท้าวสักกะตรัสว่า “มหาราชพระองค์อันแพทย์รักษาไม่ได้ด้วยเครื่องยาสมุนไพร มิโอสถที่ประกอบด้วยรากไม้เป็นต้น จะพึงรักษาได้ก็ด้วยโอสถ คือ พระปริชาญาณเท่านั้น” ดังนี้ ตรัสคาถาที่ ๒ ว่า

“หมอบูยางพวกทำการรักษาคนถูกงูเห่ากัดก็ได้ หมอผีที่ฉลาดทำการรักษาคนถูกผีเข้าเข้าสิงก็ได้ บางคนทำการรักษาคนถูกความใคร่ครูงไปไม่ได้ กุศลธรรมที่ผุดผ่องเสียแล้วกะไรเล่า?”

พระมหาสัตว์ทรงแสดงเหตุอันนี้แก่พระราชาดังนี้แล้ว จึงตรัสให้ยิ่งขึ้นไปอย่างนี้ว่า “ข้าแต่มหาราช ถ้าพระองค์ได้ราชสมบัติทั้ง ๓ นั้นแล้ว ก็และเมื่อพระองค์ทรงราชย์ในนครทั้ง ๔ นี้ จะพึงทรงพระภูษา ๔ สำรับพร้อมกันได้ จะพึงเสวยในโถกทองทั้ง ๔ จะพึงบรรทมบนพระที่อันสง่างาม ก็ไม่ควรเป็นผู้ถูอำนาจตัณหา ชื่อว่าตัณหานี้ มีความวิบัติเป็นมูลราก มันเจริญขึ้นได้ก็ชักบุคคลผู้ทำมันให้เจริญลงไปในมหานรกทั้ง ๘ ในอุสสทนรก ๑๖ และในอบายอื่น ๆ อันแตกต่างกันนานาประการ”

พระมหาสัตว์ทรงแสดงธรรมชูพระราชาด้วยภัยมีนรกเป็นต้น แม้พระราชาทรงสดับธรรมของพระมหาสัตว์นั้นแล้ว ก็คลายโศกเศร้าถึงความหายประชวรในขณะนั้นเอง ท้าวสักกะประทานโอวาทแก่พระราชา แล้วตั้งอยู่ในศีล เสด็จกลับไปสู่เทวโลก

จำเดิมแต่นั้นมา พระราชาพระองค์นั้นทรงบำเพ็ญบุญมีทานเป็นต้น แล้วเสด็จไปตามยถากรรม.

จบเรื่องกามนีต

โคลงดั้นเรื่องพระยาเอระกะบัตนาค

๑ ประณามสามแก้วก่อง ธายตรี
ประนตอุบัชฌายจารย์ แห่งข้า
นบบาทบุรพการี มรุเทพ ท่านแช
ทุกช่องทุกชั้นฟ้า ภวรรคพรหม

๒ คมบาทธิราชไท้ นฤบาล
นฤเบศร์เสวยสุขรมย์ ร่มเกล้า
กรุงรัตนยิ่งรัชชกาล เก่าเกียรติ์ พระนา
เข็ญขาดแขกครัามเผ้า ผ่าชุลี

๓ ระประพันธ์ภาษิตสร้อย ศุภอรรถ
มังคะละทิปนี พระพร้อง
เรื่องเอระกะบัต นาคราช
โดยระเบียบโคลงดั้นคล้อง คล่าวใจ

๔ ปางอดีตภาคโพ้น ภิกขุ หนึ่งนา
เหริญสมณธรรมใน ป่าช้า
พรรษกาลก็ล่วงลุ สองหมื่น ปีแช
เข็นนิจแต่ตั้งหน้า ภาคเพียร

๕ คาบหนึ่งเย็นเข้าล่อง เรือรัล
แล่นหลีกลำธารเฉนียน แนบใกล้
กรรมผลหฤทัย บันดาลเด็ด
ใบตะไคร้น้ำไว้ เมียงมอ

๖ ตริเห็นเบื่นแต่ต้อง ลหุกา บัติแฮ
ยาปนิดเท่านิหริอ จะมล้าง
กุศลส่ำสมมา มากหมั่น ษ์แฮ
อายัติถูกแล้วล้าง เริศปลง
๗ ปางเบื่นอาพาธิใกล้ เกิยมรณ์
อายัติจะแสดงสงฆ์ บกล้ำ
นิมิตต์จิตต์สังหรณ์ เห็นหลาก
เห็นแต่ใบไคร้น้ำ แน่นกรรฐ์
๘ วิยากกรรมนำมุ่งเมือ มฤตยู
ถึงแก่มรณาสัญญ์ ชีพม้วย
เอาเพศภุชเคนทร์ดู ประดาด
กายใหญ่ยาวเพื่อยด้วย อกุศล
๙ นามเอระกะบัตย้อง ปกคณา
ในนาคภูมิมณฑล ท้วแควัน
อมิราชธิดา ดวงสวาสดิ์
มาณวิกโฉมอ้อนแอ้น เอกองค์
๑๐ วิไลวรลักษณ์ต้อง ตาครู
โฉมเฉิดยิ่งภุชงค์ ชาตินำ้
ฤๅเทียบเปรียบพธู เทียมเท่า โฉมนา
โฉมแม่งามล้นล้ำ อุรคาน
๑๑ บิตุเรศรักยิ่งด้วย ดวงตา
มวลหมู่นาคบริวาร แวดล้อม
เนาในพิภพนา คนิเวศ
เสวยสุขทุกถ้วนพร้อม สิ่งสรรพ์

๑๒ องค์เอระกะบุตร้อน รำพึง
ใคร่ทราบพุทธสาสน์อัน เอกอ้าง
พุทธองค์อุบัติสิ่ง สำนัก ใดนา
ดำริใครรู้บ้าง เบื่องไฉน

๑๓ จึงประพันธ์พจนพร้อง เพลงขับ
ตามคณะคาถาใน ที่ตั้ง
ภาสิตประดิษฐ์ประดับ โดยฎก
โดยเลศเลงได้ทั้ง โลกธรรม

๑๔ อาศัยสำฤทธิ์ด้วย โวหาร
เพลงขับโดยลำนำ แนะให้
มาณวิกมนะสิการ กำหนด
เหนจิตรสอบซ้อมได้ ดุเดียว

๑๕ ยังโฉมมาณวิกให้ สรงสลิล แล้วแฮ
ทรงวิภูษิตเขียว ขดก้าน
แย่งกนกรัตนนาคินทร์ เข็มขัด รัตนา
สรวมสอดสเอ้งสอ้าน เอี่ยมอุไร

๑๖ อรองค์ทรงสร้อยสอด สังวาล
ตาบทิศทับทรวงไพ โรจเร้า
ทองกรรูปอุรคาน เจ็ดขด
วัยวายแสงแก้วเก้า ก่ำคำ

๑๗ พาหุรัดรักร้อยเงื่อน งามงอน
อร่ามอำมรงค์ำ รัสเร้า
กรรเจียกกระจังจอน เจิมมาศ
สรวมมงกุฎแก้วเกล้า กษัตริย์

๑๘ กรายกรยุรยาตรเยื้อง มายัง
ชนกมณินทร์บดี หลกไท้
ผกเศียรกระทำพัง พานแผ่ แทนแห
ยังอิดานั้นให้ สถิตเถลิง

๑๙ ขึ้นเหนือหลังน้ำท่อง ทัศนา
ปรากฏเกียรติดำเกิง ก่องล้ำ
งามโฉมนาคอิดา ดูเยื่อ บ้างฤา
งามชนกผกพันน้ำ เพิกพาน

๒๐ มาณวิกขับไม้เสียค ซอสี
เสียงส่งศัพท์ประสาน สอดเคล้า
พ้ายพ้อนอ่อนอินทริย์ ส่ายไหล่
งามเงื่อนนางพ้าเต้า ตกชล

๒๑ แถลงปางทวยทั้วทั้ง ชมพู ทวีปแห
ทุกเทศทุกมณฑล ที่รู้
ข่าวโฉมนาคพธู เทียรย่อม
ปองเสน่ห์ไปเพียนผู้ ผูกใจ

๒๒ ต่างคิดต่างใคร่เล้า โลมขวัญ
ต่างกลั่นเพลงขับไป กล่าวแก้
ร่ายรายกาพย์โคลงฉันท์ วิภาคย์
โดยคณะถูกถ้วนแท้ เทียบทวน

๒๓ จินตามพราหมณ์เทศทั้ง ไทยลาว
เมงม่านขอมแขกญวน ตาดเงี้ยว
ยุรเบียนต่างชาติชาว ผาเผือน
หาเลศกล่าวแก้เกี้ยว เกี่ยวกาม

๒๔ สรรค์เรือผูกม่านแพรว ทองพราย
แดงดาดหลังคาหลาม แหล่งล้ำ
กรรเชียงฉากแจวพาย เพราเพริศ
เข็นเครื่องพายพุ้ยน้ำ แจกมือ
๒๕ คิดสิตเข้าแซ่ เสียงขรม
โดยประเภทบันลือ ลั่นก้อง
ชาติใดชาตินิยม ตามชาติ เขานา
ตกแต่งแผลงให้ต้อง ตื่นพึ่ง
๒๖ ครั้นเสร็จต่างริบร้อน เร็วคลา
ทางบกทางเรือผัง เผ่นน้ำ
ถึงขนานแห่งนาคมา ณะวิก
ลาญพิศจิตต์ปลิ้มล้ำ ตะลึง
๒๗ ต่างแลตาค้างคิด ใครหนอ
รูปร่างอย่างนี้พึง พบพ้อง
ฤๅนางเทพอม_ รแมนแม่
ลงโลกเลงหล้าซ้อง ขับซอ
๒๘ ฤๅอุมาพระแม่เจ้า แหงลง
เลียบเล่นชลาชลอ โลกให้
ทฤษฎิฤดีพะวง หวังสวาท
เพลินพิศจิตต์เคลิ้มไคล้ คลั่งครวญ
๒๙ ผิวแผกพระแม่แล้ว ลักษมิ ฤๅแม่
แบ่งภาคมาเที่ยวทวน ท่องค้าว
งามทรงแม่งามศรี โสภิศ
งามยิ่งอเคื้อครร้าว ใคร่ชม

๓๐ ฤๅอนงค์ชาวพนักน้อง นางระบำ
เรอยาทแห่งพระสยม อยู่เกล้า
จากฟ้าเทียวฟ้อนรำ เรียงกาพย์ กลอนแฮ
หาคู่แนบเนื้อเหน้า นฤมล
๓๑ ฤๅหน่อชิตุราชค้าว แดนใด
ยุโรปเอเชียกล หนึ่งเชื้อ
ชาวแอฟริกาไตร ภพโลก ใดนา
โฉมนาฏแม่นี้เนื้อ หน่อไหน
๓๒ มาแต่ทิศออกใต้ ตกเหนือ
เชิงชาติภาษาใด ใครรู้
พงศ์เผ่าเหล่าว่านเครือ ชัติยชาติ ไฉนนา
พราหมณ์เวสฤๅเชื้อผู้ สุทกรรม
๓๓ คิดพลางเข้าใกล้กล่าว สุนทร
ไพเราะเสนาะคำ ค่อยพร้อง
อ้าแม่วิมลสมร เสมอชิพ เริมเอย
เรียมจะขับไม้ร้อง รับขวัญ
๓๔ ว่าพลางทางขับไม้ จำเรียง
เสียงส่งเอื้อนโอษฐ์พัน เพราะพร้อม
ไดสะดำฟ้ายฟ้อนเฉวียง วงวาด
แอ่นอกยกเท้าน้อม เนื่องสกล
๓๕ ยุรเยียนป้องปากร้อง รำพัน
กลอนกล่าวโลกมณฑล ทั่วตั้ง
ย่อมมิอาทิตย์จันทร์ ทรัสโลก แลแม่
เชิดคู่ชูขึ้นทั้ง อายตริ

๓๖ เบ็นคู่ชูโลกให้ เห็นแสง
ไพโรหน์เรืองรัศมิ์ ค่ำเช้า
บุญเพรงอุไภยแพง พิศวาส
รมย์ร่วมแผ่นพ้ำเคล้า คู่เข

๓๗ เฉกพี่มาพบน้อง นฤมล
หวังรักจักร่วมเค หาสน์ห้อง
เคียงคู่อยู่ตราบชนม์ ชีพมอด ม้วยแช
ไข้ทอดไข้ทิ้งน้อง หน่ายแหนง

๓๘ เช้าพวงดวงดอกพ้ำ ใฝ่โฉม
ส่งกลิ่นระรวยแรง รสเร้า
ย่อมเย็นที่สุดโสม มนัสยิ่ง แลแม่
เพรงพระสรรค์ให้เคล้า คู่สมาน

๓๙ บุญสองเราส่งให้ ทำเพาะ
พระจิตต์พระวิญญาณ ย่อมสร้าง
อรพี่เพื่อสงเคราะห์ ครองคู่ กันนา
ตรายเท่าไฟไหม้มล้าง ปรัถพิ์

๔๐ อิสลามความชัยอ้าง อรรณพ
ประเปี่ยมด้วยชลธิ์ ทุกคุ้ง
มัศยาย่อมอยู่อบ รมร่วม กันนา
ลอยแฉลบเล่นน้ำพุ้ง พ่องฟู

๔๑ โดยที่กรักชิ้นท่วม ถึงไหน
เพ็ญเพียบเขาเมรุ มาศม้วย
มัจฉาย่อมตายไป ถึงที่ นั้นนา
ทุกหุบทุกห้วงห้วย ท่อนแหนง

๔๒ ผิลมพัดฟาดน้ำ ติฟอง
คกเผ่อนฝอยฟูมแรง ยิ่งล้ำ
อัมพุบ่วนปางคนอง กัมปนาท
ปลาจะม้วยด้วยน้ำ นฤชนม์

๔๓ มัศยาได้น้ำปย เย็นแรง
เชยชื่นชมวังวล ว่ายเคล้า
พี่เฉกมัจฉาแพง อัมพุ กลแม่
หวังจิตต์อยู่เพียมเผ้า พักฟูม

๔๔ อ้าหล่าอาระหุดโอ้ เอ็นดู หน่อยรา
ชักเชื่อมอุภัยภูมิ แผ่นหล้า
ตราตริ่งตอกตาปู ปรักมาศ
เย็นแท่งเคียวด้วยหน้า เคียตรู

๔๕ เสนาะขิมจินขับร้อง รำพัน
ควงคอกโปตั้นชู ช่อช้า
บานรอรับแสงจันทโรภาส
ส่งกลิ่นพุ้งพ้าหล้า แหล่งผอง

๔๖ บุปผาสาโรชแม้น โปตั้น
ผิจะปองฤาปอง ยากได้
เบื้องบุญแต่ปางบรรพ์ บุรพชาติ นั้นมา
อุบัติบานแย้มให้ เด็ดดม

๔๗ บ่กกิ่งมิ่งไม้ทั่ว มณฑล จินนา
ฤาจะฉมกลิ่นฉม เฉกไม้
โปตั้นส่งสุคนธ์ รสหื่น หอมแฮ
หอมยิ่งมิ่งไม้ใต้ ต่ำเมรุ

๔๘ โปดั้นฉันเฉกไม้ เมืองสรวง
ควรคู่แต่ชิเนนทร์ ร่วมห้อง
สมรแม่แม่นแม้นพวง บุปเผศ พี่แม่
ควรภิรมย์ร้อยคล้อง โสรดสรวม

๔๙ ขอพระเย็นเข้าโลก เฉลิมนาม
พระยุไหลสำรวม จิตต์ได้
โปรดข้าช่วยผดุงความ พิศวาส
ขุงจิตต์นวลน้องให้ เสน่ห์สนอง

๕๐ เพลงปี่ญี่ปุ่นพร้อง พรรณนา
ทำนุกทำนองจอง บทเบื้อง
แสดงโดยหมู่มังกรา รำร่าย
เก้าท่าก้าวเท้าเยื้อง ย่างกราย

๕๑ เก้าเล็บกำแก้วเชิด ชูชม
ชมช่อวิเชียรฉาย เฉิดรุ้ง
โสภิศเผ่นผยองลม โลดเล่น
โผนผกพ่นน้ำพุ่ง เผ่นฟอง

๕๒ มังกรงามเพราะแก้ว กลอกแสง
จากรัตน์ฤาลำพอง ผกผ้าย
ผิโดยว่าทะแผลง พลิกท่า งามฤา
ฤาเฉกกุมแก้วย้าย ย้วยล

๕๓ ควงแก้วกอบเกื้อกัย มังกร
กำหนัดในกระมล มุ่งเคล้า
มณีรัตนาภรณ์ พิศวาส
เกี้ยวกอดควงแก้วเกล้า เกลือกกาม

๕๔ ควรพี่ควรคู่แก้ว กลอยสมร
สมรแม่อย่ามีความ สอดแคล้ว
อกเรียมเฉกมังกร กลอยสวาท
แก้วลกลน้องแก้ว ก่องแสง

๕๕ แม้พี่ได้แก้วกอด กับทรวง
ระย้วระลำแยง ค่ำเช้า
ฤๅหน่ายมณีดวง กมเลศ เลยแม่
ระแอยแนบเนื้อเคล้า ครุ่นไป

๕๖ เพลงอนัมร่ำว่าโอ้ ปรัถพิน
อากาศสูงสุดไกล ลิบล้ำ
โลกควั้งอยู่กลางสลิล ลอยโลก อยู่นา
ดินชุ่มเพราะได้น้ำ หยาดฝน

๕๗ หนสูงที่สุดพ้ำ สถิตเสถียร
เรือนมาศเหมเหรญ เรี่ยพ้ำ
อเนกอนัมเซียน ทรงเมฆ
ลอยเล่นในพื้นหล้า แหล่งเข

๕๘ ดินคอยลอยอยู่ก้ำ กันดาร
โดยโลกสัณฐานเก จิอ้าง
มนุษย์สัตว์สาธารณ์ ทุกชาติ
อยู่ร่วมแผ่นพื้นสร้าง บาปบุญ

๕๙ หนต่ำใต้แผ่นพื้น ภูมิมณ ฑลแย
มิโอฆอัมพุหนุน โลกไว้
มินหมู่สัตว์สิงชล เฉกเย่า
เลี้ยงชีพด้วยน้ำได้ พืชพันธุ์

๖๐ เทวดาอยู่ร่วมด้าว แดนเดียว
มนุษย์ต่อมนุษย์ฉันท์ ญาติเยือ
สัตว์ต่อสัตว์กลมเกลียว กลอยเสน่ห์ กันนา
ผักใผ่ใจเออเพื่อ ซึ่งกันและกัน

๖๑ เรียมได้มาร่วมน้อง ในสนาน น้ำแม่
หวังรักจักมอยฉัน ทะให้
พธูทิพย์นาคาน ครองคู่ เรียมเอย
ตราบเท่าดินฟ้าไหม้ มฤตชนม์

๖๒ กาพย์ม่านขายชัยอ้าง อุปมา
บรรพตย่อมทรงผล เพ็ชร์ไว้
เพ็ชรเกิดจากภูผา พันภุก
เรือนเพ็ชรควรสร้างได้ แต่คำ

๖๓ บ่อเพ็ชรเกิดกับพื้น ผาหลวง
ไพโรจน์รัศมีทำ รัสรุ้ง
เจียรตัดขัดฝนดวง เพ็ชรผ่อง ใสนา
บำราศรานร้าวบุ้ง บรยวล

๖๔ ควรรองเพ็ชรรัตนด้วย เรือนคำ
จากมาศฤาจะควร คู่ได้
นอกจากสุวรรณทำ เรือนรัย งามฤา
พาเพ็ชรดำด้านให้ เสื่อมศรี

๖๕ ควรแต่คำแปดเนื้อ เย็นเรือน
รองเพ็ชรพรายรัศมี รุ่งเร้า
เฉกแก้ววชิรเตือน ตาโลก งามแล
จรัสโรจน์ไย่รู้เศร้า ชีดหมอง

๖๖ พี่แท้ท้องแท่งเนื้อ นพคุณ
สามรรถเย็นเร็อนรอง เพ็ชรแพร้ว
สีทองผ่องแสงหนุน สีเพ็ชร
งามมาศแกมแก้วแก้ว แกมคำ

๖๗ ลำเตลงเพลงขับอ้อน โอษฐ์พัน
นำแนะนิสัยธรรม ชาติเชื้อ
ราชหงษ์ย่อมหฤหรรษ์ หาสระ สนานนา
โกมุทอคร้าวอเคื้อ ใคร่ชม

๖๘ สุวรรณหงษ์ทงเจตน์ด้วย สระสนาน
เสพย์สนุกสุขภิรมย์ รสสร้อย
สาโรชบุษบันบาน บุณฑริก
แขะกลิ่ยชูก้านช้อย อรชร

๖๙ มุขลินท์สินอุล้วน บุษบง
เหมราชย่อมสโมสร สระแก้ว
สระขวัญสุวรรณหงษ์ ฤาห่าง เหินแล
กินอาบซายเนื้อแล้ว เล่นธาร

๗๐ ชมชลกลแก้วเฉิด ชมบัว
บัวบห่อนให้ฉาน ฉิกช้ำ
วาริไข่ขุ่นมัว หมองหม่น
บัวบชอกช้ำน้ำ เหน่งใส

๗๑ วาริบำราศไร้ ราคิน
เหมราชย่อมสนานใน สระนั้น
สระใดม้วมลทิน ธารเทือก
หงษ์บเกลือกกลั้วชั้น เสริดหนิ

๗๒ โฉมแม่แม่นแม้นสระ สิวาไลย
หงษ์ย่อมเสพย์สระศริ สร่างร้อน
เริยมหวังสระสนานใน สระนาฏ ณแม่
ชมณุกเชิดน้ำซ้อน กลิ้กกลม

๗๓ ขอมขับศิรเกล้าคลี่ ขัวทอง
ไฟฟอกโลกนิยม รสง้วน
ลงเสพย์รัศมิหมอง มิพิช พันธุ์นา
อยู่เกลื่อนกลอยหล้าล้วน ลูกหลาย

๗๔ ผองแผนหลงเสพย์ง้วน ดินเผา
แสงคัยไป่เสียดาย คุงง้วน
หลงเสพย์ไป่คืนเนา พรหมโลก
อุบัติลูกเต้าล้วน เหล่าพรหม

๗๕ รักดินสิ้นรักฟ้า ฤๅแหงน ดูเลย
กอบเกิดกามารมณ์ รสห้า
พิชพรหมอุดมแดน โดยเหตุ
เมารสรักง้วนหล้า เล่ห์เริยม

๗๖ ฉมแม่หอมเฉกง้วน ดินฉม
รสทิพย์ฤๅหอมเทียม เทียบน้อง
ทรวงพี่เฉกทรวงพรหม เพลิงพลุ่ง ใจนา
ใคร่เสพย์ง้วนหล้าพ้อง เพศแผน

๗๗ ความใคร่ใจพี่แม้น เหมือนพรหม พระนา
หวังดื่มรสดินแดน จิตต์ดิ้น
อ้าแม่เฉกง้วนฉม ชูชื่น ใจนา
ขอพี่พานแผ้วสิ้น เล่ห์หมาย

๗๘ ลาวลำนำแต่ต้น ภัทกัลย์
เขากาศกกตั้งปลาย ซรอดพ้ำ
มนุษย์กัยสวรรค์ รักร่วม กันนา
ตรายเท่าไฟไหม้หล้า มุ่นกวน

๗๙ แถนหลวงแถนแต่งตั้ง ขุนยอม
ราชศักดิมเหศวร เศกให้
ผ่านภพพยแผ่นชม พูทวิป
เย็นโจกเย็นเจ้าไท้ ธรณิ์

๘๐ เพรงบุญขุนขิ์กล้า กินเวียง
เย็นสุขมากอิหลิ์ เลิศล้ำ
บุญไผก็ไย่เพียง บุญเพื่อน แลนา
เสริมส่งเขียวขิ์นค้ำ คู่สรวง

๘๑ อยู่ดินกินข้าวโภชน์ สาลิ์
ชรค่ินลูกหลานหลวง สรล้าง
ย่ักย่ันราชธานิ์ สำนัก
กินยศใหญ่น้อยบ้าง แบ่งดิน

๘๒ แถนตกแถนแต่งตั้ง ตำรา ให้แย
อภิเษกสมพงศ์กิน ยศย้อม
อาวาหะวิวา หฤกษ์
ทุกสิ่งสาตรให้ซ้อม สิทธิเม

๘๓ ขยไสยเจนสาตรแจ้ง ใจชน
สุขทุกข์ไย่พักคเน นิกรู้
เชิญแถนท่านช่วยคล ใจนาฏ
ปองเสน่ห์ต่อข้าผู้ เสน่ห์นวล

๘๔ กาพย์กั้งพั่งกล่าวเกลี้ยง กลอนขับ
บุญเกิดกรรมใดชวน ชักให้
ตากตนอยู่แต่ทับ กะท่อม เถื่อนนา
คมเด็ดดอกหญ้าไร้ รสสุคนธ์

๘๕ ผิวหอมฤาแม้ว่า บหอม ก็ดี
ชมเล่นยามเมื่อตน ตกไร้
ดอกพ้ำจะหาถนอม เหนื่อยนิก เปล่านา
ฤๅอาจจะเออมได้ ดุจหวัง

๘๖ กลำภักเนื้อไม้แก่น กฤษณา
ผิวเจตน์จะสมดัง จิตต์ด้วย
จันทน์คูแกนเสนหา ยากสุด แสวงแช
ตายเล่าเกิดแล้วม้วย ไม่พาน

๘๗ บุญญาบารเมศแม้น ใครมิ มากนา
เดชะอภินิหาร จึ่งได้
แก่นจันทน์ขรัสดิ์ แสงสุก ใสแช
ได้เพราะบุญสร้างไว้ เพียบแพง

๘๘ บุญเราต่ำเตี้ยตะ แหมะแชะ
ฤาจะได้จันทน์แดง ดุจแก้ว
ชมแต่ดอกหญ้าและ เล็มเลือก ชมนา
หอมบหอมนั้นแล้ว แต่บุญ

๘๙ แม้บุญเราสร้างสั่ง สมแสวง ไว้นา
คงจะตามอุดหนุน แนะให้
ท่อนแก้วแก่นจันทน์แดง คมกลิ่น
ฉมชื่นชุบน้ำใส้ สูบตน

๕๐ โอเนียอาก้าข่า เมแซะ
ละเม็ดละมังกล หมิกไล้
ข่าหอกอิกข่าแยะ ไพเพศ ข่าแซ
หลายสำเสียงไข้ ไข้ จริดเจริยง

๕๑ ไทยเทงไทยลุ่มผู้ ไทยแผลง
ตองซู่คุลาเฉิยง ช่างพร้อง
แม้วเย้าย่อยางแดง ดัดเพศ เขานา
ต่องแต่งโลดเต้นร้อง รายรำ

๕๒ สยามชนสรชาติเชื้อ ชำนาญ
ชำนิเชิงลำนำ เพราะพร้อง
เจริยงดุริยางค์ผสาน เสียงส่ง
นางนาคขับไม้ร้อง ร่ำระงม

๕๓ พรรณนาว่าโลกแล้ว ย่อมมิ
ดินพ้องน้ำไฟลม หล่อเลี้ยง
สรรพสัตว์ทั่วธาษตริ ไตรภพ โลกแย
เกินธาตุไป่รู้เสี้ยง สิ้วะกาล

๕๔ ขุนเขาเมรุมาศตั้ง ตำรง
เวชยันตพิมาน มาศแพร้ว
ไพชยนต์รัตนบรรยง เทียรย่อม
ควรคู่ขุนเกล้าแก้ว วัชรินทร์

๕๕ ดวงแก้วเกิดกอบเกื้อ กับบุญ
ท้าวสุชัมบดินทร์ เดชล้ำ
แสนสาวสุรางค์สุน ทรเทพ
เทียรย่อมเกิดขึ้นค้ำ คู่บุญ

๙๖ เฉกเรี่ยมเกิดร่วมแก้ว กลอยสมร
ยก่อนยหล้าลุน แล่ล้ำ
พอสมเสพย์สโมสร สังวาส
สมเนตรสมเนื้อน้ำ คู่ควร

๙๗ อ้าแม่เฉกแก้วเนตร สหัสไนย
พันเนตรภิรมย์สงวน เงื่อนน้อง
เผื่อพิพิสมัยใจ จรอดแม่ แลแม่
มิตรจิตต์เล่ห์นี้ต้อง มิตรใจ

๙๘ อย่าระคายชะม้ายม่อย เมินหมาง เลยแม่
เยี่ยงหยวกย่อมมีใย ยืดเยื้อ
จริงจิตต์พี่รักนาง รักตอบ พี่นา
เอาพี่ไว้ร่วมเชื้อ ภุชคินทร์

๙๙ เสียงขับเสียงร้องส่ง เสียงซอ
เสียงประสานเสียงพิณ พาทย์ฆ้อง
เสียงแตรแซ่เสียงกรอ กลองเกริก
เสียงโอษฐ์เสียงเอื้อนพร้อง เพราะเพรา

๑๐๐ พระยาเอระกะบัตได้ ทรงสดับ
ร่ายกาพย์กลอนโคลงเขา ขับเขรียว
ใช่พุทธวจนสรรพ ภาษิต
เอาโลกกล่าวแก้เกี้ยว เกี่ยวกาม

๑๐๑ ไย่เย็นที่ชอบเนื้อ พึงใจ ท่านนา
ผิดจากบัญญาความ โยกโย้
จึงห้ามมิให้ได้ไนย มาณวิก
ขับต่อท่อถ้อยโต้ ตอบสนอง

๑๐๒ แต่ไท้นาคราชให้ ธิดา
เพียรขับโดยทำนอง แนะไว้
ทุกวันยักษ์คณนา กำหนด
บว่างบเว้นไท้ เที่ยวจร

๑๐๓ พรรษกาลก็ล่วงพ้น พันนา
ตรายเท่าพุทธันดร หนึ่งสัน
ไป่ทรายพุทธุปปา ทะรหัสย์
แดฤดีท้าวดั้น ประดักดาน

๑๐๔ แถลงปางสรรเพ็ชร์เข้า จอมไตร ภพแช
ปางเมื่อพระผจญมาร หมดแกล้ว
ปองโปรดพุทธเวไนย นิกรสัตว์ โลกนา
เฉกชิเนนทร์โพ้นแล้ว ล่วงไป

๑๐๕ คายหนึ่งพระสถิตห้อง มหาวิหาร
จวบรุ่งพระตรวจไตร โลกกว้าง
ทรายเหตุแห่งอุรคาน ควรโปรด เขานา
เพียงแต่พอเขยื้อนบ้าง แบ่งเขา

๑๐๖ พระอนันตญาเณศร์แจ้ง ทาริก
โดยพุทธดำเนินเนา ฝ่ายใต้
ฉายาโคกควงทริก โสภิศ
เฉกฉัตรกางกั้งไท้ ทศพล

๑๐๗ ภูมิเพียงทิพยอาสน์ท้าว เทพา
วชิระมณฑล ที่ใกล้
พาราณสิสา กลเขตต์ เขาแช
เคียรดายไปด้วยไม้ กลิ่นหอม

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

๑๐๘ ชรเดียดชรดิ้นด้วย ดอกดวง
ทวยกิ่งทอดก้านคอม ค่อมค้อม
ทรงช่อเชิดชูพวง ขุปเผศ
วัลลิ์ตวัดเวียนไม้ล้อม เวียวน

๑๐๙ พระผู้มิภาคไท้ ทัศนา
ฉะเพาะพักตรมณฑล ที่แจ้ง
บงสบอุตตระมา นพหนุ่ม
แรกรุ่นโฉมกล้องแกล้ง กริดกรอ

๑๑๐ โดยจิตต์เขาเพ่งตั้ง ตรงไป
ขันแข่งขับเพลงซอ คิดสู้
กับอนงค์อรดไนย นาคราช
ความคิดผิดเพี้ยนผู้ กระวี

๑๑๑ สรรพัญญูรู้แจ้งชัด ใจชนา
จึงเปล่งพระพุทธสิห นาทเย้อน
ตรัสเรียกอุตตระมา นพสู่ พระแย
ทรงซักทราบแล้วเอ้อน โอษฐ์สอน

๑๑๒ เพลงขับสูคิดเพี้ยน ผิดความ
ปนโลกย์นิวรณ์กลอน กล่าวพ้อง
บังเกิดเกลศกาม กองทุกข์ เห็นฤา
จึงพระสาสน์ให้ต้อง แต่ธรรม

๑๑๓ อุตตระมานพซ้อม สัชฌาย์
สามารถขั้ญญาทำ ขยได้
บรรลุพระโสดา ปีติ ผลแย
โดยพระสาสน์ซ้อมไว้ ชัดเจน

๑๑๔ ครั้นเสร็จน้อมศิรเกล้า กราบลา
ขัวยาทพระชิเนนทร์ นารถแคล้ว
ทรเสริดสู่นาคมา ณวิก
ยังที่น่านน้ำแล้ว สคุดิ

๑๑๕ กัลยามาณวิกน้อย นาคินทร์
เอื้อนโอษฐ์จำเริยงทิ ชะม้อย
ยันสานสอดเสียงพิณ เพลงขับ
ภาสิตเพราะพร้องถ้อย กล่าวไข

กึสุ อธิปติ ราชา

๑๑๖ โลกชนเกิดร่วมพ้ำ ดินเดียว
เขื่นใหญ่ในสิ่งใด จิ่งได้
นามราชดังฤาเยียว ว่ายศ พระนา
ใหญ่ยิ่งสิ่งสร้างให้ หากมิ

กึสุ ราชา รชสฺสิโร

๑๑๗ ดังฤาขัตติยราชได้ พระนาม
ศิโรตม์ล้วนธุลิ เล่ห์ไล้
เพราะสิ่งดังฤาความ คำริ ท่านนา
ใดราชาะเปลื้องได้ ดังฤา

กถัสุ วิรโช โหติ

๑๑๘ ขัตติยาธิเบศไท้ ธิบดี
คำริดังฤาคือ ว่าไท้
สร่ายเสียซึ่งธุลิ ลามก
เปลื้องจากศิรเกล้าได้ คุหมาน

กถ์ พาโลติ วุจฺจติ

๑๑๙ บุคคลในโลกนี้ โลกไหน ก็ดี
โดยโลกเรียกว่าพาล แพร่พร้อง
ดังฤาเหตุไฉนใน นาเมศ นั้นแล
มนุษยทวหลารอง เรียกพาล

เกนสฺสุ วุยฺหติ พาโล

๑๒๐ คนพาลประพฤตินั้น กลใด
ดูดดื่มซึมสันดาน จึงต้อง
วนเวียนว่ายอยู่ใน วัฏฏทุกข์
เทียวเทียวในห้วงห้อง สมุทัย

กถ์ นูทติ ปณฺฑิโต

๑๒๑ นรโลกฤาจะได้ บรรเทา
เสียซึ่งสิ่งใดไฉน ใครรู้
จึงเรียกว่านามเขา เย็นปราชญ์
ยินชอบทุกถ้วนผู้ นิยม

โยคกฺเขมิ กถ์ โหติ

๑๒๒ โลกชนเชื่อว่าได้ สยความ
เกษมจากโยคารมณ์ เริศร้าง
มิเบญจพิธกาม เย็นเหตุ
เพราะสิ่งใดรู้บ้าง ยอกรา

ตมฺเม อกฺขาหิ ปุจฺฉิโต

๑๒๓ ปัญหาภาษิตซึ่ง สำคัญ
ยากจะวิสัชชนา นึกได้
ดังฤาท่านผู้ขัณ ฑิตชาติ ชาญนา
จงกล่าวจงแก้ให้ ขจัดความ

๑๒๔ อุตตระมานพได้ พึ่งขับ
ล้วนแต่ภาษิตถาม ทุกข้อ
ไย้แผกไย้เพียนกับ ชินสาสน์ ไว้นา
ปราโมทย์มิได้ท้อ ที่ถาม

๑๒๕ พลางขยับขับไม้ครัน ครวญเสียง
คลายคลี่กระแสความ ขับร้อง
ไพเราะเรื่อยจำเริง พิณคล่าว คลอนา
ปฐมยาทยทันพร้อง พจนไข

ฉทวาราธิปติ ราชา

๑๒๖ นรชนในโลกนี้ นามขนาน
เยื่นยี่นธิปไตยใน ที่ตั้ง
โดยห้องแห่งทวาร ทั้งหก
ไตรตรวจรอบรู้รั้ง รักษา

๑๒๗ จักษุโสตประสาททั้ง ทางฆาน
ชิวหาศกายทวา เรศร้อง
ที่สุดมโนทวาร ร่วมหก แห่งแฮ
เยื่นนิจค่ำเช้าต้อง ตรวจกรม

๑๒๘ รูปรสเสียงกลิ่นสัน สารพรรณ์
โผฏฐัพพ์ธรรมารมณ์ อย่าให้
ริ่งรัดจิตต์กระสัน ดานดับ เสียนา
กันเกียจอย่าให้ใกล้ แกล่สกนธ์

๑๒๙ ผู้นั้นได้ชื่อพร้อง พระยา
ผ่านแผ่นภูมิมณฑล ที่ตั้ง
นคเรศรัฐกายา ยศโยก
ใหญ่ยิ่งผองผู้ทั้ง ฐายตริ

รชมาโน รชสฺสิโร

๑๓๐ ข้อสองซึ่งกล่าวอ้าง องค์กษัตริย์
ศิโรตม์ล้วนธุลี หลั่งล้น
โดยเหตุดั่งฤๅชัตย์ ราชริ รังแฮ
จะบริหารให้พ้น พิศวง

๑๓๑ นฤศวรราชโอ้ องค์ใด ก็ดี
เมามุ่นสันดานหลง โลภล้ำ
รูปรสกลิ่นเสียงใส สัมผัสส์
กลืนแกล่รสห้ากล้ำ เกลศกาม

๑๓๒ ตันเหิมเติมจิตต์เอือ อารมณ์
โดยเหตุดังนี้นาม ว่าเกลา
ตากเต็มธุลีลม ลงหลั่ง ล้นนา
ฉันทราคแรงร้อนเร้า ฤดี

อรชำ วิรโช โหติ

๑๓๓ ข้อสามนามว่าเข้า จอมไผท
ศิศะจากธุลี หล่นแล้ง
ปัญหาปุจฉาใน ตริยาท นี้นา
จะธิบายให้แจ้ง ชัดฉาน

๑๓๔ ไดแก่กษัตริย์ผู้ เพ็ญยศ
พระบวรสันดาน ไป่ได้
ยินดีรูปเสียงรส สัมผัสส์ กลิ่นแช
กันเกียงให้ใกล้ แกล่กราย

๑๓๕ อารมณ์ทั้งหกไท้ เสียสละ
จากจิตต์สันดานหาย เหือดแห้ง
อุลิเล่ห์ฉันทะ ราคเรศ ร้างแรง
โดยราชรอบรู้แจ้ง ขบเขน

๑๓๖ ผิราชยังเอียงเอือ อารมณ์ หกแรง
ฤาเบื่อฤายากเยน ยั้นได้
นามราชศิโรดม โดยกล่าว
บั่งสุเล่ห์ไล้ไว้ ตากเต็ม

๑๓๗ โดยความเสน่ห์เกื้อ กำหนัด
หนาแน่นสันดานเล็ม ลอกล้าง
ฉวีวรรณที่สุดมัต ถะลุงคะ ประเทศแรง
มิรูปเบื่นต้นอ้าง อนุกรม

๑๓๘ เพราะเหตุดังนี้หาก เห็นชัด
เห็นสันดานขรม กษัตริย์แผ้ว
ฉันทราคธุลิสลัด หลุดหล่น
จากพระศิริเกล้าแกล้ว เกริกนาม

รชำ พาโลติ วุจฺจติ

๑๓๙ ในข้อทุรยทเยือง บัญหา
นรชาติเนื่องในสาม ภพนี้
นักปราชญ์เรียกพาลา ชาติเฉก ไฉนนอ
เบื่นดั่งฤาให้ชี้ ชื่อเสียง

๑๔๐ บุคคลในโลกทั้ง หญิงชาย
เมามุ่นสันดานเพียง เพียบด้วย
รูปรสกลิ่นเสียงกาย สัมผัสส์
ริงรัดไม่รู้ม้วย มิคโมห์

๑๔๑ ดั่งนี้นักปราชญ์ร้อง เรียกนาม
ทุรชนชาติพาโล กล่าวไว้
โดยเหตุที่เมากาม กำหนัด
มิรู้ปเย็นต้นได้ ชื่อพาล

โอเฆน วุยฺหติ พาโล

๑๔๒ ปฤศนาที่ห้าว่า บุคคล
ประกอบกรรมใดดาน จิตต์ให้
เที่ยวท่องวัฏฏ์วังวน เวียนว่าย อยู่นา
แลว่าผู้นั้นได้ ชื่อพาล
๑๔๓ ข้อนี้ได้แก่ผู้ มิโอฆ
อันภุกเหลือประมาณ มากล้ำ
พานพัดสัตว์โลก ลอยล่อง อยู่นา
ในสี่แห่งห้วงน้ำ ป่วนวน

๑๔๔ กามโอฆอาชซึ่งสุด สายตา แลเอย
ภวะโอฆอรรณพชล เชี่ยวกว้าง
ทิฏฐิโอฆอวิชชา เย็นชื่อ โอฆแฮ
ฟองเผือนฟูมน้ำกว้าง กว่าไกล
๑๔๕ ทุรโอฆแอ่งนี้ รวมเย็น
ธรรมสี่ประการใน ที่อ้าง
นามเรียกว่าโอฆเห็น เหตุแห่ง ห้วงแฮ
ภุกยิ่งดูเวิ้งว้าง วิจารณ์
๑๔๖ ดั่งหนึ่งชะถังท้น เทลง
ท่วมทับสัตว์สันดาน ดิกน้ำ
เวียนว่ายแหวกวัฏฏ์สง สารทุกข์ นั้นนา
เอ็นโอฆอันกว้างล้ำ ภุกเหลือ

๑๔๗ ความว่านรชาติผู้ ใดไฉน
ยังโอฆทั้งสี่เผื่อ เผื่อนพุ้ง
พานพัคสัตว์ลอยไหล ลงท่อม
จมอยู่ในคู้คุ้ง คู่กัลป์

๑๔๘ รวมความนัยนี้ว่า บุคคล
จมท่อมในโอฆอัน กล่าวไว้
สังสารวัฏฏ์วน เวียนว่าย อยู่นา
โดยเหตุดั่งนี้ได้ ชอพาล

โยคา นูทติ ปณฺฑิโต

๑๔๙ ข้อหกยกบทเบื้อง ปัญหา
ความว่านรชาติชาญ เชี่ยวนั้น
คือมละสิ่งใดมา มีชื่อ
ว่าปราชญ์รอบรู้ชั้น ฉลาดเฉลียว

สพฺพโยควิสยุตฺโต

๑๕๐ คือผู้เพียรข้ามอ่าว โอฆะ
ทั้งสี่ห้วงน้ำเชรียว คิดค้น
ได้โดยอุตสาหะ เห็นเลศ
แห่งขยงข้ามพ้น เพราะเพียร

๑๕๑ พยายามข้ามโอฆพัน สงสาร
โดยสมัปปธานเสถียร ที่ตั้ง
วิริยะสี่ประการ ประกอบ
ทำจิตต์ให้พลั้ง พลาดธรรม

๑๕๒ โดยเพียรเพื่อมิให้ อกุศล
ทุจริตวิยากกรรม แกล่ใกล้
สันดานแห่งตนคน ควรเรียก นามแฮ
ว่าปราชญ์เที่ยงแท้ได้ ชื่อชา

โยคกฺเขมีติ วุจฺจติ

๑๕๓ ปัญหาข้อเจ็ดพร้อง พานะ
ความว่าเหตุไฉนชนา ฯะได้
นามเรียกว่าโยคะ เขมิ นั้นนา
โดยดังฤๅนั้นให้ อธิบาย

๑๕๔ ได้แก่ชนผู้เสพย์ สันดาน
เกษมจิตต์สุขุมหมาย ออกพ้น
โยคธรรมสี่ประการ ประกอบ
โดยเลศรอบรู้ล้น ล่วงกราย

๑๕๕ กามโยคภวะทั้ง ทิฏฐิ
อวิชาโยคขยาย ยากพร้อม
นามธรรมจตุรสิริ รวมเรียก
โยคะกอบเกื้อน้อม มนัสนำ

๑๕๖ กอบสัตวโลกไว้ ในกอง
กำเนิดคติกำ หนดไว้
ละสิ่งละสี่ปอง เบื็นบ่วง
ริงรัดสัตว์นั้นให้ ว่ายเวียน

๑๕๗ สันดานนรชาติผู้ เผด็จเข็ญ
ขาดจากโยคธรรมเบียฬ ยิบค้น
มิกามะโยคเบื็น อาทิ
นามว่าชนผู้นั้น นักธรรม

๑๕๘ ปริศนาทั้งเค็ดข้อ ความขัย
ประกอยบุญหากรรม กล่าวแก้
โดยพุทธพจนศัพท์ ภาษิต สาสน์อ
ไพเราะเพราะพร้องแท้ ถ่องธรรม

๑๕๙ นาคินทร์ยินมลากด้วย มานพ
แก้กล่าวบุญหากรรม ถูกต้อง
พุทธภาษิตภาคยย จำแนก ธรรมนา
กระท่างทุกข้อขล้อง กาพย์กลอน

๑๖๐ ธแสนโสมนัสปลื้ม ปรารภ
เกินกว่าพุทธันดร หนึ่งแล้ว
ไย้เคยประสพพบ เพลงขับ
ไพเราะดั่งนี้แจ้ว จับใจ

๑๖๑ คิดพลางทางกล่าวถ้อย สุนทรา
อ้าพ่อผู้มีไวย วุฒิแกล้ว
สมเด็จพระสัมมา สัมพุท โธแซ
ผู้ประเสริฐพร้อมแล้ว เลื่องบุญ

๑๖๒ อดุลอดิเรกด้วย ดำรง
ศีลสุตาธิคุณ คู่แก้ว
สว่างหล้าอุยัตลง ในโลก
ส่องสัตว์สู่ฟ้าแล้ว เทียงธรรม์

๑๖๓ ปฤดิโดยด่วนด้วย มนิมนา
ขึ้นจากห้วงมหรร ณพเต้า
เอาเพศอย่างบุริสา โสภิศ
มาณพน้ำน้อมเผ้า ชินะมาร

๑๖๔ ซอนซยศิรเกล้าเกล็อก กันแสง
ปริเวทนาการ กล่าวถ้อย
กราบทูลพระผู้แรง สิบศาส คาแช
เดิมเหตุแห่งข้าน้อย หนึ่งมิ

๑๖๕ ปางเบื้นบรรพชิตใช้ ชลยาน
ลอยแล่นในวาริ ริบน้ำ
โดยกรรมหากขันดาล ดวงจิตต์ ข้านา
คนเด็ดใบตะใคร้น้ำ หน่อยเดียว

๑๖๖ วิยากกรรมนำจิตต์ให้ ปฏิสน ชิแช
เบื้นนาคกายใหญ่เพริยว เพราะต้อง
อายัติยแสดงตน จึ่งเกิด
เบื้นนาคบได้พ้อง เพศชน

๑๖๗ ขยมยาทบห่อนรู้ จักรส
พระสัทธรรมสักหน สักครั้ง
ไข่สยพระสุคต เคารพ เลยนา
ภัทกัลปหนึ่งแล้วตั้ง แต่แสวง

๑๖๘ ใผ่พึงตั้งโสตแพ้ว ตาคอย
สยัมพุทธพระผู้แสดง ตับเศร้า
เฉกพระประทีปลอย ส่องโลก มานา
สมนิกวันนี้เกล้า กริ่มใจ

๑๖๙ ดังฤาดังได้พบ พุทธองค์ พระเอย
เบื้นอรรคบุรุษใน โลกนี้
ขอเดชพระผู้ทรง สวัสดิภาค
อนุเคราะห์แก่ข้าชี้ มรรคญาณ

๑๗๐ พระไตรโลกนารถเจ้า จอมสงฆ์
เอื้อนพจน์พุทธปริหาร พระพิร้ม
ดูกรบพิตรจง ตั้งจิตต์
เงี่ยโสตสดับแล้วลืม รสธรรม

กิจฺโฉ มนุสฺสปติลาโภ กิจฺฉํ มจฺจานชีวิตํ
กิจฺฉํ สทฺธมฺมสฺสวนํ กิจฺโฉ พุทฺธานมุปฺปาโท

๑๗๑ บุทคลจะเกิดได้ โดยยาก
ยากยิ่งเพราะบุญกรรม กอปร์เกื้อ
ยากจะพบปรัถภาคย์ ภูมิเทศ
ที่พระตรัสรู้เมือ มรรคญาณ

๑๗๒ ยากนักที่จักได้ ทรงสดับ
พระสัทธรรมปริหาร แห่งห้อง
ทศพลพจนศัพท์ แสนยาก ยินแฮ
ยากนักจักได้ซ้อง สดับฟั่ง

๑๗๓ ฟั่งธรรมในที่แจ้ง จำเพาะ
สยัมพุทธพระผู้ยัง สัตว์ให้
แจ้งธรรมที่ไพเราะ ฤๅพบ
ฤๅพะฤๅพ้องได้ ทัศนา

๑๗๔ สรรเพ็ชรพุทธเจ้าจะ บัณฑูร
พระสัทธรรมเทศนา เอกอ้าง
คัมภิร์พุทธวรรคมูล ธรรมบท
โดยวิตถารให้กว้าง ตรัสแสดง

๑๗๕ ดูกร บพิตรผู้ ภุชงค์ ราชเอย
ตถาคตจะกล่าวแถลง แต่ต้น
ปฏิสนธิสัตว์ประสงค์ เป็นมนุษย์
ใช่ง่ายยากลันพ้น พิสัย

๑๗๖ จะยังอาตมภาพได้ เป็นมนุษย์
บุรุษสตรีใน แผ่นกว้าง
ยากนักยากที่สุด แสนยาก
ได้เพราะเพรงได้สร้าง กุศล

๑๗๗ ชีวิตแห่งสัตว์ทั้ง หลายใด
ได้ยากจะยังตน อยู่ได้
โดยสิ่งเสพย์อาศัย ปรุงชีพ เขานา
ตามเลศแต่ล้วนให้ ชอบธรรม

๑๗๘ จำต้องประกอบเกื้อ กสิกิจ
เอาเพศพานิชกรรม กอบเกื้อ
ฉนำมาศค่ำเช้านิจ นึกกอบ การนา
ปรุงชีพบร้างเรือ รักษา

๑๗๙ หวังให้ชีพินั้น ยืนยาว
เพราะชีพินทรีย์หา ยากได้
จะได้ละคายคราว แสนยาก
สัตว์จะได้ด้วยไร้ อกุศล

๑๘๐ เหตุว่าชีวิตตั้ง อยู่ใน
ปริตะขณะกล ต่อมน้ำ
ไป่ยั้งไป่ยืนไป ขาวเย็น เลยนา
พลันจะแตกม้วยซ้ำ ดับพลัน

๑๘๑ โดยขณะอันน้อยสุด จะทรง อยู่นา
ชิวิตินทริย์สรรพ์ สัตว์ใน
ฤาจะยั่งยืนคง แตกดับ พลันแฮ
มีแต่จะสิ้นสูญ สลับสูญ

๑๘๒ นัยหนึ่งซึ่งจะได้ สดับฟัง
พระสัทธรรมบัณฑูร ท่ตั้ง
บุญบาปอุบัติบัง เกิดกอบ
คุณโทษถ่ถ้วนทั้ง ประโยชน์ผล

๑๘๓ สัตว์ในไตรภพพื้น พสุธา
หายากในมณฑล ทั่วแควัน
ซึ่งจะตรัสเทศนา นำสัตว์
ผิดชอบสิ่งแร้นแค้น ใคร่เห็น

๑๘๔ สัตว์ได้โดยยากพ้น ประมาณ
อเนกนับกัลป์เย็น ท่ตั้ง
จะพบบุคคลาจารย์ จำแนก ธรรมนา
บอกสวรรค์ให้ทั้ง พระนิพพาน

๑๘๕ ผิวพระพุทธเจ้า จอมนรา ศภฤา
พระปัจเจกะพุทธญาณ แก่กล้า
อิกองค์พระสงฆ์สา วกวิ ทูแฮ
โดยมากในเบื้องหน้า ปัจจุบัน

๑๘๖ จะตรัสเย็นพระสร้อย สรรเพ็ชร แลฤา
ประเตฺยกโพธิอัน เอกอ้าง
สราพกพุทธญาณเผด็จ คับเกลส หล่นแฮ
จะตรัสในพื้นกว้าง กล่าวธรรม

๑๘๗ ทั้งหลายจะไก้พบ เห็นเย็น
ทัศนานุตตริยกรรม แกล่ใกล้
โดยยากที่จะเห็น จะพย พระนา
ยากสัตว์จะแข้งได้ ทฤษฎิ

๑๘๘ อันพระอริยผู้บุคค ลาจารย์
โดยมากกอปร์การิ ห่อนยั้ง
จะเสร็จแก่อภินิหาร เพราะเพิ่ม เพียรแฮ
ไป๋ทดไป๋ท้อตั้ง ต่อฌาน

๑๘๙ อนึ่งพระอริยผู้ บุทคล
จะเสร็จอภินิหาร ห่อนพลั้ง
โดยความวิริยสน ใหส่อง แสวงนา
เพียรเพ่งจิตต์นั้นตั้ง วิริยการ

๑๙๐ นัยหนึ่งพระอริยผู้ บุทคล
แลจะยังอภินิหาร หากให้
อุบัติบริบูรณ์กล จิตต์เพ่ง เพียรนา
โดยด่วนบได้ได้ แต่นาน

๑๙๑ กำหนดนัยด้วยโกฏิ แสนกัลป์
โดยสมิทธิ์ภินิหาร จึ่งได้
ตรัสเบื้นพุทธสัพพัญ ญูเยี่ยง พระนา
ยังเหตุดังนี้ไซร้ สุขมา

๑๙๒ สรรเพ็ชรพระพุทธเกล้า เวไนย
ตรัสเทศนาภา ษิตซึ้ง
ควรแก่อุปนิสสัย สงเคราะห์
บุญขาปยอ้างอิง อธิบาย

๑๙๓ พระยาเอระกะบัตได้ สดับรส
พระสัทธรรมบรรยาย อย่างแก้ว
แจงธรรมจัตุรยท อุบัติภาพ
เป็นมนุษย์ในหล้าแล้ว ว่าบุญ

๑๙๔ ทั้งหลายได้ด้วยยาก เหลือเชื่อ
ผิกุศลค้ำจุน จึงได้
อุบัติในภพโลกเย็น บุญลาภ ยิ่งนา
สบพยอมเจ้าไท้ ทศพล

๑๙๕ แม้ตนผิวตั้งอยู่ ในมนุษย์ ชาติแฮ
จะเสร็จโสดาผล พักนั้น
นี่หากว่าเย็นภุช ชงค์เพศ อยู่นา
จึงบได้ด้วยชั้น ชาติทราม

๑๙๖ เพราะว่าตนตั้งอยู่ ในชาติ
คิรัจฉานคตินาม นาคนั้น
ไปสฤทธิ์เพราะอำนาจ กำเนิด
แห่งนาคเพศน้ำชั้น ต่ำชา

๑๙๗ ถึงโดยเย็นดังนั้น ก็ดี
พระสัทธรรมสวนา นุภาพล้ำ
ผลในบัจจุบันมิ ไม่เปล่า พึงนา
ควรคู่กับเนื้อน้ำ อนุมาน

๑๙๘ จำเดิมแต่จะได้ สดับฟัง
ธรรมสวนาการ กอปร์ด้วย
ภายิตพระศาสน์ยัง ปีติ ตื่นแฮ
ไพเราะไปรู้ม้วย มากมูล

๑๙๙ ตั้งแต่ได้สดับรู้ รสธรรม
นิรประจากความอาดูร เดือดดิ้น
เฉกชาติภุชงค์พรรค์ เพศนาค นั้นเลย
ในเหตุทั้งห้าสิ้น ทุกประการ

๒๐๐ อนึ่งคือไข้ต้องปะ ฏิสนธิ์
ดั่งเพศพรรคนาคาน ขาดม้วย
ฤๅห่อนลอกคราบกล กัยนาค อื่นนา
เย็นสุขดั่งนี้ด้วย บุรพผล

๒๐๑ ฤๅลงสู่ห้องนิ ทรารมณ์
สละรวดเร็วกล นาคนั้น
หนึ่งคือไข้เสพย์สม สังวาส
ด้วยนาคแหน่งน้อยชั้น ต่ำสูง

๒๐๒ นัยหนึ่งตนไข้ต้อง จุติ
เฉกนาคเพราะบุญบัง จิตต์ให้
เสวยสวัสดิ์สุขสิริ โสภาค
จากเหตุทั้งห้าได้ สุขรมย์

๒๐๓ เอาเพศมนุษย์นั้น เย็นนิจ
เพราะสบโอกาสสม จิตต์ไท้
เย็นผาสุกภาพจิตต์ ปราศจาก
ขาปมิตรยกลั้วใกล้ เกลียดกาม

๒๐๔ รวมสรุปในเรื่องเยือง บุรพกรรม
เอระกะข่ตความ ว่าครั้ง
ครองเพศสมณธรรม สองหมื่น ปีนา
อายัติบได้ตั้ง จิตต์ทำ

๒๐๕ มาหมิ่นเสียด้วยว่า อาขัติ
เพียงเด็ดใบไม้กำ หนึ่งน้อย
ไป่คิดทะเบ่าบัด ปลงปลด เสียนา
แคลนบาปชั่วนิ่วก้อย กระทำ

๒๐๖ ถือบุญถือบวชเบื่อง บำเพ็ญ
โดยมากสองหมื่นฉนำ ขวยเค้า
อาขัติคาบหนึ่งเย็น ประมาท เสียแฮ
เสียชีพจึ่งได้เต้า ตกเย็น

๒๐๗ ดิรัจฉานอยู่ช้าชั่ว พุทธิน ดรแฮ
จึ่งประสพพบเห็น พระเจ้า
ฟังธรรมแต่พอขัน เทาทกข์
แต่ว่าไป่สิ้นเค้า ดิรัจฉาน

๒๐๘ บุญมากบาปน้อยแต่ นิวรณ์
ริงรัดจิตต์สันดาน ดื่มไว้
เจ็บจวบจะเมื่อมรณ์ ประวัติ
บุญบาปสิ่งนั้นให้ ปฏิสนธิ

๒๐๙ วังสฤษดิ์จบสิ้นเรื่อง เอระกะ บัดแฮ
ในทิปนี้มงคล สูตรพร้อง
หวังเย็นพุทธศาสนะ ประโยชน์
เฉกช่อเพ็ชรร้อยคล้อง คู่กรรณ

๒๑๐ ปวงท่านบัณฑิตผู้ ชำนาญ
ชำนิกาพย์โคลงฉันท์ วิพากย์แม้น
เห็นผิดอย่าหยันวาน เติมต่อ ให้แฮ
อย่าขอดอย่าข้อนแข้น ขึกหัว

สถาบันหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยเชษฐ์

๒๑๑ ระเบียบโคลงคั้นวิ	วิธมา ลิแช
พระหฤไทยบัว	แต่งไว้
หวังเยื้นซึ่งคุณา	นุประโยชน์
แก่ท่านผู้ที่ได้	อ่านฟัง

พระหฤไทยได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นพระราชเดชภักดี ใน พ. ศ. ๒๔๔๖

ธรรมรัตน

๑. พระพุทธเจ้ารู้ดีด้วยพระองค์ก่อน แล้วสอนให้ผู้อื่นรู้

๒. พระธรรมคือคำสอนของพระพุทธเจ้า ย่อมรักษาผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว

๓. พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติตามพระธรรมแล้วสอนให้ผู้อื่นทำดี ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแด่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เพื่อเป็นคนดี–คนดี–คนดี

๑. ข้าพเจ้าต้องชะนะความชั่ว ด้วยความดี

๒. ข้าพเจ้าต้องชะนะความโกรธ ด้วยความไม่โกรธ

๓. ข้าพเจ้าต้องเป็นผู้แข็งแรงและอ่อนหวาน ด้วย กาย, วาจา, ใจ ทุกเมื่อ เพื่อเป็นคนดี–คนดี–คนดี

ธรรมเท่านั้นย่อมรักษาธรรมิกชน

"ในโลกนี้ ธรรมทั้งหลายมี "ใจ" เป็นหัวหน้า" ในโลกหน้าหรือโลกใด ๆ จึงย่อมปรากฏว่า "มีใจถึงก่อน" เช่นเดียวกัน อันร่างกายของสัตว์โลกย่อมมี "ใจ" (=อะไรสิ่ง ๑ ซึ่งมีหน้าที่เป็นผู้นึกผู้คิด) เป็นนายก เหตุนั้น จึงมีอุปมาปรากฏว่า "ฝูงโคทั้งหลาย เมื่อโคนายกนำไปตรง โคบริวารก็ย่อมไปตรงเหมือนกัน" ในทางอันเดียวกัน ถ้าโคนายกทำหน้าที่ผู้นำไม่เป็น แถวแห่งโคบริวารก็มีรูปเป็นเส้นโค้งหรือขวางริ ทั้งนี้โคนายกต้องเป็นผู้รับผิดชอบ อันว่าแถวที่เรียบร้อย มีรูปเป็นเส้นตรงย่อมน่าดู เพราะมีระเบียบอันคมคายและงดงาม สิ่งเหล่านี้ พระธรรมศาสดาทรงแสดงว่า ในหมู่มนุษย์ก็เป็นเช่นเดียวกัน ตามธรรมดาความปรารถนาของคนย่อมอยากเห็นในสิ่งที่น่าดูน่าชม (เพราะมีผลไม่เพียงแต่ "เย็นตา" แต่ทว่า "เย็นใจ" ด้วย) จึงรังเกียจสิ่งที่ยุ่งเหยิงไม่เป็นระเบียบ (เพราะเห็นแล้วพา "เวียนศีรษะ" หรือบางครั้งถึงกับ "ลมขับ") ได้ง่าย บัณฑิตจึงสอนว่าจงมี "ธรรม" เป็นที่ปรึกษา เมื่อ "ใจ" มีธรรม (=สภาพอันทรงไว้ซึ่งความดีงาม) มั่นคงแล้ว ก็จะเป็นผู้นำอันสามารถไม่ฉะเพาะแต่อัตตภาพของตนเท่านั้น แต่จะมีผลแพร่สู่ผู้อื่นอีกมากหลาย นำเขา "พ้น" ประตูทุรายและไปสู่ "สุขาวดี" อันรื่นรมย์

"สันติ—ย่อมเป็นธรรมที่สาธุชนจำปรารถนา เพราะนำมาซึ่ง "ผล" คือความสุขก็จริงอยู่ แต่ "ความเที่ยงในธรรม" (=สัจจะ—ศีล) ย่อมมีส่วนสำคัญยิ่งไปกว่านั้น เพราะธรรมนี้เป็น "รากเง่า" ของสันติโดยตรง บัณฑิตจึงจำเป็นต้อง "มี" ไว้ก่อน เมื่อปรารถนาสันติ"

บุคคลผู้มีใจสมบูรณ์ด้วย "ธรรม" ดังกล่าวมา ย่อมปลอดภัยและเวร มีความเกษมเป็นที่ไปในเบื้องหน้า เพราะว่าในปัจจุบันได้รับความรื่นรมย์เบิกบานอันสำเร็จมาแต่ "กรรมอันงาม" ในอดีต นี้เป็นความจริงอันวิเศษของพระพุทธศาสนา อันแสดงแล้วซึ่งภาวะแห่ง "คนดี"

ความ "วิวัฒน" ของโลกกับธรรม ย่อมมีสัมพันธภาพเกี่ยวพันและส่งต่อกันไปโดยลำดับ ด้วยประการฉะนี้.

พระสุมน อรุโณ

ปฐมสมโพธิฝ่ายมหายาน

คำนำ

เมื่อกาลวิศาขบูชา พ. ศ. ๒๔๗๖ ข้าพเจ้าได้แปลเรื่องปฐมสมโพธิฝ่ายมหายาน จากหนังสือลลิตวิสตร ภาษาสังสกฤต ลงพิมพ์เป็นตัวอย่างในหนังสือไทยเขษมรีวิว รวม ๓ อัธยาย และได้แปลต่อมาอีก ถึงวิศาขบูชากาลนี้ จึงขอส่งมาพิมพ์ต่อไปอีก ๒ อัธยาย

ส. สาลิตุล

ป. ส. ศาสตรี

อัธยาย ๔ ธรรมาโลกมุขปริวรรต

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระโพธิสัตว์แลดูซึ่งตระกูลที่จะไปเกิดอย่างนี้และ แล้วเสด็จขึ้นสู่มหาวิมานชื่อว่าอุจจวัชอันยาวและกว้าง ๖๔ โยชน์ในดุษิตาลัย อันเป็นวิมานซึ่งพระโพธิสัตว์ประทับแสดงธรรมแก่เทวดาเหล่าดุษิตทั้งหลาย ครั้นขึ้นสู่วิมานนั้นแล้วจึงตรัสเรียกเทวบุตรเหล่าดุษิตทั้งหลายว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลายจงประชุมพร้อมกัน จงฟังซึ่งธรรยานุศาสนี อันเป็นธรรมานุสสติชื่อว่าจยุตยาการ ประโยคอันเป็นธรรมสอนครั้งที่สุดจากสำนักพระโพธิสัตว์ ได้ยินว่าเทวบุตรเหล่าดุษิตทั้งปวง พร้อมทั้งหมู่นางอัปสร เมื่อได้ฟังคำนั้นแล้วก็มาประชุมพร้อมกันในวิมานนั้น

ขณะนั้นประมาณกว้างแห่งโลกธาตุในมหาทวีป ๔ อันพระโพธิสัตว์ประทับสักแต่เพียงชั่วมณฑล ได้เกิดวิจิตร์น่าดูประดับประดารุ่งเรือง จนกามาวจรเทพและรูปาวจร

เทวบุตร ทั้งปวง เกิด ความ รู้สึก ที่อยู่ ของตน เหมือนป่าช้า

ขณะนั้นพระโพธิสัตว์เสด็จประทับนั่งณสิงหาสน อัน ประดับ ด้วยการ หลั่ง แห่ง บุญวิบาก ของพระองค์โปรยปรายด้วย แก้วมณี เงินทอง เย็นอันมาก บูด้วยเครื่องลาดคือดอกไม้เย็นอันมาก พุ่งด้วยเครื่องหอมทิพย์เย็นอันมาก อบด้วยกลิ่นแก่นจันทร์อันประเสริฐเย็นอันมาก บูด้วยเครื่องลาดอันหอมคือดอกไม้ทิพย์พรรณต่าง ๆ เย็นอเนก มีแสงสว่างอันโพลงด้วยรัศมีตั้งแสนอันเกิดแต่แก้วมณีเย็นอเนก ดาษด้วยข่ายแก้วมณีเย็นอเนก เนียรนาทด้วยความไกวแกว่งแห่งพรวนข่ายเย็นอเนก ระงมกึกก้องด้วยระฆังแก้วตั้งแสนเย็นอเนก แห่มแหนด้วยข่ายแก้วตั้งแสนเย็นอเนก ปกคลุมด้วยคณะรัตนตั้งแสนเย็นอเนก ห้อยย้อยด้วยผ้าแพรตั้งแสนเย็นอเนก ประดับด้วยพวงมาลัยผ้าแพรตั้งแสนเย็นอเนก อันนางอัปสรตั้งแสนเย็นอเนก ฟ้อนรำขับร้อง มีคุณตั้งแสนเย็นอเนกอันพรรณนาแล้ว [หรือย่อมเย็นสิ่งต่าง ๆ ด้วยค้ายตั้งแสนเย็นอเนก] อันท้าวโลกบาลนับแสนเย็นอเนกตามรักษาแล้ว อันท้าวสักกนับแสนเย็นอเนกนมัสการแล้ว อันพรหมนับแสนเย็นอเนกนอบน้อมแล้ว มีโพธิสัตว์นับโกฏิหมื่นแสนเย็นอเนก แวดล้อมแล้ว มีพระพุทธในทิศสิบนับโกฏิหมื่นแสนเย็นอเนกอันนำมาพร้อมแล้ว ผุดขึ้นพร้อมด้วยการไหลออกแห่งยามีสมภารบุญนับโกฏิหมื่นแสนแห่งกัลป์อันนับไม่ถ้วน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระโพธิสัตว์นั่งแล้ว ณ สิงหาสนอันมาตามพร้อมแล้วด้วยคุณอย่างนี้แหละ แล้วจึงตรัสเรียกเทวบริษัทใหญ่นั้นว่า ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย จงแลดูซึ่งกายแห่งโพธิสัตว์อันประดับด้วยบุญลักษณนับร้อย จงดูซึ่งพระโพธิสัตว ทั้งหลายในทิศบูรพ์ ทิศทักษิณ ทิศปัศจิม ทิศอุดร ทิศเบื้องต่ำและเบื้องบนใน ๑๐ ทิศ โดยรอบอันเหลือที่จะนับประมาณได้ พระโพธิสัตว์ชาวดุษิตเหล่านี้ล้วนมีหมู่เทพแวดล้อม ผินหน้ามายังบัจฉิมภวิกโพธิสัตว์ ประกาศอยู่ซึ่งธรรมาโลกมุข (หัวข้อแสงสว่างแห่งธรรม) เครื่องรื่นเริงแห่งเทวดาอันเย็นลักษณแห่งการจุติ เทพบริษัททั้งปวงนั้นก็ได้เห็นโพธิสัตว ทั้งหลายเหล่านั้นด้วยอธิษฐานของพระโพธิสัตว์ และยังได้ประณมอัญชลีด้วยมณฑลห้านมัสการต่อพระโพธิสัตว์ด้วย แล้วต่างเปล่งอุทานอย่างนี้ว่า สาธุ อธิษฐานของพระโพธิสัตว์นี้เย็น อจินตัย ทำให้พวกเราเห็นพระโพธิสัตว์

ทั้งหลายได้ด้วยสักแต่เพียงมองไปแค่นี้ ลำ-
ดับนั้นพระโพธิสัตว์จึงตรัสเรียกเทวบริษัทใหญ่
นั้นอีกว่า ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ถ้า
กระนั้นท่านทั้งหลายจงฟังซึ่งธรรมาโลกมุข
เครื่องรื่นเริงแห่งเทวดาอันเป็นลักษณแห่งการ
บุกิ ซึ่งพระโพธิสัตวทั้งหลายกล่าวแก่เทว-
บุตรเหล่านี้ ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย
ธรรมาโลกมุขอันพระโพธิสัตว์ ต้องแสดงโดย
แท้ในเทวบริษัทณสมัยกาลยะ บุติ นั้นมี ๑๐๘
ประการ ธรรมาโลกมุข ๑๐๘ ประการ นั้น
คืออะไรบ้าง ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย
ศรัทธา เป็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเป็น
ไปเพื่ออาศยะอันไม่ทำลาย ประสาทะ เป็น
ธรรมาโลกมุข อย่าง หนึ่งย่อม เป็นไป เพื่อ ยัง
จิตต์ที่ขุ่นมัวให้ผ่องใส ปราโมทยะเป็นธรรมา-
โลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเป็นไปเพื่อความ ประ -
สิทธิ ปีติ เป็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่งย่อม
เป็นไปเพื่อจิตต์วิสุทธิ กายสังวรเป็นธรรมา-
โลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเป็นไปเพื่อบริสุทธิ ทาง
กายสาม วจีสังวรเป็นธรรมาโลกมุขอย่าง
หนึ่งย่อมเป็นไปเพื่อเว้นโทษทางวาจาสี่ มโน
สังวร เป็น ธรรมาโลกมุข อย่าง หนึ่ง ย่อม เป็น
ไปเพื่อ ละซึ่ง อภิชฌาพยาบาท และ มิจฉาทิฏฐิ
พุทธานุสสติ เป็นธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อม
เป็นไปเพื่อความบริสุทธิในการเห็นพระพุทธเจ้า
ธรรมานุสสติเป็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่งย่อม
เป็นไปเพื่อความบริสุทธิในการแสดงธรรม
สังฆานุสสติ เป็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่งย่อม
เป็นไปเพื่อยึดถือโดยชอบธรรม จาคานุสสติ
เป็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อม เป็นไปเพื่อ
อันสละคืนซึ่ง อุปธิ ทั้งปวง สีลานุสสติ เป็น
ธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่งย่อมเป็นไปเพื่อความ
เต็มรอบแห่ง ประณิธาน เทวตานุสสติ เป็น
ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อม เป็นไปเพื่อ จิตต์
อันโอฬาร เมตตา เป็นธรรมาโลกมุข อย่าง
หนึ่งย่อมเป็นไปเพื่อยังบุญกิริยาวัตถุ อันสะสม
ไวทั้งปวงให้เจริญ กรุณา เป็นธรรมาโลกมุข
อย่างหนึ่ง ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่ เบียดเบียฬ
อย่างยิ่ง มุทิตา เป็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่ง
ย่อม เป็นไป เพื่อ เสือกไส เสีย ซึ่ง ความ อิจฉา
อุเบกขา เป็นธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเป็น
ไปเพื่อความเกลียดชังซึ่งกาม การพิจารณา
เห็นความไม่เที่ยงเป็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่ง
ย่อมเป็นไปเพื่อก้าวล่วง พร้อมซึ่ง ราคะใน กาม
ภพ รูปภพ และ อรูปภพ การพิจารณาเห็น
ทุกข์ เป็นธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเป็นไป
เพื่อตัดเสียซึ่งประณิธาน การพิจารณาเห็น
อนัตตา เป็นธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเป็น

ไปเพื่อไม่ยึดมั่นซึ่งอัตตา การพิจารณาศานติธรรม เย็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อความโพลงทั่วไปแห่งข้อแนะนำ หิริ เย็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อความระงับในภายใน โอตตัปป เย็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่ง ย่อมเย็นไป เพื่อความ ระงับ ใน ภายนอก ความสัตย์เย็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่ง ย่อมเย็นไป เพื่อความไม่ พูดผิด แก่เทวดา และมนุษย์ ความเย็นจริงเย็น ธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อความไม่กล่าวผิดแก่ตน การประพฤติธรรม เย็น ธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่ง ย่อม เย็นไป เพื่อ ความมี ธรรม เย็น สรณ ไตรสรณคมน์ เย็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อก้าวล่วงเสียซึ่ง อบายสามกตัญญู เย็นธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อความไม่ พินาศ แห่งกุศลมูลอัน กระทำแล้ว กตเวที เย็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อความนับถือแห่งผู้อื่น อัตตัญญู เย็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อความไม่ยกตน สัตตัญญู เย็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อมเย็นไป เพื่อ ความ มีใจเสมอในความทุกข์ของสัตว์อื่น ธัมมัญญู เย็นธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อม เย็นไป เพื่อ ธัมมานุธัมมปฏิบัติ กาลัญญุตา เย็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่ง ย่อม เย็นไป เพื่อ ความมี ธรรม เย็น สรณะ ไตรสรณคมน์ เย็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อก้าวล่วงเสียซึ่ง อบายสามกตัญญู เย็นธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อความไม่ พินาศ แห่งกุศลมูลอัน กระทำแล้ว กตเวที เย็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อความนับถือแห่งผู้อื่น อัตตัญญู เย็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อความไม่ยกตน สัตตัญญู เย็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อมเย็นไป เพื่อ ความ มีใจเสมอในความทุกข์ของสัตว์อื่น ธัมมัญญู เย็นธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อม เย็นไป เพื่อ ธัมมานุธัมมปฏิบัติ กาลัญญุตา

เย็นไป เพื่อความ ก้าวล่วงซึ่ง ความ เกี่ยวข้อง ทั้งปวง การ ถอน ขึ้น ซึ่ง ทิษฐิใน เหตุ เย็น ธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อความ ยึดเหนี่ยวแห่ง วิชชาธิมุตติ การละ ปฏิฆะ เครื่องนำไปตาม เย็นธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อมเย็นไปเพื่อความไม่สูงขึ้นและต่ำลง ความ เย็น ผู้ ฉลาดใน ขันธ์ เย็น ธรรมาโลกมุข อย่าง หนึ่ง ย่อมเย็นไป เพื่อ ความกำหนดรู้ ซึ่ง ทุกข์ ความ เสมอ ใน ธาตุ เย็น ธรรมาโลกมุข อย่าง หนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อละซึ่ง สมุทัย การพราก อายตน เย็นธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อมเย็น ไปเพื่ออันยังมรรคให้เจริญ ขันติ คือความ ไม่เกิด เย็นธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อมเย็น ไปเพื่อการเห็นแจ้งซึ่งนิโรธ กายคตานุสสติ เย็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อมเย็นไป เพื่อ กายวิเวก เวทนาคตานุสสติ เย็นธรรมาโลก-มุข อย่างหนึ่ง ย่อม เย็นไป เพื่อ ระงับ อารมณ์ ที่เสวยแล้วทั้งปวง จิตตคตานุสสติ เย็นธรรมา โลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อ พิจารณาซึ่ง จิตต์อันอุปมาเหมือนมายา ธรรมคตานุสสติ เย็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเย็นไป เพื่อ ญาณอันแจ่มใส สัมมัปปธานสี่ เย็น ธรรมา โลกมุข อย่าง หนึ่ง ย่อม เย็นไป เพื่อ ละ อกุศล ธรรมทั้งปวง และยังกุศลธรรมทั้งปวงให้ เจริญ อิทธิบาทสี่ เย็น ธรรมาโลกมุข อย่าง หนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อความเบาแห่งกายและจิตต์ สัทธินทริย์ เย็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อม เย็นไปเพื่อผู้อื่นจะได้ชุ่งใจ วิริยินทริย์ เย็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อ ญาณ อันคิดดีวิเศษ สตินทริย์เย็นธรรมาโลกมุขอย่าง หนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อความเย็นกรรมอันกระทำดี แล้ว สมาธินทริย์เย็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่ง ย่อมเย็นไปเพื่อ จิตต์วิมุตติ ปัญญินทริย์เย็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อญาณ เครื่องพิจารณา ศรัทธาพลเย็นธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อ ก้าวล่วง เสียซึ่ง มาร และพลแห่งมาร วิริยพล เย็นธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อไม่เวียนวน สติ-พล เย็น ธรรมาโลกมุข อย่าง หนึ่ง ย่อมเย็นไป เพื่อความไม่สูญหาย สมาธิพล เย็นธรรมา โลกมุข อย่าง หนึ่ง ย่อม เย็นไป เพื่อ ความ ละ วิตกทั้งปวง ปัญญาพล เย็นธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อความไม่หลง สติ-สัมโพชฌงค์เย็นธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อม เย็นไปเพื่อรู้ชัดซึ่งธรรมตามเย็นจริง ธรรม-วิจยสัมโพชฌงค์เย็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่ง ย่อมเย็นไปเพื่อยังธรรมทั้งปวงให้เต็ม วิริย-สัมโพช ฌงค์ เย็น ธรรมาโลก มุข อย่าง หนึ่ง

ย่อมเย็นไปเพื่อความรู้อัน วิจิตร์ดิ ปีติสัม- อสติ สัมมาสมาธิ เย็นธรรมาโลกมุขอย่าง
โพชฌงค์เย็น ธรรมาโลกมุข อย่าง หนึ่ง ย่อม หนึ่ง ย่อม เย็นไปเพื่อยึด หน่วง ซึ่ง สมาธิ แห่ง
เย็นไปเพื่อความได้ ซึ่งสมาธิ ปัสสัทธิสัมโพช- จิตต์อันปราศจากสิ่งที่กำเริบ โพธิจิตต์ เย็น
ฌงค์เย็นธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเย็นไป ธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อความ
เพื่อกรณีย์อันกระทำแล้ว สมาธิสัมโพชฌงค์ ไม่ตัดซึ่งวงศ์พระไตรรัตน์ อาศย เย็นธรรมา
เย็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อมเย็นไป เพื่อ โลกมุขอย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อไม่ ปรารถนา
ตรัสรู้ ซึ่งความเย็นของเสมอ อุเบกขาสัม- หินยาน ความมิอัธยาศัย เย็นธรรมาโลกมุข
โพชฌงค์เย็น ธรรมาโลกมุข อย่าง หนึ่ง ย่อม อย่างหนึ่ง ย่อมเย็นไป เพื่อความ ยึด หน่วง ซึ่ง
เย็นไป เพื่อความ เยื่อหน่าย ซึ่ง อุปธิ ทั้งปวง พระพุทธพระธรรมอันโอฬารเย็นต้น ประโยค
สัมมาทิฏฐิ เย็นธรรมาโลกมุข อย่าง หนึ่งย่อม เย็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อม เย็นไปเพื่อ
เย็นไปเพื่อยึดถือโดยนัยอันชอบ สัมมาสัง- ยังกุศลธรรมทั้งสิ้นให้บริบูรณ์ ทานบารมี เย็น
กัปปะ เย็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อม เย็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อม เย็นไป เพื่อ ยัง
ไปเพื่อละซึ่งความดำริ ความดำริผิดและดำริ ลักษณอนุพยัญชนะและ พุทธเกษตรให้บริสุทธิ
พุ้งสร้านทั้งปวง สัมมาวาจา เย็นธรรมา และเพื่อยังสัตว์ที่ตระหนี่ให้สุกรอย ศีลยารมี
โลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อม เย็นไปเพื่อ ตรัสรู้ ซึ่ง เย็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อม เย็นไป เพื่อ
ความเสมอในอักษร ในเสียง ในโฆษ ใน ก้าวล่วงอบายอันไม่ใช่ขณะทั้งปวง และเพื่อ
คำ ในคำกล่าว ในคำมั่น สัมมากัมมันต ยังสัตว์ผู้ทุศีลให้สุกรอย ขันติยารมี เย็น
เย็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อมเย็นไป เพื่อ ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเย็นไปเพื่อละซึ่ง
ไม่ให้ มิ ผล แห่ง สิ่ง ที่ ทำ สัมมาอาชีวะ ความพยาบาท ขัดใจ โทษ มานะ เมา
เย็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อมเย็นไป เพื่อ จองหอง และเพื่อ ยัง สัตว์ผู้มิจิตต์พยาบาทให้
ความระงับซึ่งการแสวงหาทั้งปวง สัมมา- สุกรอย วิริยบารมี เย็นธรรมาโลกมุข อย่าง
วายามะ เย็นธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเย็น หนึ่ง ย่อมเย็นไป เพื่อยังความไม่ เกี่ยวข้อง กับ
ไปเพื่อถึงฝั่งโน้น สัมมาสติ เย็นธรรมาโลก- ธรรมเย็นมูลแห่งกุศลทั้งปวงให้ข้ามขึ้น และ
มุข อย่างหนึ่งย่อมเย็นไป เพื่อไม่ มนสิการ ซึ่ง เพื่อยังสัตว์ผู้เกียจคร้านให้สุกรอย ฌาน-

สำนักหอสมุดแห่งชาติ ราชบัณฑิตยสภา ไทยเขษม

บารมิ เป็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่งย่อมเป็นไป เพื่อยัง ความ รู้ยิ่งใน ญาณ ทั้งปวงให้ เกิดขึ้น และเพื่อ ยัง สัตว์ผู้มิจิตต์ ซัดส่วยให้ สุก รอบ ปัญญาบารมิ เป็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่งย่อม เป็นไปเพื่อละเสียซึ่ง ทิฏฐิ อันเข้าไป ยึดเหนี่ยว ซึ่ง มิดมน อนธการ คือ อวิชา และ โมหะ และ เพื่อยังสัตว์ผู้ มิปัญญาชั่วให้สุกรอบ อุบาย โกศล เป็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อมเป็น ไปเพื่อเห็นอิริยาบถแห่งสัตว์ผู้มิจิตต์เปลื้องทับ แล้วอย่างไร และเพื่อไม่กำจัดซึ่ง พระพุทธ พระธรรมทั้งปวง สังคหวัตถุสิ่ เป็นธรรมา โลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อม เป็นไปเพื่อ สงเคราะห์ สัตว์ เพื่อถึงซึ่งสัมโพธิและเพื่อพิจารณาเห็น พร้อมซึ่งธรรม ความสุกรอบแห่งสัตว์ เป็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อม เป็นไป เพื่อ สุข ของตนจะไม่สิ้นไปและไม่ลำบาก การกำหนด พระสัทธรรม เป็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่ง ย่อม เป็นไปเพื่อละสังกิเลศแห่งสัตว์ทั้งปวง บุญ-สัมภาร เป็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเป็น ไป เพื่อความ เป็นที่อาศัย เลี้ยง ชีวิต แห่งสัตว์ ทั้งปวง ญาณสมภาร เป็น ธรรมาโลกมุข อย่าง หนึ่ง ย่อม เป็นไป เพื่อ ยัง ทศพลให้ เต็ม ฉะเพาะ สมถสมภารเป็นธรรมาโลกมุขอย่าง หนึ่งย่อมเป็นไปเพื่อความยึดเหนี่ยวจำเพาะซึ่ง สมาธิแห่งพระตถาคต การบำเพ็ญความเห็น แจ้ง เป็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเป็นไป เพื่อยึดเหนี่ยวจำเพาะซึ่ง ปัญญาจักษุ การ ข้าม ลงใน ความรู้ พร้อม เป็น ธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อมเป็นไปเพื่อยึดเหนี่ยวจำเพาะซึ่ง ธรรมจักษุ การ ข้าม ลงใน ปติสรณะ เป็น ธรรมาโลกมุข อย่าง หนึ่ง ย่อม เป็นไป เพื่อ ยัง พุทธจักษุให้บริสุทธิ การยึดเหนี่ยวในการ ทรงไว้ เป็นธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่ง ย่อมเป็น ไปเพื่อความทรงไว้ซึ่งพุทธภาษิตทั้งปวง การ ยึดเหนี่ยวใน ปฏิภาน เป็นธรรมาโลกมุขอย่าง หนึ่งย่อมเป็นไปเพื่อความยินดีพร้อมในสุภาษิต แห่งสัตว์ทั้งปวง ความอดกลั้นในธรรมอัน เป็นอนุโลม เป็นธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อม เป็นไป เพื่ออนุโลม ตามธรรม ของ พระพุทธเจ้า ทั้งปวง ความอดกลั้นในธรรมอันยังไม่เกิด ขึ้น เป็น ธรรมาโลกมุข อย่าง หนึ่งย่อม เป็นไป เพื่อยึดเหนี่ยวจำเพาะซึ่งพยากรณ์ ภูมิอัน ไม่เวียนวน เป็นธรรมาโลกมุข อย่าง หนึ่ง ย่อม เป็นไป เพื่อ ยัง พระ พุทธ พระ ธรรม ทั้งปวง ให้ เต็มฉะเพาะ ญาณอันก้าวล่วงพร้อมถึง ภูมิ ๑ จากภูมิ ๑ เป็นธรรมาโลกมุขอย่างหนึ่งย่อม เป็นไปเพื่อ อภิเษกในญาณทั้งปวง ภูมิ เป็นที่ อภิเษก เป็นธรรมาโลกมุข อย่างหนึ่งย่อมเป็น

ไปเพื่อแสดงซึ่งการลงมาเกิด อภิเนษกรม หมวดแห่งความยินดีซึ่งเป็นทิพย์อันใดอันหนึ่ง
ทุกกรกิริยา เข้าไปสู่โพธิมณฑล กำจัดมาร ซึ่งเกิดเพราะเหตุแห่งศุภกรรมทั้งปวงอันท่าน
ตรัสรู้โพธิ ยังจักรคือธรรมให้เป็นไป มหา ผู้มีสติคิดไว้ด้วยใจ ท่านผู้มีสติรำพึงซึ่งผล
ปรินิพพาน ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย แห่งกรรมนั้น เพราะเหตุนั้นท่านผู้เจริญผู้รู้
ธรรมาโลกมุขร้อยแปดนี้ที่พระโพธิสัตว์ต้อง ซึ่งกรรมอันทำแล้วจงทิ้งความสั่งสมกรรมอัน
ประกาศโดยแท้ในเทวบริษัทณสมัยกาลจะจุติ งามซึ่งยังไม่เคยใครอื่นสั่งสม จงไปอย่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ใช่แต่เท่านั้น ได้ สู่อบายและไปในที่อันมิสุขเวทนาไม่ดี ท่าน
ยินว่า เมื่อพระโพธิสัตว์สำแดงอยู่ซึ่งธรรมา เคารพสำนักแห่งเราแล้วได้ฟังธรรมใด ท่าน
โลกมุขปริวรรตนี้ เทพบุตรทั้งหลายแปดหมื่น จงปฏิบัติในธรรมนั้น จงถึงซึ่งสุขอันเที่ยงไม่
สี่พันใน เทวบริษัทนั้นได้ เกิดพอใจใน อนุตตร มีที่สุด สรรพสิ่งทั้งปวงไม่เที่ยงไม่ยั่งยืน
สัมโพธิญาณ เทวบุตรอีกสามหมื่นสองพัน กามทั้งหลายไม่เที่ยงและแม้กัลปทั้งหลายก็
ผู้มีบริกรรม อันได้ทำไว้แต่ก่อนได้เกิดการ ไม่ยั่งยืน เป็นของโยกโคลงเช่นกับพยับแดด
ยึดหน่วงขันติใน ธรรมทั้งหลายที่ยังไม่เคย อันไม่จริงอุปมาดังฟ้าแลบและฟองน้ำ การ
เกิด เทวบุตรอีก สามสิบหก เกิดธรรมจักษุ อิ่มด้วยความยินดีในกามคุณทั้งหลายเป็นอัน
อันบริสุทธิ์ปราศจากธุลีไม่มีมลทิน ดุษิตภพ ไม่มีเหมือนดื่มน้ำเค็ม ปัญญาของผู้ใดเป็น
อันประเสริฐปกคลุมด้วยดอกไม้ทิพย์ประมาณ อริย เป็นโลกุตตรปราศจากธุลีนี้และเป็นผู้อิ่ม
เพียงเข่าทั่วไป สังคีตก็ดี การอยู่ร่วมด้วยนางอัปสรทั้งหลาย

กระนี้แหละ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระ ก็ดี เปรียบเหมือนคลื่น ประกอบในอันไป
โพธิสัตว์ได้ตรัสคาถา เหล่านี้ในเวลานั้น เพื่อ สู่กันและกันเหมือนสิ่งที่มีมายาโดยแท้นั่นเอง
เกิดหรรษาอันมีประมาณใหญ่แก่เทวบริษัทนั้น สหาย มิตร ญาติ บริวาร ทั้งนี้ ถึงเราทำดี
ต่อก็ไม่ตามไปภพอื่น ที่จะตามไปข้างหลัง

กาลใดพระบุรุษสีหนายกจะจุติจากที่อยู่ ก็มีแต่กรรมที่ทำดีเท่านั้น เพราะเหตุนั้นท่าน
คือ ภพดุษิตอันประเสริฐ จึงตรัสเรียกเทวดา ทั้งหลายจงพร้อมเพรียงในประโยชน์ จง
ทั้งหลายว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลายจงละซึ่ง มีไมตรีจิตต์และจิตต์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน จง
ประมาทนี้เสีย ดูก่อนท่านผู้มีสติ บรรดา

ประพฤติชั่งธรรมจรณ คนผู้ประพฤติชั่งสุจริต ผู้อยู่ในอำนาจของ มิจฉาก็ไม่ใช่ผู้มี กิเลศ ดับ
ย่อมไม่เดือดร้อน จงระลึกถึง พระพุทธ พระ แล้วปราศจากราคะ ถึงตามโดยชอบ เพราะ
ธรรม พระสงฆ์ ละความไม่ประมาท จงยินดี เหตุนั้น เมื่อท่านทั้งหลายได้ขณะ ได้มิตร์
ใน สตะ ศีละ และทาน จงถึงพร้อมซึ่งความ ได้การอยู่ในประเทศอันสมควร ได้ชั่งธรรม
เย็นผู้ มีกลิ่นหอมด้วย ขันติ จงพิจารณาโดย สวนะอันประเสริฐแล้ว จงระงับเสียซึ่งกิเลศ
แยบคายซึ่ง ทุกขัง อนิจจังอนัตตา ธรรม ทั้งหลายมีราคะเป็นต้น ท่านทั้งหลายจงปราศ-
เหล่านี้ประกอบด้วยเหตุและปัจจัย ไม่มีเจ้าของ จากมานะ ความเมา ความหยิ่ง เป็นสัตบุรุษ
อันคนโง่ไม่สามารถรู้ได้ ท่านผู้มีสิริจงดูซึ่ง เป็นผู้ตรงและอ่อน ไม่โอ้อวด มีคติแห่งนิพพาน
ฤทธิและ ประติภา และ ญาณคุณของเรา อัน เป็นเบื้องหน้า จงประกอบเพื่อการตรัสรู้ ซึ่ง
เกิดเพราะเหตุแห่ง ศุภกรรม ทั้งปวง เพราะศีล มรรค จงกำจัดเสียซึ่งอันธการอันเป็นมลทิน
เพราะสุตะ เพราะอัปปมาท ศึกษาตามเรา คือโมหทั้งปวง ด้วยประทีปคือปัญญา จง
ด้วยศีล สุตะ อัปปมาท ทาน ทรมาน และ ทำลาย เสียซึ่ง ช่าย คือโทษ ทั้งปวง พร้อม ทั้ง
สำรวมตน ธรรมทั้งปวงนี้เป็นประโยชน์แก่ อนุศัย ด้วย วัชร คือญาณ เราจะพึงกล่าวธรรม
สัตว์ เป็นประโยชน์เกื้อกูล เป็นประโยชน์แก่ อะไรที่สมควรเป็นประโยชน์แก่ท่าน ทั้งหลาย
มิตร์ บุทคลไม่สามารถเพื่อจะถึงซึ่งกุศลธรรม ให้มากไปเล่า โทษแห่งธรรมมีในที่ใด ท่าน
ทั้งหลาย ด้วยสักแต่เสียงพูดเสียงร้องจงเริ่ม ทั้งหลายอย่าตั้งอยู่ที่นั้น เมื่อโพธิญาณมาถึง
ปฏิบัติ พูดอย่างไรจงทำอย่างนั้น ไม่ใช่ เราแล้วอย่างไร เราจะยังฝนคือธรรมอันนำ
โอกาศของผู้อื่น จงพยายามด้วยตนเอง ไปถึงอมตมหานิพพานให้ตก ท่านทั้งหลาย
ด้วยความเพียรทุกเมื่อ คนอื่นจะทำให้ไม่ได้ จงมีจิตต์บริสุทธิเข้าไปเพื่อฟังธรรมอันประเสริฐ
ถ้าไม่ทำก็ไม่สำเร็จ จงระลึกถึงซึ่งทุกข์ใน อีกเถิด
สังสารวัฏซึ่งเสวยมาแล้วนานในกาลปางก่อน

อัธยายที่ ๔ ชื่อว่าธรรมาโลกมุขปริวรรตในศรีลลิตวิสตรหมดเพียงนี้

อัธยาย ๕ ประจลปริวรรต

กระนี้และดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระโพธิสัตว์ยังเทพบริษัทให้เห็น ให้องอาจ ให้ร่าเริง ให้อดทน ด้วยกถามีธรรมนี้แล้ว จึงตรัสเรียกเทวบริษัทอันเป็นมงคลว่า ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย เราจักไปสู่ชมพูทวีป เมื่อเรา ประพฤติจรรยา อย่าง พระโพธิสัตว์ ในก่อน ได้เชื้อเชิญสัตว์ทั้งหลายด้วยสังคหวัตถุสี่ประการ คือทาน ปิยวาจา อรรถกิริยา และความมีตนเสมอ ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย การที่เราจะไม่ตรัสรู้ยิ่งในอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณนั้น เป็นการ ไม่ควร แก่เรา เป็นความอกตัญญู ของเรา

ครั้งนั้น เทวบุตร์เหล่าดุสิตทั้งหลายก็ร้องไห้เข้าไปกอดบาทแห่งโพธิสัตว์แล้วกล่าวว่าข้าแต่ท่านสัตบุรุษ ได้ยินว่าภพดุสิตนี้สิ้นท่านแล้วจักไม่รุ่งเรือง พระโพธิสัตว์จึงตรัสแก่เทวบริษัทใหญ่นั้นว่า พระเมตไตรยโพธิสัตว์นี้จักแสดงธรรมแก่ท่านทั้งหลาย แล้วพระโพธิสัตว์ก็เปลื้องผ้าโพกจากศีรษะแห่งพระองค์ประดิษฐานไว้บนศีรษะ แห่ง พระเมตไตรยโพธิสัตว์ว่า ดูก่อนสัตบุรุษ ท่านจะได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณต่อลำดับเราไป ครั้น พระโพธิสัตว์ ให้ พระเมตไตรย โพธิสัตว์ประดิษฐานในดุสิตภพแล้ว จึงตรัสเรียกเทวบริษัทใหญ่นั้นอีกว่า ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย เราจะลงสู่ครรภ์มารดาด้วยรูปอย่างไร ในเทวดาเหล่านั้น เทวดาบางพวกก็ว่า ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย พระองค์จงลงสู่ครรภ์มารดาด้วยรูปมาณพ บ้างก็ว่าลงด้วยรูปสักกะ บ้างก็ว่าลงด้วยรูปพรหม บ้างก็ว่าลงด้วยรูปท้าวมหาราช บ้างก็ว่าด้วยรูปท้าวเวสสวัณ บ้างก็ว่าด้วยรูปคนธรรพ บ้างก็ว่าด้วยรูปกินนร บ้างก็ว่าด้วยรูปพญานาค บ้างก็ว่าด้วยรูปท้าวมเหศวร บ้างก็ว่าด้วยรูปพระจันทร์ บ้างก็ว่าด้วยรูปพระอาทิตย์ บ้างก็ว่าด้วยรูปครุฑ ในเทพบริษัทนั้นมีเทวบุตรองค์หนึ่งเป็นเหล่าพรหมชื่อว่า อุครเตชะ จุติจากชาตินี้เป็นฤาษีในก่อน เป็นผู้เทียงแก่อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณจึงกล่าวขึ้นว่า รูปที่มาในเวทมนตร ตำราปาฐู ของ พราหมณ์ทั้ง หลาย เป็นอย่างไร พระโพธิสัตว์ย่อมลงสู่ครรภ์มารดาด้วยรูปเช่นนั้น รูปนั้นเป็นรูปเช่นไร รูปนั้นเป็นรูปช้างตัวประเสริฐขนาดใหญ่ มีงา ๖ งา รุ่งเรืองงามเหมือนข่ายทอง มี

ศีรษะสีแดงงาม มีสภาวะเคลื่อนไหวอัน เสาเขื่อน หน้าต่าง ทิมแถว เรือนยอดและ
รุ่งเรือง พระโพธิสัตว์เป็นผู้รู้ชัดในเวทและ พื้นปราสาท ในราชเรือนหลวงของพระเจ้า
ศาสตร์แห่งพราหมณ์ มีใจอันคำแห่ง ศุทโธทน ต่างมีความบันเทิงประกอบด้วย
เทวบุตรนั้นคร่าไปแล้ว และเป็นผู้ประกอบด้วย ยี่ติโสมนัส เปล่งเสียงของตนของตน นั้น
ลักษณะ ๓๒ (เมื่อได้ฟังรูปอย่างนั้นก็ตกลง บุพพนิมิตต์ที่ ๒
พระหฤทัย)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระโพธิสัตว์ ดอกไม้ต้นไม้ต่าง ๆ อันต่างฤดูกาลใน
เสด็จอยู่ในดุสิตภพ อันประเสริฐได้เลดูแล้ว อารามอันรื่นรมย์ ในป่าอันรื่นรมย์ ในอุทยาน
ซึ่งกาลอันจะบังเกิดอย่างนี้ บุพพนิมิตต์ ๘ อันรื่นรมย์ของพระเจ้าศุทโธทน ก็คลี่คลาย
ประการก็ปรากฏ ในราชเรือนหลวง แห่ง พระ ขยายกลีบพร้อมกัน นี้เป็นบุพพนิมิตต์ข้อ ๓
เจ้าศุทโธทน บุพพนิมิตต์ ๘ นั้นเป็นไฉน สระโบกขรณีที่ตั้งอยู่สำหรับเป็นน้ำบริโภค
บุพพนิมิตต์ ๘ นั้นคือ ราชนิเวศน์นั้นปราศจาก ของพระเจ้าศุทโธทนก็ดาษด้วยดอกปทุม ประ-
มลทิน มิหญ้าและหนามและหลักตอและ มาณเท่าจักรเกวียน นับด้วยโกฏิหมื่นแสนเป็น
กรวดแข็งอันปราศจากแล้ว โสรจสรงด้วยดี อเนก นี้เป็นบุพพนิมิตต์ข้อ ๔
ชำระด้วยดี ไม่อากูลด้วยลมและตมและผุ้น เนยใส น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำตาล
ปราศจากเหลือยยุงแมลงวันยุ้งและงูเล็กน้อย กรวดต่าง ๆ ที่อยู่ในภาชนะในราชเรือนหลวง
โปรยปรายด้วยดอกไม้ เสมอคุพื้นผ้ามือ ของพระเจ้าศุทโธทน แม้จะบริโภคเท่าใด ๆ
นี้เป็นบุพพนิมิตต์ที่แรก ก็ไม่หมดสิ้น เต็มปรากฏอยู่ตามเดิม นี้
เป็นบุพพนิมิตต์ข้อ ๕

หมู่นกทั้งหลายที่อยู่ในเขาหลวงหิมพานต์ ครุภัณฑ์ทั้งหลายภายในราชนิเวศน์อัน
เป็นต้นว่า นกปุตรคุปต นกแขกเต้า นก ใหญ่อันเป็นประธานแห่งราชเคหะอันประเสริฐ
สาริกา นกดุเหว่า หงส์ นกกะเรียน นก ของพระเจ้าศุทโธทน เป็นต้นว่ากลอง ตะโพน
ยูง นกจากพราก นกดุเหวา นกกรเวก บัณเฑาะว์ ขลุ่ย พิณ บี้ พิณวัลลกี ฆ้อง
นกชิ้วชิ้วก ซึ่งมีปกอันวิจิตร์รุ่งเรืองร้อง ไม่มีใครดีดสีตีเป่าก็เปล่งเสียงเอง นี้เป็น
เพราะจับใจ ก็พามาชุมอยู่ที่หน้าบรรณ ประตู บุพพนิมิตต์ข้อ ๖

ภาชนะแห่งรัตนทั้งหลายมีเป็นต้นว่า ทอง เงิน แก้วมณี แก้วมุกดา แก้วไพฑูรย์ แก้วสังขศิลา และแก้วประพาฬ ก็เบิดปาก ปราศจากมลทินบริสุทธิ์เต็มบริบูรณ์รุ่งเรือง อยู่ นี้เป็นบุพนิมิตต์ข้อ ๗

ราชเรือนหลวงสว่างโดยรอบด้วยรัศมีอัน ปราศจากมลทินบริสุทธิ์ ทำให้พระจันทร์พระอาทิตย์มืดมัว ยังความสะดุ้งแห่งกายและจิตต์ให้เกิด นี้เป็นบุพพนิมิตต์ข้อ ๘

ส่วนพระนางมายา ก็สนาน และลูบไล้ พระองค์ มีพระพาหาประดับด้วยอาภรณ์ต่าง ๆ ทรงผ้าเนื้อเกลี้ยงสนิท ได้ซึ่งปีติปราโมทย์ และประสาทะ แวดล้อมด้วยสตรีหมื่นห้าพัน เข้าไป สู่สำนัก พระเจ้าศุทโธทน ผู้เสด็จประทับ สำราญอยู่ ใน ปราสาท อัน ประกอบ ด้วย สังคีต แล้วประทับนั่งณอาสน์อันเจริญเรียรายด้วยข่าย แก้ว ณข้างขวา มีพระโอษฐ์งามแย้มไม่สะดิ้ว มีพระพักตร์เบิกบาน แล้วทูลพระเจ้าศุทโธทน ด้วยคาถาทั้งหลายนี้ว่า

ข้าแต่พระเจ้าแผ่นดินภูมิบาลผู้เป็นสัตบุรุษ ขอทรงฟังหม่อมฉัน ข้าแต่พระนรบดีหม่อมฉัน ทูลขอพรต่อพระองค์ ขอพระราชทานแต่ หม่อมฉัน พระองค์ขอทรงฟังอภิปรายของหม่อม ฉันซึ่งเป็นเครื่องรื่นเริงความคิดและน้ำใจของ หม่อมฉัน และขอมีพระทัยยินดีและเพ่งฟู ข้าแต่สมมติเทพ หม่อมฉันเป็นผู้มีเมตตาจิตต์ ต่อโลก ขอรับรักษาพรตและศีลอันประเสริฐ และรักษาอุโบสถอันมีองค์แปด หม่อมฉันจะเว้น จากการเบียนสัตว์ จะมีภาวะอันบริสุทธิ์เสมอ จะกระทำความรัก ในสัตว์อื่น ๆ เหมือน รักตน ข้าแต่พระนรบดี หม่อมฉันจะมีใจเว้นจากการ เป็นขโมย จะเสื่อมคลายจากความเมาและ ความโลภ จะไม่ประพฤติผิดในกาม หม่อม ฉันจะตั้งอยู่ในสัตย์ จะไม่พูดส่อเสียด จะละ คำพูดหยาบ และจะไม่ประพฤติซึ่งสัมผัปปลาป วาทอันไม่งาม หม่อมฉันจะละความพยาบาท โทษความขัดข้อง โมหและความเมา จะ ปราศจากความโลภทั้งปวง จะยินดีด้วย ทรัพย์ของตน หม่อมฉันจะประกอบโดยชอบ จะไม่มีหลอกลวงเป็นที่อาศัย จะประพฤติ กุศลกรรมบถ ๑๐ เหล่านี้ ข้าแต่พระนรินทร ขอ พระองค์อย่า ทรงกระทำ ความ กระหายซึ่ง กามใน หม่อมฉัน ผู้ยินดี ยิ่ง ใน ศีล และ พรต ผู้สำรวมดีแล้ว ข้าแต่พระนรบดีขออย่ามีบาป แก่พระองค์และจงทรงอนุโมทนาซึ่งการรักษา ศีล และพรตแห่ง หม่อมฉัน สิ้นราตรีนาน ข้า แต่พระนรบดี นี้เป็นฉันทแห่งหม่อมฉัน ขอ พระองค์จง เสด็จ เข้าไปโดย เร็ว พลัน ใน วันนี้

หม่อมฉันจะแวดล้อมด้วยสหายยันเทิง สบาย อยู่ณที่นอน อัน อาเกียรณ ด้วย ดอกไม้มี กลิ่น หอมณชั้น สดยอดแห่ง พิมปราสาท อันเย็นที่ ประดิษฐานแห่งท้าวอตรฐ ขออย่าให้บุรุษขันที ทารก และสตรีพวกปรากฤตมาอยู่ข้างหน้า หม่อมฉัน ทั้งรูปเสียงและกลิ่นที่ไม่ยังใจให้ เอียอายก็อย่าให้มี ขออย่าให้ ได้ฟัง เสียง ใดนอกจากที่ดีที่พอใจและไพเราะ ขอให้ ทรงปล่อยคนทั้งหลาย ที่ต้อง จองจำ ด้วยโทษ และทรงสละซึ่งและเครื่องนุ่งห่ม จงทรงกระ-ทำซึ่งบุรุษทั้งหลายให้มีทรัพย์ จงประทานผ้า ข้าว น้ำ สัตว์เทียมรถ ม้า และ ยาน เพื่อประ-โยชน์แห่งสุขแก่โลกตลอด ๗ ราตรี ขอให้ บุรุษสตรีทารกและเทวดาในเมืองนี้จงอย่าวิวาท ทุ่มเถียงกล่าวเสียดแทง มีไมตรีจิตต์ต่อกัน และกัน มีจิตต์เย็นประโยชน์และเยือกเย็นถึง ซึ่งเพลิดเพลิน ประกอบด้วย ประโยชน์รื่นรมย์ อยู่ อย่าให้มีราชภัฏผู้ทำโทษ อย่าให้มีการลง โทษอย่างชั่ว อย่าให้มีการบีบคั้น อย่าให้มี การขู่การตี ข้าแต่สมมุติเทพ ขอพระองค์ จงมีพระทัยผ่องใส มีพระทัยประกอบด้วย ประโยชน์และเมตตาทอดพระเนตรดู ประชุมชน ทั้งปวง ประหนึ่งบุตรผู้เดียว

พระเจ้าศุทโธทนได้ทรงฟังคำ อันยิ่งอันสูง แล้วจึงตรัสว่า สิ่งทั้งปวงนี้จงมีตามที่เจ้า ปรารถนาเถิด อภิปรายเจ้าคิดแล้วด้วยดีด้วย ใจของเจ้า เจ้าขอพรใดเราก็ให้พรนั้น แล้ว พระเจ้าแผ่นดิน ผู้ประเสริฐ จึง บังคับ ซึ่ง บริษัท ของพระองค์ว่า ท่านทั้งหลายจงกระทำซึ่ง ความสำเร็จในปราสาทชั้นสุดยอด และทำให้ รุ่งเรืองด้วยโปรยดอกไม้ ให้ มีกลิ่นอันประเสริฐ ประดับด้วยฉัตรธงและแถวแห่งตาล นักรบสองหมื่น จงสวมเกราะอันวิจิตร์ ถือ ลูกศร หลาว ศร หอก พระขรรค์ ไปแวดล้อมเรือน มีเสียงเย็นที่พอใจของท้าวอตรฐ ตั้งอยู่ในความกรุณารักษาเพื่อความ ปลอดภัย ของเทวี

ส่วนพระนางมายาก็แวดล้อมด้วย สตรีทั้ง หลาย สนานพระกายลูบไล้พระองค์ทรงพระ ภูษาอันประเสริฐเหมือนนางเทวกันยา เสด็จ ขึ้นพร้อมด้วย แตร ตั้ง พัน ยันลือ เพลง ไพเราะ ประทับนั่งณที่ไสยาอันพึงใจ มีขาแล้วไปด้วย แก้วงามวิจิตร์มีค่ามาก โปรยด้วยดีด้วย ดอกไม้ต่าง ๆ ดุจดังเย็นสะใภ้ของพระพาย(๑) มีพระกายงามอรชร มีเกศาปักพระจุฑาทำ ด้วยแก้วมณี สถิตอยู่ณที่ไสยา เหมือนนาง

๑ ขึ้นไปบนปราสาทชั้นสูงสุด ลอยอยู่ในอากาศ จึงเปรียบว่าเป็นสะใภ้ของลม

เทวกันยาอันอยู่ในสวนมิสสกวัน คาถานี้ในเวลานั้นว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่าลำดับนั้นท้าว ใครเล่ามีใจ ยินดีอุตสาหะติดตามพระผู้ทรง
มหาราชสี่ ท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทวดา สุยาม ไว้ซึ่งวรรปเนื่อง ๆ ใครเล่าผู้มีบุญและเดช
เทวบุตร สันดุสิตเทวบุตร สุนิมมิตเทวบุตร ด้วยยศ ด้วยวาจา ปรารถนาเพื่อจะติดตาม
ปรนิมมิตตวศวัตติเทวบุตร สารถวาหเทวบุตร โดยตนเอง ผู้ใดปรารถนาเพื่อจะรื่นรมย์ด้วย
มารบุตรพรหม สหปติผู้เหนือพรหม ปุโรหิต สุทธิพย ด้วยนางอัปสรอันงามด้วยกามคุณ
สุพรหมปุโรหิต ประภาวยูหาภาสวรพรหม ในเทวบุรีมีชั้นสามเนื่อง ๆ จงตามซึ่งพระ
ท้าวมเหศวร เทวดาเหล่าสุทธาวาส และ ผู้มีหน้าเหมือนพระจันทร์อันปราศจากมลทินไป
เทวดาชั้นอกนิษฐ เทวดาทั้งหลายเหล่านี้ อนึ่งผู้ใดปรารถนาจะรื่นเริงในสวนมิสสกวันอัน
ก็ดี แสนแห่งเทวดาทั้งหลายเป็นอเนกอื่นก็ดี บ่ระเสริฐรุ่งเรืองเป็นบ่อเกิดแห่งความเย็นทิพย์
ต่างประชุมพร้อม แล้วกล่าว แก่กัน และกันว่า เป็นกองแห่งดอกไม้มีแสงแห่งจุรณเป็นทอง ใน
ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย การที่เราทั้ง เทวบุรีเนื่อง ๆ ก็จงติดตามพระผู้ทรงไว้ซึ่งเดช
หลายละทิ้งพระโพธิสัตว์ไปผู้เดียว ไม่มี เพื่อน อันปราศจากมลทิน ผู้ใดปรารถนาจะรื่นรมย์
สองนั้นไม่ยังควร เป็นการอกตัญญูของเรา ในสวนไจตรรถหรือพร้อมด้วยนางฟ้าปรารถนา
ทั้งหลาย ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ใน จะรื่นรมย์ในสวนนันทวัน อันสะสมด้วยดอก
พวกเรานี้ใครเล่าที่สามารถจะติดตามพระโพธิ และใบแห่งมณฑา ก็จงตามพระมหาบุรุษนี้ไป
สัตว์ไปเสมอเนื่อง ๆ ตั้งแต่ลงสู่ครรภ์อยู่ใน ผู้ใดปรารถนาจะเป็นอิยดีพร้อมด้วย ดุสิตเทพ
ครรภ์ ประสูติ อยู่ในภูมิเยาวน์ เล่นหัวตอน ทั้งหลาย หรือปรารถนาเป็นพระอิศวร หรือ
เป็นเด็ก ดูละครคือชีวิตในอันเตปุร ออกภิ- ปรารถนาเพื่อเป็นคน ควรบูชา แห่งสัตว์ทั้งปวง
เนกษกรมทำทุกกรกิริยา เข้าไปในโพธิมณฑล ก็จงตามพระผู้มียศอนันต์นี้ไป ผู้ใดปรารถนา
ตรัสแก่พระโพธิญาณ ยังจักรคือธรรมให้เป็น จะรื่นรมย์ในกิริยาอันบริโภคซึ่งสิ่งทั้งปวงด้วย
ไปตราบเท่าจนมหาปรินิพพาน ด้วยจิตต์เกื้อ ใจ อย่างเดียว ใน นิมมิตวสวัตติ เทวภพ อันรุ่ง
กูลจิตต์อันสนิท ด้วยจิตต์เป็นที่รัก ด้วยจิตต์ เรือง ก็จงตามพระผู้ทรงคุณอันเลิศนี้ไป (ผู้
ไมตรี ด้วยจิตต์อันชุ่มเย็น ว่าแล้วก็กล่าว ปรารถนาจะเป็น) อิศวรในมารภพแต่ก็ไม่มีใจ

ร้าย ถึงแล้วซึ่งฝั่งแห่งไอศวรรย์ด้วยประการ ขญาณ ปัจเจกญาณ และ สัพพัญญุตญาณ
ทั้งปวง และ (ผู้ปรารถนาจะเป็น) อิศวรใน ปรารถนาจะบันลือสีหนาทด้วยทศพลญาณ ก็
กามภพถึงแล้วซึ่งฝั่งแห่ง ความเป็นผู้มีอำนาจ งตามพระผู้มีคุณดังสาครผู้รู้แจ้งนี้ไป ผู้ใด
งไปด้วยกับพระผู้ทำประโยชน์ อนึ่งท่าน ปรารถนาจะยังเสียซึ่งอบาย ปรารถนา
ผู้ทรงไว้ซึ่งเดชมีแสงสว่างประมาณสี่ ผู้มี จะเปิดอมตธรรมอันมีทางหก ปรารถนา
ความปรารถนาเพื่อจะก้าวล่วงกามธาตุ และ ภูมิเป็นที่ไป โดยอัฏฐังคิกมรรค งตาม
ปรารถนาจะครองพรหมบุรี งตามพระมหา ซึ่งพระผู้กระทำซึ่ง ที่สุดแห่ง คลองแห่งคตินี้ไป
บุรุษไป ผู้ปรารถนาวิสัยแห่งพระเจ้าจักรพรรดิ ผู้ใดปรารถนาเพื่อจะบูชาพระสุคตและพระธรรม
อันไพบูลย์ในมนุษย์ทั้งหลาย งตามพระผู้ ปรารถนาถึงซึ่งคุณทั้งหลาย อันไปแล้วในสงฆ์
ทรงบุญย์อันไพบูลย์ ผู้เย็นบ่อแก้วผู้ให้ความ เพราะเหตุพุ่งและเพราะเหตุพระกรุณา ง
ปลอดภัยและให้ซึ่งความสุขนี้ไป (ผู้ปรารถนา ตามซึ่งพระผู้มีคุณดังสาครนี้ไป ผู้ใดปรารถนา
จะเป็น) อิศวรในปฐพี หรือ (เป็น) ลูกเศรษฐี ซึ่งความสิ้นไปแห่งทุกข์ คือ ชาติชรา และ
ผู้มั่งคั่งมีทรัพย์มีคลังมาก มีบริวาร ทำลาย มรณะ ปรารถนาเพื่อจะพ้นจากเครื่องผูก
คณะศัตรู ก็งไปกับพระผู้ทำประโยชน์นี้ ผู้ คือสังสารวัฏฏ์ และปรารถนาเพื่อจะประพฤติซึ่ง
ปรารถนา รูปงาม โภค ความเป็นอิสสระ ความเสมออันเย็นที่สุด แห่งการไป อันบริสุทธิ์
เกียรติ ยศ กำลัง มิคุณ มิวาจาควรเชื่อถือ งตามซึ่งท่านผู้เย็นสัตว์บริสุทธิ์นี้ไป ผู้ใด
มิเสียงควรเชื่อถือ ก็งตามพระพรหมเสวร ปรารถนาซึ่งความเอิบอิ่มใจ และ ความรักใคร่
ผู้มีปัญญาไป เทวบุตรเทวธิดา ผู้ปรารถนา แห่งสัตว โลกทั้งปวง ปรารถนามิลักษณะอัน
ทิพยกาม และ มนุษยกาม ปรารถนาสุขในภพ ประเสริฐ ปรารถนาสะสมคุณ ปรารถนาจะ
สาม ปรารถนาสุขในฌานสุขในวิเวก ง ยังตนและสัตว์อื่นให้พ้นทุกข์ งตามพระผู้มี
ตามพระธรรมเสวรนี้ไป ผู้ปรารถนาจะละราคะ ความเห็นอันบุคคลพึงรักผู้รู้แจ้งนี้ไป ผู้ใด
และโทษะ ละกิเลส มีใจระงับ ระงับทั้ว ปรารถนา ศีลสมาธิ และ ปัญญา อันลึก อันเห็น
เข้าไประงับ งตามพระผู้ทรมานนี้ไปโดย ยาก อันเข้าถึงยาก และปรารถนาจะรู้แจ้ง
พลัน ผู้ปรารถนาบำเพ็ญเสกขญาณ อเสก- ในการได้วิมุติ งตามพระผู้เย็นแพทยราชาไป

โดยเร็ว ผู้ใดปรารถนาคุณเหล่านี้และคุณอื่นๆอีกมากอย่างปรารถนาอุปยัติสุขปรารถนาเพื่อไม่เวียนกลับ และปรารถนาซึ่งความบริบูรณ์ด้วยคุณทั้งปวง จงตามซึ่งท่านผู้มีพรตอันสำเร็จแล้วผู้รู้แจ้งนี้ไป

ได้ยินว่า เทวดาเหล่าจาตุมหาราชสามแสนสองหมื่น เหล่าดาวดึงส์แสนหนึ่ง เหล่ายามะแสนหนึ่ง เหล่าดุสิตแสนหนึ่ง เหล่านิมมานรดีแสนหนึ่ง เหล่าปรินิมมิตวสวดีแสนหนึ่ง เหล่ามารที่ออกจากกรรมอันงามในก่อนหกหมื่น เหล่าพรหมสี่แสนแปดหมื่น กะทั้งเหล่าอกนิฐอีกหลายแสน ซึ่งประชุมพร้อมกันอยู่ และเทวดาอื่น ๆ ในทิศบูรพ ทิศทักษิณ ทิศประจิม ทิศอุดร อีกหลายแสน ซึ่งประชุมกันอยู่ได้ฟังคำนั้นแล้ว เทวบุตรผู้ยิ่งกว่าเทวดาเหล่านั้นจึงกล่าวแก่เทวธิราชผู้ใหญ่นั้นด้วยคาถาว่า

ข้าแต่ท่านผู้เป็นใหญ่ในอมรโลก โอเอาเถิดท่านทั้งหลาย จงฟังคำในมติที่กระทำอันได้เป็นแท้แล้วอย่างไร เราทั้งหลายจะตามพระผู้เป็นสัตว์ผู้อุดมและบริสุทธิ์ ผู้มีความต้องการและความยินดีในกามอันละแล้ว ผู้มีสุขในฌาน ผู้ประณีตไป เราทั้งหลายจะบูชายิ่งซึ่งพระผู้เป็นมหาตมะ ผู้ควรบูชาผู้มีบุญยิ่ง มีพระยาทก้าวลงแล้วและสถิตในครรภ์ ผู้ไม่มีใจประทุษร้ายในการได้อวตาร ชื่อว่าระวังรักษาพระผู้เป็นฤษีอันบุญทั้งหลายรักษาดีแล้ว เมื่อพระผู้มีคุณดังสาครกล่าวอยู่ซึ่งคุณอันบุคคลพึงพรรณนาด้วยวาททั้งหลายอันตกแต่งด้วยสังคีตและดนตรี เราจะทำตามคำของท่านซึ่งเป็นเครื่องรื่นเริงแห่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายอันเป็นเหตุให้ชนผู้ได้ฟังเกิดมีจิตต์ในวรโพธิญาณ เราจะทำเรือนแห่งพระนฤติ ให้โปรยปรายด้วยดอกไม้ ให้มีกลิ่นหอมอันอบรมด้วยไม้กฤษณาอันอุดมซึ่งเทวดามนุษย์สูดดมแล้วย่อมมีจิตต์โล่งปราศจากเจ็บไข้ มีสุขไม่มีโรค ข้าแต่พระผู้เป็นดวงจันทร์อันงาม เราจะทำเมืองกบิลพัสดุ์ ให้โปรยปรายด้วยดอกมณฑาปาริชาต และด้วยภาชนะอันรุ่งเรือง เพื่อบูชาแก่พระผู้สูงขึ้นด้วยศุภกรรมในก่อน ตราบใด พระโพธิสัตว์อยู่ในครรภ์ไม่แปดเปื้อนด้วยมลทินสาม ตราบใดพระโพธิสัตว์ผู้กระทำซึ่งที่สุดแห่งชราและมรณประสูติแล้ว ตราบนั้นเราจะตามไปด้วยน้ำใจอันผ่องใส นิเป็นมติเราขอทำบูชาแก่พระผู้ทรงไว้ซึ่งมติ เป็นลาภไพบูลย์ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายอันได้แล้ว เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายจักได้

เห็นเข่าแห่งพระผู้นิก้าวไป ๗ ก้าว จักสนาน พระผู้เป็นสัตว์บริสุทธิซึ่งมือท้าวศักรและพรหม ประคองอยู่ด้วยน้ำหอมทั้งหลาย ตราบใด พระโพธิสัตว์ยังทำการอนุวรรตตามโลก ตราบใด พระโพธิสัตว์ผู้ประหารกามกิเลส อยู่ในหมู่สนม ตราบใดพระโพธิสัตว์ละ ราชสมบัติออกบรรพชา ตราบนั้นเราทั้งหลายจะตามไปด้วยใจอันเลื่อมใส ตราบใดพระโพธิสัตว์ถือหญ้าเข้าไปในควงไม้ โพธิ ตราบใดพระโพธิสัตว์ได้ถูกต้องโพธิญาณกำจัดมารแล้ว พรหมนหุตหนึ่งมา อาราธนา ยัง ธรรมจักร ให้เป็น ไปแล้ว ตราบนั้นเราจะทำบูชาอันไพบูลย์แก่พระสุคต กาลใดพระโพธิสัตว์ ได้กระทำพุทธกิจแล้ว ได้แนะนำสัตว์ทั้งหลายสามพันโกฏินหุตในอมตธรรม ให้เข้าสู่นิพพานอันมีภาวะเย็นแล้ว ตราบนั้นเราทั้งปวงจะไม่ละซึ่งพระผู้เป็นฤษีมีอาศยะใหญ่

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า ลำดับนั้น นางเทพกันยาทั้งหลาย ผู้เป็นใหญ่ในกามอาตุ แลดูซึ่งความสำเร็จรอยแห่งรูปกายของพระโพธิสัตว์แล้วเกิดปริวิตกว่า นางกันยาเช่นไรหนอจะ เป็นผู้ทรงไว้ ซึ่ง พระผู้เป็นสัตว์อันบริสุทธิวรประเสริฐนี้ นางเทวกันยาทั้งหลายเหล่านั้นก็เกิดอยากรู้ ต่างถือซึ่งดอกไม้ ธูปเทียน ของหอม มาลัย จุรณเครื่องทา และจีวรอันวรประเสริฐ ได้อัตตภาพสำเร็จด้วยทิพย์แล้ว สถิตแล้วในสถานแห่งบุญญวิบาก ต่างก็อันตรธานหายจากอมรบุรภพในขณะนั้น มีผ้านุ่งห่มพลัด ๆ พลาด ๆ ประดับด้วยความรุ่งเรืองอันงามวิมล มีแขนหนักด้วยอาภรณ์ทิพย์ ต่างชักนำไปทางพระนางมายา ผู้เสด็จประทับอยู่ในที่ไสยาอันประเสริฐในมหาปราสาทท้าวอตรฐ อันเย็นราชนิเวศน์ของพระเจ้าศุทโธทน ในมหานครอันประเสริฐชื่อกระบิลพัสดุ อันประดับด้วยอุทยานนับแสนแม้นกัยอมรภพ นางเทพกันยาเหล่านั้นลอยอยู่ในอากาศแล้วกล่าว คาถาแก่กันและกัน

นางอัปสรทั้งหลายซึ่งอยู่ในอมรบุรี แลดูรูปอันรื่นรมย์ใจแห่งพระโพธิสัตว์แล้ว เกิดความคิดขึ้นในครั้งนั้นว่า สตรีที่จะเป็นมารดาพระโพธิสัตว์เช่นใดหนอ นางอัปสรทั้งหลายนั้นมีมือถือดอกไม้เกิดความสงสัยจึงเข้าไปสู่เรือนพระนฤปดี ถือดอกไม้และเครื่องลูบไล้นอบน้อมอัญชลีด้วยนิ้วสิบ มีผ้านุ่งห่มอันพลัด ๆ พลาด ๆ ประกอบด้วยรูปลีลาสอันงามประมกร เอามือขวาชี้พระนางมายาผู้ประทับอยู่ณที่บรรทมแล้วกล่าวว่า ท่านทั้ง-

หลายๆ งดูเถิด ซึ่งรูปอันงาม ของนางมนุษย์ เหมือนงวงช้าง พันพระกรและพระบาทเสมอ
พวกเราเคยทะนงตัวว่า รูปนางอัยสรงามเย็นที่ และแดง พระนางมีพระกายชัดเจนเด่น
รื่นรมย์ใจอย่างยิ่ง พวกอื่นๆ ก็คิดเหมือน เหมือนเทวกันยาไม่ใช่อื่น

กัน แต่เมื่อแลดูพระเทวีแห่งพระนฤบดีนี้ นางอัยสรทั้งหลายพิจารณาดูซึ่งพระนางผู้
แล้วจะเห็นอัตตภาพทิพย์เลวกว่า ชนนีแห่ง มิยศเย็นที่รัก อันจะเย็นมารดาแห่งพระชิน
บุคคลผู้ประเสริฐเลิศนี้ เหมือนนางรดีทั้งประ- มากอย่างนี้แล้วจึงโปรยดอกไม้ ทำประ
กอบด้วยคุณ พระเทวีเย็นภาชนะของอดิเทพ ทักษิณแล้วกลับไปสู่เทวบุรีโดยขณะนั้น
เหมือนแก้วมณีมีภาชนะอันดีเย็นที่ตั้ง งดู ครั้งนั้นเทวดาเหล่ารักษาทิศสี่ ๔ องค์
ตั้งแต่พื้นมือและเท้าตรายเท่าถึงเบื้องบน งาม ท้าวสักกะ ท้าวสุยาม ท้าวนิมมิต และคณะ
ล้นอวยวทิพย์อันรื่นรมย์ใจ ก็ไม่อิ่มตา เย็นที่ เทวดา กุมภัณฑ์ รากษส อสูร นาค และ
หรรษาแห่งจิตต์ใจมากขึ้นไปอีก หน้าอัน กินนรทั้งหลายกล่าวว่า ท่านจงไปก่อน จง
ประเสริฐของนางย่อมรุ่งเรือง พร้อมด้วยรัศมี ทำการปกครองรักษาพระวรบุรุษ ผู้สูงสุด
แห่งกายอันรุ่งเรืองดังพระจันทรในอากาศ พระ แต่อย่าทำใจประทุษร้ายแก่หมู่สัตว์ อย่าทำ
นางปราศจากมลทินเหมือนพระอาทิตย์ รุ่งเรือง การเบียดเบียฬมนุษย์ทั้งหลาย บริษัททั้ง
เหมือนพระจันทร มีรัศมีเปล่งออกจากอัตต- ปวงจงไปประชุมพร้อมอยู่ที่เรือนพระนางมายา
ภาพของพระนาง วรรณของพระนางรุ่งเรือง ท่านทั้งหลายจงถือ ดาย ธนู ศร หอก และ
เหมือนทองคำธรรมชาติ พระเกศาปกหน้า พระขรรค์ไปยืนดูแลรักษาอยู่ในอากาศ เทว-
ผากสีเหมือนแมลงภู่และพระเกศายนพระเศียร บุตรทั้งหลายรู้ซึ่งกาลอันจะจุติ ก็มีจิตต์รื่นเริง
ของพระนางอ่อนและเย็นที่ ไหลออกแห่งกลิ่น เข้าไปใกล้พระนางมายา และถือดอกไม้และ
หอม พระนางมีพระเนตรเหมือนกลีบดอกบัว เครื่องลูบไล้น้อยน้อมนทศนขอัญชลี และทูล
มีพระทันต์อันบริสุทธิ์ดุจดาวในอากาศ มีพระ พระโพธิสัตว์ว่า ข้าแต่พระนเรนทร์ผู้เย็นสัตว์
อุทรเล็กเหมือนแล่งธนู มีพระปรัศวกว้าง อันบริสุทธิ์ จุติเถิด จุติเถิด นี่เย็น
ขวาง มีพระมังสนูนไม่เห็นที่ต่อ มีพระ สมัยของท่านผู้เจริญแล้ว ท่านผู้เย็นราชสีห์
เพลา พระชงฆ์และพระชานุเรียวเย็นลำดับ ในหมู่คนกล่าวถ้อย พระองค์จงยังความเอ็นดู

ให้เกิดในสัตว์โลกทั้งปวง ข้าพเจ้าทั้งหลาย เชื้อเชิญเพราะเหตุธรรมทาน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า ในกาลสมัยจะจุติแห่งพระโพธิสัตว์นั้น พระโพธิสัตว์หลายแสนทางทิศบูรพา ล้วนแต่เนื่องด้วยชาติเดียวและอยู่ในดุสิตภพ ต่างเข้าเฝ้าพระโพธิสัตว์เพื่อกระทำบูชา และพระโพธิสัตว์อีกหลายแสนที่อยู่ในทิศหนึ่ง ๆ ของทิศทั้งสิบ ล้วนแต่เนื่องด้วยชาติเดียว และอยู่ในดุสิตภพ ก็เข้าไปเฝ้าพระโพธิสัตว์เพื่อกระทำบูชา

นางอัปสรชั้นเทวดาจาตุมหาราชแปดสิบสี่แสน และนางอัปสรชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดี ชั้นปรนิมมิตวสวดี ชั้นละแปดสิบสี่แสน ก็พร้อมด้วยเสียงดุริยางค์และสังคีตเข้าไปเพื่อบูชาพระโพธิสัตว์

ได้ยินว่าครั้งนั้นพระโพธิสัตว์ประทับนั่งบนศิริครรภ์สีหาสนในมหากูฏาคาร อันสูงขึ้นด้วยสรรพบุญ ในสายตาของเทวดาและนาค อันพระโพธิสัตว์เหล่านั้น เทวดานาคและยักษ์นับด้วยโกฏิหมื่นแสน แวดล้อมแล้ว พระองค์ก็จุติจากดุสิตวรภพ ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเมื่อพระโพธิสัตว์จุตินั้น ได้ทรงเปล่งรัศมีจากพระกายเห็นสภาวปานนั้น ซึ่งกระทำโลกธาตุพันใหญ่สามพันอันไพบูลย์กว้างขวาง ให้รุ่งโรจน์ด้วยโอภาศอันใหญ่อันโอฬาร อันเคยเคลื่อนดีแล้ว ก้าวล่วงรัศมีทิพย์ โลกันตนรกอันเย็นยาป อันไม่มีแสงสว่าง มืดมัวแลไม่เห็น แม้พระจันทรและพระอาทิตย์ มีฤทธิใหญ่อย่างนั้น มีอานุภาพใหญ่อย่างนั้น มีศักดาใหญ่อย่างนั้น ก็ไม่สามารถแผ่รัศมีแผ่สี แผ่เดช ไปแผดเผา ไปทำให้รุ่งเรืองได้ สัตว์ที่ไปเกิดในโลกันตนรกนั้นจะแลดูมือของตนที่เหยียดออกก็ไม่เห็น แต่ในสมัยเมื่อพระโพธิสัตว์จุติ ความแจ่มแจ้งได้เกิดมีด้วยโอภาศอันมโหฬาร สัตว์ที่เกิดในโลกันตนรกซึ่งโอภาศนั้นทำให้สว่างก็แลเห็นซึ่งกันและกัน ให้รู้จักซึ่งกันและกัน ต่างกล่าวอย่างนี้ว่า แน่ะท่านผู้เจริญทั้งหลาย แน่ะท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่าสัตว์อื่น ๆ ก็มาเกิดในที่นี้

โลกธาตุพันใหญ่สามพันนี้ก็เกิดวิการ ๖ เกิดมหานิมิตต์สิบแปด ได้หวั่นแล้ว หวั่นทั่วแล้ว หวั่นพร้อมแล้ว ได้ไหวแล้ว ไหวพร้อมแล้ว ไหวทั่วแล้ว ได้เคลื่อนแล้ว เคลื่อนทั่วแล้ว เคลื่อนพร้อมแล้ว ได้กำเริบแล้ว กำเริบทั่วแล้ว กำเริบพร้อมแล้ว ได้คำรนแล้ว คำรนทั่วแล้ว คำรนพร้อมแล้ว ได้กระหึม

แล้ว กระหึ่มทั่วแล้ว กระหึ่มพร้อมแล้ว ย่อมยุบลงในปลาย ย่อมฟูขึ้นในกลาง ย่อมยุบลงในกลาง ย่อมฟูขึ้นในปลาย ย่อมยุบลงในทิศบูรพ์ ย่อมฟูขึ้นในทิศบัศจิม ย่อมยุบลงในทิศบัศจิม ย่อมฟูขึ้นในทิศบูรพ์ ย่อมยุบลงในทิศทักษิณ ย่อมฟูขึ้นในทิศอุดร ย่อมยุบลงในทิศอุดร ย่อมฟูขึ้นในทิศทักษิณ

ในสมัยนั้น ได้ยินแต่เสียงหรรษา เสียงยินดี เสียงเปรมใจ เสียงแช่มใส เสียงน่าแลดู เสียงน่าปลื้มใจ เสียงน่าพิศวง เสียงชุ่มเย็น เสียงไม่ปฏิกูล เสียงไม่ทำให้สะดุ้ง ในขณะนั้น ความเบียดเบียฬ ความสะดุ้ง ความกลัว ความครั่นคร้าม ไม่ได้มีแก่สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งเลย ในสมัยนั้นไม่มีใครรู้จักรัศมีพระอาทิตย์พระจันทร และไม่รู้จักรัศมีพระพรหมท้าวสักกะและท้าวโลกบาล ในขณะนั้นสัตว์ทั้งหลายที่เกิดในนรก และดิรัจฉานกำเนิด และยมโลกทั้งปวงก็ปราศจากทุกข์ ราคะก็ดี โทษะก็ดี โมหะก็ดี ริษยาก็ดี ตระหนี่ก็ดี มานะก็ดี ความหลบหลู่ก็ดี ความเมาก็ดี ความโกรธก็ดี พยาบาทก็ดี ความเร่าร้อนก็ดี มิได้มีแก่สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งเลย ในขณะนั้นสัตว์ทั้งปวง มีจิตต์ประกอบด้วยเมตตา มีจิตต์เกื้อกูลแก่กันและกัน และภักดีแก่บิดามารดา ดนตรีตั้งโกฏิหมื่นแสนทั้งของเทวดาและมนุษย์ ใคร ๆ ไม่ได้บรรเลงก็เปล่งเสียงอันไพเราะ เทวดาตั้งโกฏิหมื่นแสนก็นำไปซึ่งมหาวิมาน ด้วยมือ ด้วยย่า ด้วยศีรษะ นางอัปสรตั้งแสนก็ประโคมเครื่องดนตรีของตน ๆ ไปยืนข้างหน้า ข้างหลัง ข้างซ้าย ข้างขวา สรรเสริญพระโพธิสัตว์ด้วยเสียงขับเสียงร้อง

บูชาอันไพบูลย์ย่อมเป็นไปแก่ท่านผู้สั่งสมกรรมอันงามในก่อน ผู้ยังกุศลให้เกิดขึ้น ตลอดราตรีอันยืดยาว ผู้ชำระแล้วด้วยนัยแห่งธรรมอันสัตย์จริง ท่านได้ให้ทานบุตรธิดามาในก่อน ตลอดโกฏิกัปป์เป็นอันมาก การที่ฝนดอกไม้ทิพย์ตกลงมานี้ เป็นผลของท่านที่บำเพ็ญทาน ข้าแต่ท่านผู้เป็นใหญ่ ท่านผู้ชังเนื้อของตนให้เพราะเหตุนกเป็นที่รัก การที่ในเช่ตโลกได้ข้าวน้ำนั้น เป็นผลของท่านที่ได้บำเพ็ญทาน ท่านได้รักษาศีล บำเพ็ญพรตไม่ขาดมาในก่อน ตลอดโกฏิกัปป์เป็นอันมาก การที่ท่านชำระอขณะ และอยายได้นั้น เป็นผลของท่านที่ได้บำเพ็ญศีล ท่านได้เจริญขันติเพื่อตรัสรู้เหตุมาในก่อนตลอดโกฏิกัปป์เป็นอันมาก การที่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายมีเมตตาจิตต์นั้นเป็นผลของท่านที่ได้บำเพ็ญขันติ ท่านได้บำเพ็ญความเพียรไม่หดหู่และสูงสุดมากในก่อนตลอดโกฏิกัปป์เป็นอันมาก การที่กาย

ของท่านงามเหมือนเขาพระสุเมรุนั้นเย็นผล ของท่านที่บำเพ็ญความเพียร ท่านได้เพ่งฌานเพื่อกำจัดกิเลสมาในก่อนตลอดโกฏิกัปป เย็นอันมาก การที่กิเลสโลกไม่เบียดเบียฬนั้นเย็นผลของท่านที่ได้บำเพ็ญฌาน ท่านได้อบรมบัญญา อันเย็น เครื่อง ตัดกิเลส มาในก่อนตลอดโกฏิกัปปเย็นอันมาก การที่ท่านมีรัศมีรุ่งเรืองยิ่งนั้น เย็นผลของท่านที่ได้บำเพ็ญบัญญา ความนอบน้อมจงมีแก่ท่านผู้มีเมตตาเย็นเกราะ ผู้กำจัดกิเลส ผู้อุบัติมาเพื่อโปรดสัตว์ทั้งปวง ผู้ถึงความบรรเทิง ผู้ยิ่งผู้มีอุเบกขา ผู้เย็นพรหม ผู้เย็นพระสุคต ความนอบน้อมจงมีแก่ท่านมุนี ผู้สูงด้วยเดชแห่งรัศมีดังคบเพลิงคือบัญญา ผู้ชำระซึ่งโทษะและมืดคือโมหะ ผู้เย็นจักษุ ผู้เย็นนายกแห่ง (โลกธาตุ) สามพัน ผู้ชี้ทาง ความนอบน้อมจงมีแก่ท่านผู้รู้ยิ่งในอิทธิยาทอันประเสริฐ ผู้ฉลาด ผู้แสดงความจริง ผู้มีประโยชน์อย่างยิ่ง ผู้ศึกษา ผู้ข้าม ผู้เย็นนายเรือยังสัตว์อื่นให้ข้าม ผู้พระสุคต ท่านเย็นผู้รู้ยิ่งซึ่งอุบายอันประเสริฐทั้งปวง ย่อมทรงชี้ซึ่งจุติและสิ่งที่ไม่จุติและอุติ พระผู้เย็นไปในภพอันมีโลกธรรมแต่กไม่เข้าไปติดในสิ่งใดสิ่งหนึ่งในโลก ท่านให้พวกใดเห็นพวกใดฟัง ก็เย็นลาภอย่างยิ่งของพวกนั้น จะป่วยกล่าวไปใยถึงผู้ที่ได้ฟังธรรมอันยิ่ง ท่านจักยังศรัทธาและปีติอันไพบูลย์ให้เกิด บุรีที่ในชมพูทวีป ประเสริฐขึ้น ดุษิตาลัยทั้งหมดเลวลง ท่านจะปลุกสัตว์ตั้งโกฏิหมื่นเย็นอจินตัย ผู้หลับ อยู่ให้ตื่นจากกิเลส เมืองอันมั่งคั่งแพร่หลายจักเกลื่อนกล่นด้วยเทวดาตั้งโกฏิหมื่น ในราชเคหาจะได้ฟัง เสียงอัน ไพเราะ ซึ่ง นาง อัปสรบรรเลงด้วยดนตรีทั้งหลาย ท่านผู้สำเร็จผู้ยังโลกให้สว่างยิ่งด้วยสิริเย็นบุตรแห่งนางนารีใด นางนารีนั้นก็มีเดชคือบุญย์เต็มด้วย ศุภกรรมเข้าถึงซึ่งรูปอันยิ่ง โลภ โทษ ทะเลาะวิวาท จะไม่มีแก่ชนทั้งหลายในเมืองอันประเสริฐโดยมาก ชนทั้งปวงจะมีเมตตาจิตต์ประกอบด้วยความเคารพ มีความเจริญด้วยเดชแห่งพรผู้ประเสริฐ ราชวงศ์ของพระนฤบดีอันสมภพแต่จักรพรรดิราชตระกูล ย่อมเจริญเมืองกระบิลพัศดุจักมั่งคั่งเต็มด้วยคลังแก้ว

พวกยักษ์ รากษส กุมภัณฑ์ คุหยก (๑) และพวกเทวดา พวกทานพ ทั้งพวกพระอินทร ที่สถิตรักษาพระนรอันประเสริฐอยู่ ก็จักพันทุกข์โดยไม่ช้า เราทั้งหลายสดุดีพระผู้เย็นนายก ตั้งไว้ซึ่งความรักความเคารพของเราทั้งหลายเพื่อสะสมบุญแล้ว ขอให้น้อมไปสู่โพธิญานเย็นเหมือนพระนโรดม โดยเร็วพลัน

อัธยายที่ ๕ ประจลปริวรรตในศรีลลิตวิสตรหมดเพียงนี้

---

(๑) เทวกำเนิดประเภทหนึ่งเป็นบริวารท้าวกุเวร

น้ิวมือ. องฺคุลฏฺฐี ทิสฺวา ทิอ. ๑/๑๒๒. (ศัพท์นี้ ว่าโดยรูปศัพท์ไม่มีข้อสงสัย เพราะอาจเป็นดังนั้นได้ แต่ฉะเพาะที่มายังสงสัยนัก เพราะตรงนี้ไม่ได้พูดถึงเรื่องกระดูกเลย (ดู องฺคลฏฺฐิ และ องฺควิชชา) ประโยคเต็มดังนี้ องฺควิชฺชาติ ปุพฺเพ องฺคเมว ทิสฺวา พฺยากรณวเสน องฺคํ วุตฺตํ อิธ องฺคุลฏฺฐึ ทิสฺวา วิชฺชํ ปริชปฺปิตฺวา อยํ กุลปุตฺโต อนวา โน วา สิริสมฺปนฺโน วาติอาทิ พฺยากรณวเสน องฺควิชฺชา วุตฺตา ฯ ประโยคนี้ถ้าใครชำระต่อไป ควรหาฉะบับที่แก้ไขเสียใหม่ เพราะแปลอย่างไรก็ไม่ได้ความ. ต่อมาได้พบ ที่ท่านใช้ องฺคุลิ+อฏฺฐิ เป็นรูปดังนี้ อคฺคปาทงฺคุลิอฏฺฐินิ กระดูกแห่งปลายนิ้วเท้าท. วิสุทฺ. ๒/๓๔ ยิ่งเพิ่มสงสัยศัพท์ องฺคุลฏฺฐิ มากขึ้น ว่าจะเป็น องฺคลฏฺฐิ เสียแน่).

องฺคุลนฺตร [องฺคุลิ + อนฺตร] นป. ระหว่างแห่งนิ้วมือ, ง่ามมือ. ฉตฺตทณฺฑเก องฺคุลนฺตรํ อปฺปเวเสตฺวา วินอ. ๒/๕๐๑.

องฺคุลนฺตริกา [องฺคุลิ+อนฺตริกา] อิ. ระหว่างแห่งนิ้วมือ, ง่ามมือ. องฺคุลนฺตริกาหิ อมฺอ. ๖/๑๙๑.

องฺคุลิ และ องฺคุลี อิ. องคุลิ, นิ้วมือ. ปญฺ องฺคุลิ นิ้วมือ ๕ คือ องฺคุฏฺฐ นิ้วแม่มือ ตชฺชนี นิ้วชี้ มชฺฌิมา นิ้วกลาง อนามิกา นิ้วนาง กนิฏฺฐา นิ้วก้อย. อช. ๒๖๖.

องฺคุลิ_ลิ นี้ ถ้าเข้าสนธิกับสระ อ ลบ อิ_อิ คงเป็น องฺคุล- เช่น องฺคุลนฺตร เป็นต้น แต่เนื้อความคงเป็น นิ้วมือ ไม่ใช่นิ้วในมาตรา (ดู องฺคุล).

องฺคุลิก๑ [องฺคุลิ+ก] นป. องฺคุลิกา อิ. นิ้วมือ, นิ้วมือน้อย ๆ. โคณานํ คนฺธปญฺจงฺคุลิกานิ ทตฺวา ให้ซึ่งองคุลี ๕ อันมีของหอมแก่โค ท. คือเจิมโคด้วยของหอม อมฺอ. ๗/๓๒๔ ปญฺจงฺคุลิก ในที่นี้อาจเป็นนิ้วมือจริง ๆ หรือวัตถุที่ทำเป็นรูปนิ้วมือสำหรับเจิมสัตว์ก็ได้ และในที่นี้เป็น นป.;... โคณิกา วิย องฺคุลิกา วิย จ ตตฺถ ตตฺถ ลมฺพนฺติ วินอ. ๓/๖๐ องฺคุลิกา ในที่นี้เป็น อิ.

องฺคุลิก๒ [องฺคุลิ+อิก] ค. ผู้นำไปด้วยนิ้วมือ, ผู้ทำด้วยนิ้วมือ. องฺคุลิยา วหตีติ องฺคุลิโก กฺ.—ตทฺธิต ๒๑.

องฺคุลิโกฏิมสฺ [องฺ+โกฏิ+มสฺ] ป. เนื้อที่ปลายนิ้วมือ. วิสุทฺ. ๓๐.

องฺคุลิโกส (ก) [องฺ+โกส] ป. 'องคุลิโกส, ปลอกนิ้ว', ผ้ากนิ้ว, คือ สนับนิ้ว ที่สวมปลายนิ้วสำหรับกันเข็มเย็บผ้า (=ปฏิคฺคห). ปต. ๒. อ้าง วชิรพุทฺธิ ฎีกาวินัยซึ่งในเมือง

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

ไทยยังไม่ได้พิมพ์.

องฺคุลิปโฏทก [องฺคุลิ+ปโฏทก] ป. ล้างด้วยน้ำมือ, ทำให้ล้างด้วยน้ำมือ. องฺคุลิปโฏทเก ปาจิตฺติยํ อุปา. ๒๔ ทำไมในที่นี้จึงเป็น -โต- ไป ในที่อื่นยังคงเป็น -โฏ- ดังนี้ องฺคุลิปโฏทเกติ องฺคุลิหิ อุปกปฺปาทิฆฏฺฏเน วินย. ๒/๔๕๑.

องฺคุลิปท [องฺคุลิ+ปท] นป. รอยหรือลายน้ำมือ. องฺคุลิปทานิ ทิสฺสนฺติ สํ. ๓/๒๖๒.

องฺคุลิปพฺพ [องฺคุลิ+ปพฺพ] นป. ข้อแห่งนิ้ว. องฺคุลิปพฺเพหิ ปน ปริวตฺเตตฺวา มชฺฌ. ๒/๔๘๙.

องฺคุลิบีฏฺฐมํส [องฺ+ปีฏฺฐ+มํส] นป. เนื้อที่หลังน้ำมือ. วิสุทฺ. ๓๐.

องฺคุลิโปฐ [องฺ+โปฐ] ป. องฺคุลิโปฐน นป. [องฺ+โป] 'ตบด้วยนิ้ว', การตบมือ (แสดงความยินดี). เจลุกฺเขเป เจว องฺคุลิโปเฐ ปวตฺเตสิ... 'ยังการตบมือท. ให้เป็นไปแล้ว' ตบมือแสดงความยินดีแล้ว ชาอ. ๗/๒๗๐. องฺคุลิโปฐเนสุ เจลุกฺเขเปสุ ฯ ปวตฺตมาเนสุ ชาอ. ๒/๒๓๘. (เจลุกฺเขป การโยกผ้า อย่างในสมัยนี้ ที่ใช้โยกผ้าเช็ดหน้าแสดงความยินดี).

องฺคุลิมุทฺทา [องฺคุลิ+มุทฺทา] อิ. 'ตราที่นิ้ว', แหวนตรา. อชิ. ๒๘๗. องฺคุลิมุทฺทิกา อิ. (เหมือนกัน) น องฺคุลิมุทฺทิกา ธาเรตพฺพา วิน. ๗/๑๒ ซึ่งเป็น น องฺคุลิมุทฺทิกํ ธาเรตพฺพํ เข้าใจว่าผิดลิงค์ที่เป็น อิ. นั้น ตามยุ. เข้าใจว่าถูก. องฺคุลิมุทฺทิกํ ทตฺวา ธมฺอ. ๒/๒๘๕.

องฺคุลิเลขา [องฺคุลิ+เลขา] อิ. รอยหรือลายน้ำมือ. ปตฺเต องฺคุลิเลขา รอยน้ำมือที่บาตร์ วินอ. ๒/๔๒๐.

องฺคุลิวิกฺเขป [องฺคุลิ+วิกฺเขป] ป. กระดิกนิ้ว. -องฺคุลิภมุกวิกฺเขเปน ด้วยการกระดิกนิ้วและยักคิ้ว ธมฺสอ. ๔๔๒.

องฺคุลิวินามน [องฺคุลิ+วิ+นามน] นป. ความน้อมนิ้วมือ. มิลินฺ. 352, 25 =๔๕๖ ไทยเป็น องฺคุลินาม.

องฺคุลิเวชฺฌก หรือ องฺคุลิเวฐนก [องฺ+เวฺ] นป. (?) 'รัดนิ้ว, พันนิ้ว', แหวน, โบราณแปลว่า วงแหวน. ได้ในคำว่า องฺคุลิเวฐกสณฺฐาน ค. มีสัณฐานดังแหวน หรือวงแหวน วิสุทฺ. ๑๔ เป็น องฺคุลิเวชฺฌกสณฺฐาน. ธมฺสอ. ๔๕๕ เป็น องฺคุลิเวฏกสณฺฐาน.

ศัพท์นิ้วที่มาทั้ง ๒ นั้น กล่าวถึงสัณฐานโสตประสาทเช่นเดียวกัน แต่รูปต่างกัน ๆ

ถือเอาคัมภีร์ใดเป็นหลักก็ไม่สนิทใจ ที่วาง ไว้นั้นตามความเข้าใจของข้าพเจ้า ซึ่งคิดว่า เป็น ปเวส (ดู ธาตุปุ.ก.) ขอฝากผู้ใฝ่ใจไว้.

ต่อมาได้พบ องฺคุลิเวฐกมุทฺทา ในสรฏฺ- ๑/๑๐๕ ฉะนั้นที่สันนิษฐานไว้เห็นจะถูกแล้ว.

องฺคุลิสงฺขลิกา [องฺคุลิ+สงฺขลิกา] อิ. 'โซ่-นิ้ว'. (มิคา) องฺคุลิสงฺขลิกํ วิย คหนวนํ ปวิสิตุ อสกฺโกนฺตา มชฺฌ. ๒/๑๑๓. (ยังไม่ทราบว่า หมายอะไรแน่).

องฺคุลิสมฺผุฏฺฐน [องฺ+สํ+ผุฏฺฐน] นป. คิดนิ้ว หรือ หักนิ้วดังเผาะ (เป็นเรื่องการเล่นกันอย่างหนึ่ง แก้ในขัอ สกิฬนฺตา) ทีฆ. ๑/๓๑๗.

องฺคุลิยก [องฺคุลิ+อิย+ก] นป. 'ประคับนิ้ว', แหวน. อชฺ. ๒๘๖.

องฺคุเลยฺยก [องฺคุลิ+อิย+ก] นป. (เหมือน องฺคุลิยก) ชาอ. II 444,7=ไทย ๔/๒๑๔ ซึ่งคงเป็น องฺคุลิยก. อย่างเดียวกับ ปูชนิย-ปูชเนยฺย ยว.-ตทฺธิต.

องฺคุลฺยาภรณ [องฺคุลิ+อาภรณ] นป. (แปลเหมือน องฺคุลิยก) อชฺ. ๒๘๖.

อจล [อ+จล] ค. ไม่ไหว, ไม่สะเทือน; ไม่หวั่นไหว, มั่นคง. (ขิณาสวา) อจลา

อจิตฺตก [อ+จิตฺต+ก] ค. ไม่มีจิตต์, ไม่มีเจตนา. คู่กับ สจิตฺตก [ส+จิตฺต+ก] ค. มีจิตต์, มีเจตนา. สจิตฺตกานิ, อจิตฺตกานิ อมฺอ. ๔/๕๐๕.

อจิตฺตกา อาปตฺติ อาบัติเบื้น อจิตฺตก หมายว่า ภิกษุแม้ไม่มีเจตนาล่วงเข้า ก็เบื้นอันต้อง. คู่กับ สจิตฺตกา อาปตฺติ อาบัติเบื้น สจิตฺตก หมายว่า ภิกษุต้องมีเจตนาและล่วงจึงจะเบื้นอันต้อง (ถ้าไม่มีเจตนา ไม่ต้อง) วินอ. ๓/๔๙๒.

อจิตฺติกต [อ+จิตฺติ+กต] ค. 'ไม่ทำความเคารพ', ไม่นับถือ, ดูหมิ่น. อจิตฺติกตนฺติ จิตฺติการวิรหิตํ ทีฆ. ๒/๕๔๙. (อิ หรือ อี ใช้ได้เหมือนกัน).

อจินฺเตยฺย [อ+จินฺเตยฺย] ค. ไม่ควรคิด, ไม่พึงคิด.—นป. สิ่งไม่ควรคิด, อจินไตย มี ๔ คือ พุทฺธวิสย ฌานวิสย กมฺมวิปาก โลกจินฺตา องฺ. ๒/๗๗.

อจิร [อ+จิร] ค. ไม่นาน, เร็ว. อจิรํ กว. อจิรํ วตยํ กาโย อมฺอ. ๒/๒๘๐.

อจิรปฺปภา [อ+จิร+ปภา] อิ. ฟ้าแลบ,

'สว่างวัยเดียว'. อช. ๔๘.

อเจล, อเจลก [อ+เจล] ป. 'อเจลก, ไม่นุ่งผ้า', ชีเปลือย เป็นนักบวชนอกพุทธศาสนาชะนิดหนึ่ง. อช. ๔๔๐, ๑๑๑๐. อเจลโกติ นิจฺเจโล นคฺโค องฺ. อ. ๒/๓๒๑.

√ อจฺจ=ปูชายํ, อจฺจติ; อจฺเจติ อจฺจยติ; บูชา, เคารพ, นับถือ. หมวด ภู. และ จุ. ธาตุปฺ.ก.

อจฺจ-[๑] คำนี้แปลงมาจาก อติ อุปสรรคที่แปลว่า ยิ่ง, เกิน, ล่วง ใน ยว.—นาม ที่พูดกันติดปากว่า เอา ติ เป็น จฺจ คล้าย อชฺฌ ซึ่งแปลงมาจาก อธิ และ ปจฺจ- มาจาก ปฏิ ฉะนั้น เป็นคำสำหรับประกอบกับคำหลัง ซึ่งมีอักษรต้นเป็นรูปสระ_อ เช่น อจฺจย [อติ+อย], อา เช่น อจฺจาสนฺน [อติ+อาสนฺน], อุ เช่น อจฺจุคฺคต [อติ+อุคฺคต], เอ เช่น อจฺเจติ [อติ+เอติ], โอ เช่น อจฺโจคาฬฺห [อติ+โอคาฬฺห] แต่ อิ-อี ไม่มี ยังไม่เคยพบ.

อจฺจ[๒] นี้เป็นคำลอยตัว แปลว่า ล่วง, เกิน. มีอยู่คำหนึ่ง ในคำว่า อจฺจายํ ตัดว่า อจฺจ+อยํ. อจฺจายํ (อถายํ) มชฺฌิโม ขณฺโฑ ชา อ. ๕/๑๔๑ แท้จริง คำ อจฺจายํ ในประโยคนี้ผิด ต้องเป็น อถายํ จึงจะถูกให้ดู อมฺอ. ๖/๑๒๔ ท่านวางเป็น อถายํ เหมือนกัน เป็นความเรื่องเดียวกัน ส่วน อจฺจายํ นั้น เป็นเพียงท่านแสดงปาฐะต่าง นัยเป็นทุติยนัยเท่านั้น ปรากฏชัดตาม อ. ว่า อถวา, อจฺจาติ อติจฺจ, อิเม เทฺว โกฏฺ ฐาเส อติกฺกมิตฺวา ชิโต อยํ มชฺฌิโม ขณฺโฑ อมฺมฏฺ ฐสฺส วินิจฺฉยสามิกสฺส มยฺหํ ภวิสฺสติ ชา อ. ๕/๑๔๑ (อจฺจ=อติจฺจ=อติกฺกมิตฺวา) นี้อธิบายตาม อ. หรือว่าอีกนัยหนึ่ง อจฺจ นี้ควรกลับเป็นรูป อติ ตามเดิม เพราะที่เป็น จฺจ อยู่ได้ก็ด้วย อ เบื้องปลาย เมื่อถอด อยํ ออกแล้ว ก็ต้องเป็น อติ คล้าย อิจฺจายสฺมา (ในโสฬสปญฺหา) เมื่อถอด อายสฺมา ออกแล้ว อิจฺจ ก็ต้องกลับเป็น อิติ ฉะนั้น นี้เป็นอธิบายของข้าพเจ้า.

อจฺจคมา, อจฺจคา [อติ+อ (ต้นธาตุ) + ฝคมุ. จากรูปธรรมดา อติคจฺฉติ] ก. อติ๎ต (หิยตฺตนี ประถมบุรุษ) ได้ล่วงแล้ว, ได้เป็นไปล่วงแล้ว. อจฺจโย มํ ภนฺเต อจฺจคมา ที. ๑/๑๓๙, มํ อจฺจคมาติ มํ อติกฺกมฺม อภิภวิตฺวา ปวตฺโต อ. ๑/๒๙๒. ขโณ มา โว อุปจฺจคา องฺ. ๔/๑๑๙[๓] (อุปจฺจคา ในที่นี้ คือ อุป+อจฺจคา). อจฺจคา วต อติกฺกนฺโต วต สุตฺนิ อ. ๒/๑๙๔.

อจฺจงฺกุส [อติ+องฺกุส] ค. 'เหลือขอ'

คือ คือ รั้น ขนไม่กลัวขอ. อจฺงฺกุโส นาโค ช้างเหลือขอ, =องฺกุสํ อติโต ทิอ. ๒/๓๙๘.

อจฺจงฺคุล [อติ+องฺคุล] นป. เกิน หรือมากกว่านิ้วหนึ่ง. ปต. ๒ อ้าง โมคฺคลฺลานไวยยากรณ์ซึ่งไทยยังไม่ได้พิมพ์.

[อจฺจติ] ดู ฯ อจฺ.

อจฺจน นป. อจฺจนา อิ [จาก ฯ อจฺ] ความบูชา, เคารพ, นับถือ. อช. ๔๒๕ (อจฺนา ปูชา). ที่เยี่ยม นป. ปรากฏใน ธาม. ๕๔ ว่า อจฺจ=อจฺจเน และ อช. ๑๐๘๒ (อจฺจเน).

อจฺจนฺต [อติ+อนฺต] ค. และ กว. (๑) 'ล่วงส่วน, เกินส่วน', แท้, แท้จริง, เต็มที่, ล้วน, ที่สุด, ยิ่ง ฯลฯ น้ำหนักของคำนี้ =เอกนฺต =เอกสฺ หรือ =ปรม. อจฺจนฺตทุสฺสีลฺย ความเย็นคนทุศีลแท้จริง, =เอกนฺตทุสฺสีลภาว ธมฺอ. ๖/๑๓๕. (๒) นป. พระนิพพาน, 'ล้วน' อย่างที่เรียกว่า "เนอกษัตริย์" ไม่มีอะไรปนคล้ายคำ เกวล ที่เยี่ยชื่อของพระนิพพาน หรือจะถือเนื้อความว่าเย็นธรรม 'แท้จริง' คือเย็นอสังขตแท้ ไม่เท็จไม่ปลอมก็ได้ เสียใจที่ อ. แก้เย็นเค้าศัพท์ อจฺจุต ที่เย็นชื่อของพระนิพพานไปเสีย ซึ่งเย็นคนละความและคนละศัพท์. สพฺพทุกฺขสมติกฺกมํ สิวํ อจฺจนฺตํ, อจฺจนฺตนฺติ อนติตํ อวินาสธมฺมตํ ชาอ. ๘/๔๐๑—๔. อจฺจนฺตปาปกมฺมนฺต [อตฺ+ปาป+กมฺม+อนฺต] ค. ผู้มีการงานเย็นบาปแท้จริง, =เอกนฺตปาปกมฺมิโน ขุ.นิอ. ๒/๑๔๙. อจฺจนฺตสุทฺธิ [อตฺ+สุทฺธิ] อิ. ความบริสุทธิ์แท้-ยิ่ง-เต็มที่, =อจฺจนฺตปรมสุทธิ มหานิอ. ๑/๒๙๑.

อจฺจย [อติ+ฯ อิ=คติยํ หรือ ฯ อย=คติยํ] ป. 'ไปล่วง, ล่วงไป', 'กาลเย็นที่เย็นไปล่วง (ตามภาษาแปลปากเปล่า)', ล่วงไป, ล่วง. สตฺตาหสฺส อจฺจเยน ธมฺอ.๓/๓๗๓ หรือเข้าสนธิเย็น สตฺตาหจฺจย (ดูต่อไป).

สตฺตาหจฺจย [สตฺต+อห+อจฺจย] ป. 'กาลเย็นที่เย็นไปล่วงแห่งวันเจ็ด', ล่วงไป ๗ วัน. ธมฺอ. ๓/๓๗๐. (ในที่นี้ขอให้นักภาษาสังเกตไว้ด้วยว่า ที่ข้าพเจ้าแปลไว้ใน '' นั้น ชื่อว่าสำหรับชาววัด เย็นภาษาแปลด้วยปากเปล่า นิยมกันว่าเย็นการแปลถูกอย่างยิ่ง เช่นถูกสาธนะเย็นต้น แต่ไม่ต้องสงสัยชาวบ้านฟังไม่เข้าใจ การแปลบาลีเย็นไทยในเมืองไทยยังชอบกลอยู่ แปลเพื่อให้เข้าใจแต่ครั้นแปลออกแล้วก็ไม่เข้าใจกัน ว่าทั่วๆ ไปเย็นเช่นคำนี้โดยมาก ที่แปลว่า ล่วงไป ๗ วันนั้น นับว่าฟังเข้าใจ เย็นภาษาไทย แต่ถ้าแปลไว้เท่านั้น คนวัดๆ อาจหาว่าข้าพเจ้า

แปลหนังสือไม่เย็น ก็อาจเย็นได้ ฉะนั้นจึง ต้องแปลไว้ทั้งสองอย่าง เย็นการทำให้เปลื่อง ตัวหนังสือมากอยู่.

อายุ น. ในสำนวนบางแห่งหมายถึง "ความตาย" ได้ เช่น มมายุ [มม+อายุ] ความล่วงไปของเรา คือเราล่วงไปแล้ว-ตายแล้ว. มมายุเยน มยฺหํ ปริกฺขาโร อุปชฺฌายสฺส โหตุ เมื่อเราตายแล้ว บริกขารของอุปัชฌาย์ วินอ. ๓/๔๕๒. โส โว มมายุเยน สตฺถา ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของท่านท. เมื่อเราล่วงแล้ว-นิพพานแล้ว ที. ๒/๑๔๑.

อจฺจย[๒] [มูลเหมือนคำขน] ป. 'ไปล่วง' (คือล่วงธรรม), โทษ, ความผิด. อช. ๑๑๑๗ (–อติกฺกม; โทส). อายุโย มํ ภนฺเต อายุ-กมา ที. ๑/๑๓๙. อายุโยติ อปราโธ มชฺฌ. ๓/๑๔๔.

[อจฺจยติ] ดู ป อย.

อจฺจยทาน [อายุ+ทาน] นป. 'การให้ในอันล่วงไปแล้ว', การให้เมื่อตายแล้ว. น หิ ปญฺญนฺ สหธมฺมิกานํ อายุทานนฺ รูหติ, คิหินฺ ปน รูหติ วินอ. ๓/๔๕๒. อายุทานนฺติ อายุเย ทานนฺ โยสม. ๒/๘๑๔.

อจฺจยเทสนา [อายุ+เทสนา] อิ. แสดงโทษ, แสดงความผิด. –โทสปฺปกาสนา โยสม. ๒/๕๔๒.

อจฺจยปฏิคฺคหณ[อายุ+ปฏิ+คหณ] นป. ความรับโทษ, ยกโทษ. ชาอ. v 380,17 –๘/๒๘๑ ชิ่งเย็น ปริคฺคหณ.

อจฺจรุจิ[อติ+อ(ต้นธาตุ)+รุจ=ทิตฺ-ติยฺ. จากรูปธรรมดา อติโรจติ] ก. อติต (อิ. อช.) ได้รุ่งเรืองล่วงผู้อื่น-ยิ่งกว่าผู้อื่นแล้ว(?) สพฺเพ อายุรุจิ นาโค องฺ. ๓/๓๑๔–. ศัพท์นี้ยังสงสัย อ. แก้ไปทางเย็นศัพท์นาม ขอฝากท่านผู้รู้ไว้ สพฺเพ อายุรุจิติ สพฺพสตฺเต อติกฺกมิตฺวา ปวตฺตรุจิ องฺอ. ๓/๑๓๗.

อจฺจสรา[๑] เย็นรูปต่างของ อายาสรา (ดู) มีที่ใช้อยู่เหมือนกัน. กตฺวา ปาขี ปุน ปฏิฆาทนโต อติยา อาสรติ เอตาย สตฺโตติ อายสรา มหานิอ. ๒/๑๒๘ (คำ อาสรติ นั้นในเล่ม ๑/๒๕๖ เย็น อสฺสรติ ในความเช่นเดียวกัน).

อจฺจสรา[๒] [อติ+อ(ต้นธาตุ)+สร-คติยฺ. จากรูปธรรมดา คือ อติสรติ] ก. (หิยตฺตนิ ประถมบุรุษ) 'ได้ไปล่วงแล้ว', ได้ล่วงเกินแล้ว(คล้าย อายคมา). ตเตฺรโก ภิกฺขุ อายสรา สํ. ๑/๙๕๒, –อติกฺกมิ อ.๑/๔๑๖. รูปอื่นยังมี เช่น อายสริ, อายสโร, อายสา

และ อฺาสาริ เบื้นต้น แต่ความอาไปคนละอย่างตามเนื้อเรื่อง.

อฺาสริ (อิ อชฺชตฺตนิ อุตฺตมบุรุษ) ได้ล่วงเลยเข้าไปแล้ว. มุฬฺโห อฺาสริ วเน (เรา) หลงทาง ได้ล่วงเลยเข้าไปในป่าแล้ว, -มนุสฺสปถ อติกฺกมิตฺวา หิมวนฺต ปาวิสิ ชาอ. ๗/๒๗๔_๘.

(อฺาสาติ อติกฺกนฺโตสิ ฯ, สัย. ๒/๔๐๘. แต่บาลีเบื้น อฺาสรา ในประโยคว่า อฺาสรา ราช ปณฺห สำ. ๓/๓๖๖[๒])

อฺาสาริ (อิ อชฺ. ประถม.) 'ได้ไปนักแล้ว', ได้วิ่งไปนัก. คู่กับ ปฺาสาริ [ปฏิ+อ + ฬสร] ได้ถอยกลับ, ได้ล้าหลัง. โย นาฺาสาริ น ปฺาสาริ ผู้ใด ไม่วิ่งไป (ข้างหน้า) นักและไม่ล้าหลัง สุตฺนิ. ๒๙๔[๓] (ที่เบื้น -ริ นั้นด้วยอำนาจฉันทานุรักษ์), โย นาฺาสาริติ โย นาติธาวิ ฯ น ปฺาสาริติ น โอหิยิ ฯ อ. ๑/๒๖. วิ่งไปน่านัก เช่น เพียรจนเกินส่วน, ล้าหลัง เช่น เกียจคร้าน เบื้นต้น—ตาม อ. ยังมีนัยอื่น ๆ อีก.

อจฺจหาสิ [อติ+อ+ ฬหร. จากรูปธรรมดา อติหรติ] ก. อคิต (อิ อช.) (๑) 'ได้นำไปยิ่ง' คือ นำมามากมาย. เตสำ อชครำ เมทำ อฺาหาสิ พหุตฺตโต (-อติวิย อาหริ อ.) ชาอ. ๕/๓๔๐. (๒) 'นำไปล่วง' คือ นำไปเลย, เอาไปเสียเลย (สังหาญ). วาตสิขา ติกฺขา อฺาหาสิ พลิ ทิชำ (-อติหริ ฺณฺณวิฺณฺณ อกาสิ อ.) ชาอ. ๕/๓๔๑ ต้นฉะบับเบื้น อฺาหาสิ ทั้งสองแห่ง แต่สันนิษฐานว่า เห็นจะเบื้น อฺาหาสิ.

คำนี้ให้เทียบกับ อหาสิ เม (เขา) ได้นำของ ๆ เราไปเสียแล้ว, -อวหริ ลักไปแล้ว อมอ. ๑/๓๙.

อจฺจาทร [อติ+อาทร] ป. อาทรยิ่ง, ไฝ่ใจยิ่ง, เอื้อเฟื้อยิ่ง, ระวังยิ่ง. อฺาทเรน ปุจฺฉติ ถามโดยไฝ่ใจยิ่ง สุตฺนิอ. ๒/๒๗๙.

อจฺจาธาย [อติ+อา+ ธา) อก. วางทับเหลื่อมนิดหน่อย. ปาเทน ปาทำ อฺาธาย ทับพระบาท (ซ้าย) ด้วยพระบาท (ขวา) เหลื่อมนิดหน่อย ที.๒/๑๒๘, ปาเทน ปาทนฺติ ทกฺขิณปาเทน วามปาทำ ฯ อฺาธายาติ อติอาธาย อิสกำ อติกฺกมฺม ฐเปตฺวา ฯ อ. ๒/๒๓๑.

อจฺจาภิกฺขณำ [อติ+อภิกฺขณำ] กว. บ่อยเกินไป, เนื้อง ๆ เกินไป. ได้ในคำว่า อฺาภิกฺขณ สำสคฺค ป. การประชุมกันบ่อยเกินไป (=อติวิย อภิณฺหสำสคฺค) ชาอ.๘/๖๑.

อจฺจายต [อติ+อายต] ค. ดึงเกินไป,

เขม็งเกินไป. ตรงข้ามกับ อติสิถิล หย่อนเกินไป. วิ่ณาย ฑนฺติโย อจฺจายตา สายพิณตึงเกินไป องฺ.๓/๓๒๖๒, =อติอายตา ชรมุขฺณา อ. ๓/๑๕๓.

อจฺจายิก [อติ+ฯอิ. สก. อาตฺยยิก] ค. (๑) ริบ, ด่วน, ริบร้อน. อจฺจายิกานิ กรณียานิ กิจด่วน กิจริบร้อน ท. องฺ.๑/๕๓๒, อจฺจายิกานีติ อติปาติกานิ อ. ๒/๒๙๒. อจฺจายิกจีวร ผ้าริบร้อน. =อจฺเจกจีวร วินอ. ๒/๒๗๔. (๒) ล้นเหลือ, ล้นพ้น. อจฺจายิเกน สุฑฺเฑน (พฺราหฺมเณน) ผู้เย็นคนร้ายล้นเหลือ, =อติวิย ลุฑฺเฑน ปมาณาติกฺกนฺเตน ชาอ. ๑๐/๔๒๖.

อจฺจารทฺธ [อติ+อารทฺธ] กค. ปรารภ-ทำมากไป-เกินไป. ตรงข้ามกับ อติลีน หย่อนเกินไป. อจฺจารทฺธํ วิริยํ. อติลีนํ วิริยํ. องฺ. ๓/๓๒๖๒.

อจฺจาวทติ [อติ+อา+ ฯวท] ก. 'กล่าวยิ่งเกิน' (๑) กล่าวล่วงเกิน, กล่าวหมิ่น, ด่า. มัจฺจมฺปุรุษ อจฺจาวทถ. ภิกฺขุนิโย อจฺจาวทถ ท่าน ท. จงด่าว่านางภิกษุนี ท. วิน. ๓/๓๑๒, =อติกฺกมิตฺวา วทถ, อกฺโกสถาติ วุตฺตำ โหติ อ. ๒/๕๑๕. (๒) พูดเกี้ยว, พูดโลม, พูดให้หลง (ในทางสังวาส). จตฺตาลีสาย ขลุ สมฺม ปุณฺณมุข ชาเนหิ อิตฺถิ ปุริสำ อจฺจาวทติ ธมฺอ. ๘/๕๙๓ ซึ่งชักมาจากชาดก.

อจฺจาสน [อติ+อสน] นป. กินมากเกินไป; อาหารมากเกินไป. อจฺจาสนสฺส ปุริโส ตปฺปติ, (อติอสเนน อติภุตฺเตนาติ อตฺโถ) ชาอ. ๑/๒๗๘.

อจฺจาสนฺน [อติ+อาสนฺน] ค. ใกล้เกินไป. ตรงข้ามกับ อติทูร ไกลเกินไป. ปฏิเสธเป็น นาจฺจาสนฺน ไม่ใกล้เกินไป ตรงข้ามกับ นาติทูร ไม่ไกลกินไป. องฺอ. ๓/๓๖๓. มชฺ. ๒/๕๘๙๕ มชฺอ. ๑/๑๕๒.

อจฺจาสรติ [อติ+อา+ ฯสร=คติยำ] ก. ไปล่วงหน้าเกินไป, วิ่งออกหน้าจนเกินควร. ตรงข้ามกับ ปจฺจาสรติ ล้าหลังเกินไป. อจฺจารทฺธวิริเยน หิ อุทฺธจฺเจ ปตนฺโต อจฺจาสรติ, อติสิถิเลน โกสชฺเช ปตนฺโต ปจฺจาสรติ สุตฺนิอ. ๑/๒๖.

อจฺจาสรา [จากคำบน เย็น อจฺจสราบ้าง] อิ. ความลวง, ความโกง. เย็นไวพจน์ของมายา. มายา มายาวิตา อจฺจาสรา วญฺจนา ... วิภ. ๕๑๑, กตฺวา ปาปี ปุน ปฏิจฺฉาทนโต อติจฺจ อาสรนฺติ เอตาย สตฺตาติ อจฺจาสรา อ. ๖๔๖.

อจฺจาหิต [อติ+อ+หิต] ค. ร้ายล้น